

**TERUG NAAR
DE SAMENLEVING**

Eerste editie: 2023

Gepubliceerd door

Acco Uitgeverij, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland

E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.accouitgeverij.nl

Voor Nederland:

Acco cv, Sluisstraat 10, 3000 Leuven, België

E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Omslagontwerp: Frisco

Zetwerk: Xpair

© 2023 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cv), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden voor het copyright op te sporen. Mogelijk is dat niet overal gelukt. Wie toch denkt rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

D/2023/0543/175

NUR 740

ISBN 978-94-6467-453-8

Steun verleend uit Europees Sociaal Fonds

TERUG NAAR DE SAMENLEVING

Een leven
na detentie?

Liesbeth Naessens
Peter Raeymaeckers

Universiteit Antwerpen

INHOUD

Voorwoord	8
Een bochtig parcours ...	9
Nico	12
Inleidend	14
Onderzoeksvragen	17
Wat vind je in dit boek? Een leeswijzer	18
Intermezzo: over de terminologie in dit boek	20
1. Een participatief actieonderzoek in vier terugkerende cycli	22
2. De draad opnemen na detentie	26
2.1. Vrij! Wat nu?	27
2.1.1. De meest urgente zorgen	28
2.1.2. Na de meest urgente zorgen	30
2.1.3. Een breed pallet aan noden	31
2.2. Drempels tot de hulp- en dienstverlening	34
2.2.1. Een georganiseerde samenleving	34
2.2.2. Een digitale samenleving	35
2.2.3. Een hulp- en dienstverlening onder druk	36
2.2.4. Een aanbodgerichte hulp- en dienstverlening	37
2.2.5. Een hulp- en dienstverlening gericht op individuele verantwoordelijkheid	38
2.3. Ondersteuning op maat: een typologie	38
2.3.1. Twee assen	39
2.3.2. Vier types mensen met een ondersteuningsnood	40
2.4. Conclusie – het belang van ondersteuning op maat	42
3. Een buddywerking als ondersteuning na detentie	44
3.1. Buddyprojecten binnen hun maatschappelijke context	45
3.2. Wat is een buddywerking?	47
3.3. Werkzame principes van de buddy	48
3.3.1. Werkzame principes op relationeel niveau	50
3.3.2. Werkzame principes als brugfiguur naar organisaties en diensten toe	55
3.4. Besluit	57

4. De sociaal werker binnen een buddywerking	60
4.1. Een generalistische sociaal werker	61
4.2. Hoe samenwerken met specialisten?	64
4.2.1. Informatie verstrekken	64
4.2.2. Bemiddelen	65
4.2.3. De sleutelfiguur bij een veelheid aan betrokken organisaties	66
4.2.4. Een vangnet bij gaten in het systeem	66
4.2.5. Een belangenbehartiger	67
4.3. De sociaal werker als onmisbare schakel	67
4.4. Professionele ondersteuning van de buddy op casusniveau	68
4.4.1. Emotionele ondersteuning van buddy's	71
4.4.2. Informatie verstrekken aan buddy's	71
4.4.3. Coaching van buddy's	72
4.4.4. Contact in complexe situaties	73
4.4.5. Contacten met andere professionals	75
4.5. Besluit	76
5. Randvoorwaarden voor het kwalitatief uitbouwen van een buddywerking	80
5.1. Randvoorwaarden op het niveau van de vrijwilliger	83
5.2. Randvoorwaarden op het niveau van de professional	85
5.2.1. De coördinatie van de vrijwilligers	85
5.2.2. Inhoudelijke ondersteuning van vrijwilligers	88
5.3. Randvoorwaarden op het niveau van de organisatie	90
5.4. Randvoorwaarden op het niveau van het project	91
5.5. Randvoorwaarden op het niveau van de externe organisaties	92
5.6. Besluit	93
6. Enkele slotbeschouwingen	96
Bronnen	104
Bijlage	110
Bio	122

VOORWOORD

EEN BOCHTIG PARCOURS ...

Dit boek is het resultaat van een bochtig parcours. Een parcours waarin onderzoekers samen met ervaringsdeskundigen, sociaal werkers en beleidsmedewerkers een participatief actieonderzoek uitvoeren dat gericht is op de ondersteuning van mensen na detentie. Een parcours dat resulteert in praktijkontwikkeling en tegelijkertijd in academische publicaties. Maar het is ook een parcours dat wordt gekenmerkt door een moeilijke zoektocht naar financiële middelen, wat bijna inherent is aan de inspanningen van wie iets wil veranderen in het terrein.

We schrijven 2014. Van een buddywerking is er nog geen sprake. Wel leeft het urgente gevoel bij enkele praktijk- en beleidsmedewerkers na het afronden van een behoefteonderzoek (Brosens et al., 2013) dat er dringend praktijken nodig zijn om mensen na detentie ondersteuning te bieden om hen volwaardig te laten participeren aan de samenleving.

Vanaf januari 2016 start de zoektocht naar financiering en worden de eerste voorzichtige stappen gezet in een intensieve samenwerking tussen onderzoekers van de Universiteit Antwerpen, een sociaal werker (als projectmedewerker), de teamcoördinator van de dienst Justitieel Welzijnswerk van het CAW Antwerpen en de beleidscoördinator van de Vlaamse overheid. De eerste beslissingen zijn, achteraf gezien, bepalend geweest voor het boeiende traject van Brug Binnen Buiten. Er is namelijk een grote consensus om de praktijk te laten ontwikkelen vanuit een wetenschappelijke onderbouwing en de leefwereld van de mensen. Dit boek focust op een wetenschappelijk onderbouwde ontwikkeling van sociaalwerkpraktijken, maar ook op het zichtbaar maken van de leefwereld van mensen na detentie. Ons actieonderzoek biedt unieke inzichten in de vaak weerbarstige en onvoorspelbare realiteit waarmee mensen na detentie worden geconfronteerd.

De eerste stappen in het actieonderzoek zijn gericht op het bevragen van een selecte groep van mensen over hun verwachtingen, noden en

uitdagingen bij het vrijkomen uit de gevangenis. Parallel met dit onderzoek worden samen met de onderzoeker en sociaal werker vrijwilligers gezocht, vormingen gegeven en de eerste stappen gezet in het begeleiden van mensen na detentie. De toenmalige minister van Welzijn, Jo Vandeurzen, geeft in zijn voorwoord van het eerste rapport de kern weer van dit project. Hij benadrukt het belang van complementariteit tussen vrijwilliger en professional. Het is een verhaal dat volgens hem *“meer mogelijkheden biedt aan ex-gedetineerden om na detentie een goed pad te vinden en een nieuw leven te beginnen”* (Van Dam & Raeymaeckers, 2017; 2019).

De publicatie van het eerste rapport gaat in 2017 gepaard met heel wat persbelangstelling. De persconferentie wordt belegd in een (te) klein zaaltje op het Hof van Liere van de Universiteit Antwerpen. Ook hier wordt aandacht besteed aan de stem van onderzoekers en ervaringsdeskundigen. Het wordt even stil bij de pers als de ervaringsdeskundige vertelt dat de vrijwillige inzet van buddy's voor hem een signaal is dat de samenleving het waard vindt om *“zelfs voor mensen zoals hij”* inspanningen en zorg te leveren. Het rapport zwengelt het publieke debat verder aan met artikels in kranten, een interview in dialoog met de minister en een druk bijgewoonde studiedag.

In de jaren daarna wordt de Antwerpse praktijk verder uitgebouwd en geprofessionaliseerd. Er worden meerdere buddy's aangetrokken. Het aantal begeleidingen steeg. Belangrijk is het moment waarop we vanuit een filantropische organisatie extra (tijdelijke) middelen krijgen om niet enkel een bijkomende projectwerker in Antwerpen aan te werven, maar om ook in Turnhout een 'Brug Binnen Buiten'-praktijk op te richten. Die extra middelen worden ook aangewend om vanuit het wetenschappelijke onderzoek de vinger aan de pols te houden van de evoluerende praktijk. Dat deelonderzoek wil de rol van de professional verfijnen en werkzame principes en organisatorische randvoorwaarden identificeren.

Het resultaat van dit vele en harde onderzoekswerk vind je in dit boek. Een speciale dank gaat uit naar het team dat ons vanaf het begin heeft ondersteund. We danken in het bijzonder Inge Vandeurzen en Sabine Van de Velde. Hun vastberadenheid om met dit project verder te gaan is bewonderenswaardig. Veel dank ook aan Ilse Ielegems, de projectmedewerker van het eerste uur. Haar inzichten en feedback waren cruciaal om het professionele perspectief een volwaardige plek te geven in onze resultaten. Daarnaast wensen we ook Nick Van de Mierop van JWW Turnhout te bedanken voor zijn kritische inbreng en steun bij de verdere

uitbouw van dit project. Ten slotte willen we ook benadrukken hoezeer we de openheid en inzet van alle betrokken praktijkwerkers waarderen. De nauwe samenwerking met mensen uit de praktijk is een belangrijke meerwaarde voor ons als onderzoekers.

Hopelijk zetten de inzichten aan tot actie. De uitdagingen zijn groot. Er ligt veel werk op de plank. De weg is nog lang ...

Prof. dr. Peter Raeymaeckers

CRESC

(Centre for research on environmental and social change)

Master sociaal werk

Departement Sociologie

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Antwerpen

NICO

Nico zit voor de derde keer in de gevangenis van Antwerpen. Als hij met zijn trajectbegeleider Tine samenzit, zegt hij dat hij deze keer zijn lesje wel geleerd heeft. Nu gaat het allemaal wel lukken. De VDAB-consulent heeft hem gezegd wat hij moet doen als hij vrij is; hij kan terecht op een appartementje bij een vriend ... Tine heeft genoeg ervaring en laat het daar niet bij. Ze vraagt door.

“Stel dat je morgenavond vrijkomt, wat doe je dan?”

“Ah”, zegt Nico, “dan bel ik naar mijn vriend Ronny en vraag ik of hij me komt oppikken.”

“OK”, zegt Tine. “Heb je zijn gsm-nummer?”

“Ja, die zit in mijn gsm. Die krijg ik terug als ik vrijkom.”

“Ga je hem pas bellen als je op straat staat? Wat als je hem niet kan bereiken?”

Nico is wat geschrokken door haar vragen, maar zegt: “Euh, ik zal hem wel kunnen bereiken. Ronny is altijd bereikbaar.”

Tine laat dit onderwerp rusten en begint over werk en inkomen.

“Dus, je stapt naar de VDAB als je vrijkomt. Wanneer ga je dat doen? De dag nadien?”

“Ja, zo snel mogelijk, hé”, zegt Nico.

Tine vraagt hem waar hij ondertussen van gaat leven? Heeft hij nog geld? Opnieuw schrikt Nico en hij zegt dat hij wel wat geld zal lenen van Ronny. Tine zegt dat Ronny precies wel een goede vriend is, aangezien hij dat allemaal voor Nico wil doen. Maar als ze vraagt of Ronny op bezoek

is gekomen tijdens zijn opsluiting, wordt het stil. Het lijkt alsof hij plots beseft dat het wel eens anders zou kunnen lopen dan hij nu in zijn hoofd heeft.

Tine wil hem natuurlijk niet ontmoedigen. Maar ze heeft het al zo vaak zien gebeuren: mensen vertrekken vol grote plannen en vol goede intenties naar buiten. Helaas loopt het daarna heel vaak mis. Tine vertelt aan Nico dat er een project bestaat waarbij vrijwilligers hem kunnen ondersteunen. En of hij interesse heeft! Voor het geval dat het toch moeilijker loopt dan verwacht.

Nico wil er wat meer over horen. Een week later heeft hij een gesprek met Ilse, de projectmedewerker, die hem alles nog eens uitlegt. Ze vraagt hem welke ondersteuning hij nodig denkt te hebben. Nico, die duidelijk verder nagedacht heeft na het gesprek met Tine, antwoordt dat hij tijdelijk bij een vriend terecht kan, maar dat hij daar niet zal kunnen blijven en hij dus een appartement zal moeten zoeken. Hij weet niet goed hoe hij daaraan moet beginnen. Bovendien heeft hij geen inkomen, en dus geen geld om huur te betalen.

Ilse geeft hem een kaartje met haar contactgegevens. Ze vraagt ook naar zijn gsm-nummer en het adres waar hij zal wonen (maar dat kent hij niet). Er wordt afgesproken dat hij haar contacteert wanneer hij vrijkomt. Als zij niets van hem hoort binnen de week na de invrijheidstelling, dan zal zij hem zelf contacteren om, indien hij dat wil, een buddytraject op te starten. Nico ziet dat wel zitten.

INLEIDEND

Liesbeth Naessens
& Peter Raeymaeckers

De periode na detentie wordt in de verbeelding van boeken en films vaak zeer rooskleurig voorgesteld. In de film *The Shawshank Redemption* belanden beide hoofdrolspelers na een jarenlange opsluiting in vreselijke omstandigheden zelfs op een exotisch strand in Mexico. De werkelijkheid is zoals altijd veel harder en werd al gedocumenteerd in heel wat onderzoek. Mensen kampen na hun detentie met problemen op verschillende levensdomeinen en bevinden zich in een ongunstige werk-, woon- en/of inkomenssituatie. Aansluiting vinden bij de samenleving na een detentieperiode is niet vanzelfsprekend (Shinkfield & Graffam, 2009; Van Dam & Raeymaeckers, 2017; 2019). Deze vaststelling doet vragen rijzen over de mate waarin we erin slagen om mensen na detentie een plek te geven in de samenleving.

Re-integratie na de detentieperiode bevorderen is nochtans een basisbeginsel van een aantal wetten en decreten. Zo bepaalt bijvoorbeeld de basiswet van 2005 de rechten voor mensen in de gevangenis. De wet op de externe rechtspositie van 2006 werkt het invrijheidstellingstraject van mensen uit en schrijft voor dat mensen recht hebben op bijvoorbeeld uitgangsvergunningen en penitentiair verlof om hun re-integratie voor te bereiden. Het decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening ten aanzien van gedetineerden schuift integratie en participatie in de samenleving na de detentieperiode als expliciete doelstelling naar voren.

Deze belofte die we terugvinden in heel wat beleidsteksten over een vlekkeloze overgang van binnen naar buiten de gevangenis wordt echter niet waargemaakt. Daar bestaan verschillende verklaringen voor. Een eerste verklaring is dat mensen die in de gevangenis belanden, daarvoor al met tal van problemen kampen. Ze zijn relatief vaak dak- of thuisloos, werkloos, laagopgeleid, hebben vaak financiële problemen (schulden, een laag of helemaal geen inkomen) en worstelen met een verslavingsproblematiek (Dirkzwager et al., 2018; Ramakers et al., 2015). Kortom, velen bevinden zich voor de opsluiting in de gevangenis al in een precaire situatie. Om die reden wordt de gevangenis gezien als een vindplaats van onwelzijn (Maes & Put, 2003).

De rugzak met moeilijkheden, die ze meesleuren naar de gevangenis, verdwijnt niet tijdens de detentieperiode. Integendeel, de periode van detentie veroorzaakt bijkomende problemen. Dat is een tweede verklaring voor de moeilijke overgang naar een leven buiten de muren. Zo is men in een gevangenis voor alles afhankelijk van een ander. Het strak georganiseerde leven in een gevangenis, de onzekerheid over de

toekomst, het verplicht samenleven met onbekenden hebben een negatieve impact (Sykes, 1958; Pardon et al., 2022). Mensen verliezen tijdens detentie bijvoorbeeld hun autonomie, iets wat negatieve gevolgen heeft voor hun zelfredzaamheid, zowel tijdens als na detentie. Een persoon verliest immers de vaardigheden om het eigen leven in te richten. Daarnaast ervaren mensen de detentie vaak als een bijzonder stresserende periode met een negatieve psychologische en emotionele impact. Recent onderzoek bevestigt dat mensen het leefklimaat in de Vlaamse gevangenissen als stresserend en negatief ervaren (Pardon et al., 2022). Bovendien brengt een veroordeling bijkomende kosten met zich mee, zoals een afbetaling aan de burgerlijke partij, penale boetes, gerechtskosten, en daarbovenop zijn veel goederen (shampoo, schoonmaakproducten ...) in de gevangenis duur. Onderzoek in Zweden toont aan dat bij 81% van de gevangenissenpopulatie de schulden opliepen tijdens een opsluiting. Opvallend is dat een groot deel van die schulden niets met de veroordeling of gerechtskosten te maken heeft (Gålnander, 2023). Dit en het tekort aan arbeid in de gevangenissen, samen met de gebrekige vergoeding ervoor, maken dat het afbetalen van schulden slechts in beperkte mate mogelijk of zelfs helemaal onmogelijk is.

Het resultaat is dat veel mensen na detentie niet de 'denkruimte' hebben om beslissingen te nemen die vanuit het perspectief van de samenleving 'logisch' of 'normaal' zijn. Het werk van Mullainathan & Sharif (2013) toont aan dat mensen in bestaansonzekerheid vaak niet komen opdagen, snel opgeven, boos of agressief worden. Mensen verliezen ook vaak hun woning, werk of sociale netwerk tijdens de detentie (Ramakers, 2015).

Laat het duidelijk zijn dat detentie heel wat ongewenste neveneffecten met zich meebrengt die een grote impact op mensen hebben. We spreken dan van detentieschade. De bovenstaande opsomming toont aan dat mensen dreigen terecht te komen in een negatieve spiraal waarbij de problemen van armoede en onwelzijn die vaak al voor detentie aanwezig waren, tijdens detentie nog groter en complexer worden (Maes & Put, 2003). Dat alles bemoeilijkt de overgang naar de samenleving na een detentieperiode.

Een laatste verklaring voor deze moeilijke overgang schuilt in het feit dat er weinig continuïteit is in de hulp en ondersteuning. Professionals in de gevangenis hebben relatief weinig contact met professionals die buiten detentie al met de persoon in kwestie gewerkt hebben of professionals

die in de toekomst met de persoon zullen werken. Dat komt doordat de professionele ondersteuning en hulp van voor de detentie meestal wordt stopgezet tijdens de detentie. Daarnaast is er in de gevangenis weliswaar hulp- en dienstverlening aanwezig, maar de opvolging na detentie ontbreekt vaak. Als samenleving slagen we er tot op heden onvoldoende in om de drempels naar het hulpverleningsaanbod buiten de gevangenis weg te werken. Mensen in de gevangenis geven zelf ook aan dat ze ontevreden zijn over hoe ze tijdens hun detentie voorbereid worden op het leven buiten de gevangenis (Pardon et al., 2022). Het gebrek aan continuïteit in de ondersteuning maakt dat het voor mensen niet gemakkelijk is om hun leven weer op te bouwen en om aansluiting te vinden bij de samenleving na een periode van detentie.

Er ligt dus veel werk op de plank om mensen beter voor te bereiden op een leven na detentie en ze volwaardig te laten participeren aan de samenleving. De ambitie van dit boek is niet om al de bovengenoemde aspecten aan te pakken. In dit boek gaan we na hoe een buddywerking ondersteuning kan bieden aan wie de gevangenis recent verlaten heeft. Een vrijwillige buddy die mensen ondersteunt en aanmoedigt om zich te richten op relatief kleine en kortetermijndoelen, kan bijdragen tot het zetten van stappen in de concrete leefsituatie. Het is echter essentieel om bij dergelijke buddywerkingen in professionele ondersteuning en omkadering te voorzien (Schinkel & Whyte, 2012; Hucklesby & Wincup, 2014; Singh et al., 2019; Tomczak & Quinn, 2020). Een buddywerking omvat dus niet enkel de relatie tussen de persoon na detentie en de buddy, maar tevens die met de professional. Om die reden spreken we van een triadische relatie. Het is die triadische relatie die als een rode draad door de hoofdstukken van dit boek loopt.

ONDERZOEKSVRAGEN

Om voldoende inzicht te krijgen in de buddywerking vertrekt dit boek vanuit de volgende onderzoeksvragen.

Ten eerste geven we een breed beeld van de ondersteuningsnoden van mensen die de gevangenis verlaten: **wat zijn de algemene behoeften van mensen na detentie en wat zijn hun ondersteuningsnoden in het bijzonder?**

We maken bewust dat onderscheid. Met ‘ondersteuningsnoden’ verwijzen we concreet naar de verwachtingen die mensen hebben ten opzichte van de manier waarop hulp, ondersteuning en dienstverlening wordt ingericht. Het antwoord op die eerste vraag is tevens het vertrekpunt voor de rest van het boek. De leefwereld vormt de basis waarop de praktijk wordt opgebouwd.

In een tweede vraag gaan we in op de rol van buddy’s: **wat is de meerwaarde van buddy’s in de ondersteuning van mensen na detentie?** De resultaten tonen aan dat zij daar een belangrijke rol in te spelen hebben. Wat die precies inhoudt, wordt duidelijk in dit tweede deel van het boek. Vervolgens verschuiven we onze focus naar de sociaalwerkprofessional: **wat is de rol van professionals in een buddywerking bij mensen na detentie?** We stellen vast dat vrijwilligers of buddy’s niet opgewassen zijn tegen de complexiteit van problemen die op hen afkomt als ze een relatie opbouwen met mensen die de gevangenis verlaten. De professional biedt expertise, kennis, zorgt voor emotionele ondersteuning en is vaak de brug naar de rest van de samenleving.

Ten slotte stellen we vast dat er aan heel wat organisatorische randvoorwaarden moet worden voldaan vooraleer buddywerkingen in nieuwe contexten kunnen worden opgezet. Dat brengt ons tot de vraag: **wat zijn de randvoorwaarden om een buddywerking uit te bouwen voor personen na detentie?**

Al deze vragen beantwoorden we vanuit de ervaringen en het perspectief van alle betrokkenen. Dit boek is immers het resultaat van een uitgebreid actieonderzoek voor en met mensen na detentie, vrijwilligers en professionals. Het bundelt de inzichten uit veldonderzoek dat gepleegd is naar de buddywerking die sinds 2016 loopt binnen CAW Antwerpen. Deze kwam tot stand in nauwe samenwerking met de beleidscoördinator van de gevangenis van Antwerpen, CAW Antwerpen – Justitieel Welzijnswerk, CAW De Kempen en de Universiteit Antwerpen.

WAT VIND JE IN DIT BOEK? EEN LEESWIJZER

In dit boek maken we de inzichten die de praktijk en het onderzoek opleverden, toegankelijk voor een breder publiek. Het is opgedeeld in zes delen: in een eerste deel lichten we de onderzoeksmethoden toe. Dit boek is immers gebaseerd op een actieonderzoek dat gestart is

vanuit een intensief samenwerkingsverband tussen onderzoekers, beleid en praktijk.

Het tweede deel schetst de concrete leefwereld van mensen na detentie. We staan stil bij hun noden en de moeilijkheden die ze ervaren bij de aansluiting bij hulp- en dienstverlening. Deze inzichten zijn erg belangrijk voor hulpverleners in de gevangenis, omdat zij mensen ondersteunen bij de voorbereiding van het leven na detentie. Toch hebben deze hulpverleners vaak maar een beperkt zicht op de concrete leefwereld na een detentieperiode. Daarnaast zijn deze inzichten van grote waarde voor hulpverleners die mensen ondersteunen na hun vrijlating uit de gevangenis. Ook zij hebben vaak slechts een fragmentair zicht op de leefwereld van mensen na detentie. Tot slot geven we, in dit tweede deel, een typologie. Die vertrekt van de mate waarin personen al dan niet zelfredzaam zijn en een beroep doen op ondersteuning. De typologie toont aan dat mensen na detentie op verschillende manieren omgaan met de problemen waarmee ze geconfronteerd worden. Er is dus behoefte aan een aanpak op maat die oog heeft voor de complexe verwevenheid aan noden op diverse levensdomeinen en de vaak individuele en unieke situaties waarmee deze doelgroep wordt geconfronteerd.

In het derde deel belichten we buddywerking als ondersteuningsvorm voor mensen die de gevangenis hebben verlaten. We lichten de maatschappelijke context toe, leggen uit wat we precies verstaan onder een buddymethodiek, gaan dieper in op de werkzame principes van de ondersteuning van de buddy en leggen de betekenis bloot van de buddy voor mensen na detentie.

Deel vier besteedt aandacht aan de professionele sociaal werker als een onmisbare schakel in buddywerkingen. We staan stil bij de generalistische aanpak van een professional en bij de ondersteuning die de professional biedt aan buddy's.

In een vijfde hoofdstuk brengen we de randvoorwaarden in kaart die noodzakelijk zijn om een kwalitatieve buddywerking op te starten binnen het forensisch welzijnswerk op het niveau van de vrijwilliger, de professional, de organisatie, het project en externe professionele organisaties.

We besluiten dit boek met enkele kritische beschouwingen en blikken vooruit naar hoe een buddywerking nog meer kan inzetten op verduurzaming.

INTERMEZZO: OVER DE TERMINOLOGIE IN DIT BOEK

Peter Raeymaeckers & Liesbeth Naessens

Vooraleer we beginnen met het eerste deel, waarin we de leefwereld na detentie uitgebreid onder de loep nemen, is het belangrijk om onze keuzes met betrekking tot een aantal sleutelconcepten scherp te stellen. Eerst en vooral verkiezen we om te spreken over ‘mensen na detentie’, die noden kennen op diverse levensdomeinen en daarin voldoende ondersteund moeten worden, in plaats van de courante termen ‘(ex-)gevangenen’ of ‘ex-gedetineerden’ te gebruiken. Door ons taalgebruik aan te passen vermijden we om iemand te reduceren tot één kenmerk. Het mens-zijn wordt immers niet bepaald door de periode van detentie of door een strafrechtelijk dossier, maar door de positie die ze innemen in de samenleving, hun wensen/verwachtingen, de noden en uitdagingen waarmee ze worstelen en de ondersteuning waar ze recht op hebben.

Een tweede concept dat verdere toelichting verdient, is ‘re-integratie’. We zijn ons ervan bewust dat termen zoals ‘integratie’ of ‘re-integratie’ vaak in het discours over mensen na detentie worden gebruikt. Ze verwijzen naar de zoektocht om mensen na detentie zo snel als mogelijk een plek te geven in de samenleving. Sociale re-integratie wordt geconceptualiseerd als een proces dat focust op de inclusie van mensen na detentie als volwaardige burgers in de samenleving (Dwyer, 2013; Maruna, 2001; Maruna and Lebel, 2003). Toch zien we verschillende invullingen van de term. Volgens een klassieke benadering wordt sociale integratie louter ingevuld als het individu dat zich moet aanpassen aan het bestaande model (Bouverne-De Bie, 2002; Goethals et al. 2003). Een tweede benadering gaat uit van dialoog en leren. Er wordt niet zozeer een overdracht van waarden vooropgesteld. Men stelt zich

veeleer de vraag hoe men mensen kan leren om te participeren aan de samenleving. Beide benaderingen van integratie blijven echter steken op het individuele niveau en houden geen rekening met de invloed van maatschappelijke factoren bij integratie (Bouverne-De Bie, 2002; Goethals et al. 2003).

In dit boek staat echter een derde perspectief centraal, dat afstand neemt van een al te individuele kijk op de inspanningen en moeilijkheden die mensen na detentie ondervinden bij het zoeken naar een plek in de samenleving. Daarbij vertrekken we vanuit structurele tekorten in de samenleving, zoals een moeilijke doorstroom naar huisvesting en een job op de arbeidsmarkt, en een moeilijk toegankelijke hulp- en dienstverlening (Wacquant, 2001; Pollack, 2004; Garrett, 2016; Cummins, 2016). Vanuit deze 'structurele' benadering van sociale re-integratie verschuift de focus van het individu naar de samenleving (Bouverne-De Bie, 2002; Goethals et al. 2003). De samenleving hoort voldoende responsief te zijn als het gaat om de noden van mensen na detentie. Op die manier verplaatst het debat zich naar de vraag in welke mate sociaalwerkpraktijken bijdragen tot een rechtvaardige samenleving. We komen daar in de slotbeschouwingen uitgebreid op terug.

1. EEN PARTICIPATIEF ACTIEONDERZOEK IN VIER TERUGKERENDE CYCLI

Peter Raeymaeckers

De inzichten van dit boek zijn het resultaat van een participatief actieonderzoek. In dat type van onderzoek gaan wetenschappers in een hecht samenwerkingsverband aan de slag met diverse actoren uit het werkveld om een reële verandering te implementeren in de samenleving. Binnen het veld van sociaal werk krijgen actieonderzoekers daarom vaak de opdracht om te zoeken naar oplossingen voor de problemen die sociaal werkers en hun doelgroepen tegenkomen in hun dagelijkse praktijk. Een actieonderzoek is anders dan ‘traditioneel onderzoek’, dat voornamelijk gericht is op het verzamelen en produceren van kennis. Actieonderzoek gaat immers een stap verder, door naast het produceren van inzichten ook concrete verandering te verwezenlijken (Kemmis & McTaggart, 2007; Dingenen & Raeymaeckers, 2022; Dingenen, 2023). De waardevolle inzichten die vanuit actieonderzoek ontstaan, leveren kennis over de leefwereld van doelgroepen (zoals mensen na detentie), maar tegelijkertijd ook over hoe praktijken kunnen ingrijpen in deze leefwereld, op een manier die aansluit bij de verwachtingen en het perspectief van de mensen zelf.

Concreet werd het actieonderzoek uitgevoerd vanuit een samenwerkingsverband tussen de onderzoekers (Sylvie Van Dam en Liesbeth Naessens) van de Universiteit Antwerpen, de sociaal werkers van de praktijk van Antwerpen (en later de praktijk van Turnhout), de beleidscoördinator(en) van de Vlaamse overheid en de coördinatoren van CAW Antwerpen (en later Turnhout). Dat samenwerkingsverband wordt ook wel eens gedefinieerd als een ‘communicatieve ruimte’ waarin praktijkwerkers, onderzoekers, doelgroep en andere actoren vertrouwen en dialoog creëren om samen te werken met het oog op de realisatie en implementatie van innovaties, acties of praktijken (Platteel et al., 2010; Van Acker et al., 2021; Dingenen & Raeymaeckers, 2023).

Actieonderzoekers positioneren zich in dit samenwerkingsverband niet boven hun publiek, maar als partners die, samen met de andere belanghebbenden, deelnemen aan dezelfde leerervaring (Van Regenmortel et al., 2016; Van Acker et al., 2021; Dingenen, 2023). Deze nauwe samenwerking en intensieve dialoog is gericht op het overbruggen van de kloof tussen onderzoek en praktijk. Kemmis en McTaggart (2007) definiëren participatief actieonderzoek (PAR) als een democratische praktijk waar een forum wordt gecreëerd voor alle belanghebbenden om bijeen te komen en collectief verandering te brengen in hun sociale praktijk.

In wat volgt, geven we een beknopte schets van de onderzoekscycli die de afgelopen jaren werden uitgevoerd. We gebruiken bewust de term

‘cycli’, omdat we er de nadruk op willen leggen dat veel van de onderzoekstappen een terugkerend patroon kennen. Meer concreet worden onderstaande cycli uitgevoerd in de eerste deelonderzoeken vanaf 2016 tot 2019 (Van Dam & Raeymaeckers, 2017; 2019) en in het onderzoeksproject vanaf 2020. We geven een kort overzicht van de diverse cycli. Meer informatie over de methodologie kan opgezocht worden in de rapporten Van Dam & Raeymaeckers (2017; 2019).

Een eerste cyclus bestond in het verkennen van de noden, verwachtingen en uitdagingen van mensen na detentie. De cyclus werd opgestart vanuit het eerste deelonderzoek dat door Van Dam & Raeymaeckers (2017; 2019) werd uitgevoerd. Het onderzoek zoomt niet enkel in op de noden die mensen na het vrijkomen uit de gevangenis op de diverse levensdomeinen ervaren, ook de drempels die men ervaart in de toegang tot relevante diensten en hulpverlening komen aan bod. Dit onderzoek omvat interviews met mensen in de gevangenis van Antwerpen, die we bevragen over hun ervaringen bij een eerdere vrijlating uit de gevangenis. In latere deelprojecten staat het perspectief van mensen na detentie centraal, om de werkzame principes van buddy’s en professionals zichtbaar te maken. Deze interviews worden uitgevoerd op de voorwaarden van de mensen zelf en op plekken waar zij zich het meeste thuis voelen.

Een tweede cyclus verwijst naar de doelstelling om de rol van professionals in kaart te brengen. Hier werd zowel het perspectief van de professionals zelf, als het perspectief van buddy’s en mensen na detentie meegenomen. In het eerste rapport mondde de bevraging uit in een bevestiging van het belang van ondersteuning door professionals aan buddy’s.

Een derde cyclus refereert aan de bevraging van buddy’s zelf. In de eerste deelonderzoeken (Van Dam & Raeymaeckers, 2017; 2019) gaan we na wat de motivatie van buddy’s is om deel te nemen aan het project Brug Binnen Buiten en wat ze concreet als uitdagingen ervaren. In de tweede reeks van deelonderzoeken wordt deze cyclus gebruikt om zicht te krijgen op de werkzame principes van de BBB-praktijk.

In een volgende cyclus gaan we op zoek naar de organisatorische randvoorwaarden om tot een succesvolle implementatie van de methode van Brug Binnen Buiten te komen. Om dit in kaart te brengen werden verschillende stakeholders bevroegd. Concreet bevroegen we in de loop van ons project coördinatoren van de bestaande projecten,

beleidscoördinatoren, justitieassistenten en sociaal werkers van de psychosociale dienst van de gevangenis, het casemanagement van de stad Antwerpen, een vrijwilligerscoördinator van het CAW en de vzw Steunpunt Mens en Samenleving.

2. DE DRAAD OPNEMEN NA DETENTIE

**Liesbeth Naessens
Sylvie Van Dam
Dorien Brosens
Leen Vandavelde
Peter Raeymaeckers**

In de inleiding van dit boek gaven we al verschillende verklaringen waarom mensen na vrijlating uit de gevangenis moeite hebben om opnieuw aansluiting te vinden bij de samenleving. In dit deel gaan we dieper in op de leefwereld van die mensen na hun vrijlating uit de gevangenis. We belichten hun leefwereld aan de hand van hun ondersteuningsnoden. Vervolgens tonen we aan hoe de samenleving hun participatie bemoeilijkt en we laten ook de diversiteit zien binnen de grote groep van mensen die de gevangenis verlaten. We eindigen met een pleidooi voor een generalistische benadering die deze personen ondersteunt bij het opnieuw grip krijgen op hun leven.

2.1. VRIJ! WAT NU?

Traditioneel worden de drie w's – werk, woning en wederhelft – gezien als belangrijke factoren voor de bevordering van een succesvolle deelname aan de samenleving. Naast die drie zijn nog meerdere andere factoren van belang. Internationaal onderzoek deelt ze op in drie categorieën: middelen om in levensonderhoud te voorzien, steun en intrapersoonlijke condities. Middelen om in levensonderhoud te voorzien gaat over het hebben van een inkomen, tewerkstelling, huisvesting. Steun omvat de sociale steun die iemand krijgt, participatie aan hulp- en dienstverlening of de activiteiten waaraan iemand deelneemt. Intrapersoonlijke condities verwijzen onder andere naar de fysieke en psychische gezondheid en het middelengebruik van een persoon (Graffam & Shinkfield, 2012).

Deze veelheid aan factoren die de participatie aan de samenleving sterk beïnvloeden, wordt ook zichtbaar als we ons oor te luister leggen bij mensen die ervaring hebben met het vrijkomen uit de gevangenis. Die gesprekken leren ons dat huisvesting en een inkomen de zichtbaarste noden zijn na vrijlating. Maar ook zaken zoals middelengebruik, gezondheid, of sociaal netwerk spelen een belangrijke rol. Vertrekkend vanuit de beleving van de doelgroep, maken we het onderscheid tussen erg urgente noden vlak na de vrijlating, noden die na een paar dagen of weken vrijlating op de voorgrond treden en vervolgens een breed gamma aan noden om tot een zekere stabiliteit te komen. We hanteren in die beschrijving een leefwereldperspectief. Dat wil zeggen dat we onze bevindingen illustreren aan de hand van concrete verhalen van mensen na een periode van detentie.

2.1.1. De meest urgente zorgen

De eerste dagen na het vrijkomen uit de gevangenis blijken niet de makkelijkste te zijn. De meeste mensen hebben wel een (al dan niet tijdelijk) dak boven het hoofd, toch moeten heel wat zaken in orde gebracht worden. Dat loopt vaak niet van een leien dakje. We kaderen dit met het verhaal van Fouad.

Fouad – van het kastje naar de muur en terug

Fouad komt vrij uit de gevangenis. Hij zat tien maanden in voorhechtenis en kan na zijn vrijlating voorlopig bij zijn zus en haar gezin inwonen. Hij heeft geen inkomen. Daarom gaat hij langs bij het OCMW. Bij het OCMW zegt de sociaal werker dat hij recht heeft op een werkloosheidsuitkering. Aangezien hij niet bij een vakbond is aangesloten, moet hij die aanvragen via de Hulpkas voor Werklozen. Dat kan zowel online als aan het loket, zegt de sociaal werker. Volgens het OCMW kan hij geen voorschot krijgen op de werkloosheidsuitkering, omdat hij bij zijn zus inwoont. Om die reden wordt hij niet beschouwd als behoeftig. Aangezien Fouad geen internetaansluiting heeft, gaat hij de volgende dag langs bij de Hulpkas voor Werklozen. Daar vraagt men naar zijn identiteitskaart. Fouad zegt dat hij zijn portefeuille kwijt is, maar toont de papieren van zijn vrijlating waarop zijn identiteit is aangegeven. Dat blijkt echter niet voldoende te zijn voor de Hulpkas, ze hebben een identiteitsbewijs nodig. Dat heeft hij niet. Bij de Hulpkas raden ze hem aan om naar de politie te gaan om het verlies van zijn identiteitskaart aan te geven. Daarna, zo zegt men, zal hij een nieuwe identiteitskaart kunnen aanvragen. Fouad is bang om naar de politie te gaan: wat als ze hem opnieuw aanhouden en opsluiten in de gevangenis? Hij gaat naar huis.

De situatie thuis wordt de volgende dagen moeilijker. Zijn zus heeft het niet breed en vraagt Fouad om financieel bij te dragen in de kosten. Fouad kan dat niet, maar wil zijn zus niet ten laste zijn. Hij heeft nog een rekening bij de bank en denkt dat er nog wat geld op staat. Hij gaat naar de bank om geld af te halen. Aangezien zijn bankkaart in zijn portefeuille zat, moet hij dat aan het loket doen. Maar hij krijgt te horen dat hij alleen geld kan afhalen met zijn identiteitskaart. Die heeft hij dus niet meer. Ondanks zijn angst beslist Fouad om toch naar de politie te stappen om zijn documenten in orde te brengen. Hij krijgt een bewijs van verlies van zijn identiteitskaart. Daarmee, zegt de vrouw aan het loket, kan hij naar de gemeente om zich in te schrijven. Dat kan ook online, zegt ze. Vol goede moed gaat Fouad naar de dienst burgerzaken. Daar hoort hij dat hij een recente pasfoto nodig heeft en dat hij 23,80 euro moet betalen

voor de aanvraag van de identiteitskaart. Fouad zegt niet over een foto of geld te beschikken. Vermoedelijk heeft hij dat wel, zegt hij, maar hij heeft eerst een identiteitskaart nodig voor hij aan dat geld kan. De loketbediende raadt hem aan naar het OCMW te gaan. Fouad zegt dat hij daar al geweest is. De loketbediende zegt hem niet verder te kunnen helpen. Hij heeft een pasfoto en het geld nodig om zijn identiteitskaart in orde te brengen. Fouad wordt er moedeloos van.

Mensen bevinden zich na hun vrijlating vaak in een **moeilijke financiële situatie**. Indien ze niet over geld beschikken of er geen toegang toe hebben, dan moeten ze de periode voor de uitbetaling van een loon of vervangingsuitkering zien te overbruggen. De situatie van Fouad illustreert de moeilijke administratieve weg om aan een vervangingsinkomen te komen. Concreet betekent dit dat mensen die eerste dagen of weken vaak zonder inkomen vallen, wat hen volledig afhankelijk van anderen maakt. Daarnaast verliezen mensen door detentie vaak hun woonst. Zelfs bij een relatief korte detentieperiode zorgen onvoldoende financiële middelen ervoor dat het onmogelijk is om de huur te blijven betalen, waardoor ze hun woning dreigen te verliezen. Dit impliceert dat ze na detentie vaak een beroep (moeten) doen op familie, vrienden of de opvang voor dak en thuislozen om tijdelijk een dak boven het hoofd te vinden. Daardoor hebben deze personen aanvankelijk meestal wel een feitelijk verblijfadres (bij vrienden of familie).

Als ze op een ander adres verblijven dan voor hun detentie, moeten ze zich opnieuw laten **inschrijven in het bevolkingsregister of moeten ze hun adreswijziging doorgeven**. Pas nadat een wijkagent is langsgesproken om vast te stellen dat iemand werkelijk op het aangegeven adres woont, kan de persoon in kwestie ingeschreven worden in het bevolkingsregister van die gemeente. Uit de gesprekken die we hebben gehad met personen die een tijd in de gevangenis hebben gezeten, blijkt dat niet iedereen op de hoogte is van die procedure. Ze weten niet altijd dat ze hun adres moeten aangeven bij de dienst Burgerzaken van de stad of gemeente. Een adreswijziging doorgeven kan online via het digitale loket van de gemeente of er moet langsgesproken worden bij de dienst Burgerzaken. Een geldig identiteitsbewijs is wel noodzakelijk. Iemand die zijn identiteitskaart kwijt is, moet daarvan aangifte doen bij de politie. Dat geldt ook voor een identiteitskaart die vervallen is. Die procedure is voor veel mensen die net uit de gevangenis komen, niet vanzelfsprekend. Daarnaast wil de familie of vriend bij wie de persoon tijdelijk verblijft, vaak niet dat hij of zij zich daar officieel inschrijft, want dat kan een impact hebben op hun vervangingsinkomen, als ze dat krijgen. Daarnaast zijn ze

ook bang om deurwaarders aan de deur te krijgen vanwege mogelijke schulden die hun gast heeft.

Ingeschreven zijn in het bevolkingsregister is cruciaal, niet alleen om recht te hebben op een vervangingsinkomen, maar ook om administratief in orde te zijn. Mensen die meteen na hun vrijlating werk hebben, geven aan dat ze daardoor vaak niet in de mogelijkheid zijn om tijdens de openingsuren hun administratieve zaken in orde te brengen. Is een domicilieadres onmogelijk, dan kan het OCMW er een geven om zo de rechten van mensen die vrijkomen te doen gelden. Via het OCMW kunnen ze ook voorschotten krijgen op een vervangingsinkomen of een loon, maar dat blijkt in de praktijk enige tijd in beslag te nemen en die maatregel is gebonden aan voorwaarden. Kortom, de eerste weken na de vrijlating is de financiële situatie dus bijzonder precair.

2.1.2. Na de meest urgente zorgen

Nadat de meest urgente zorgen tijdens de eerste dagen of weken na vrijlating 'overwonnen' zijn, wordt ook de periode daarna gekenmerkt door heel wat stress ten gevolge van problemen, op verschillende levensdomeinen.

Omdat het moeilijk is om vanuit de gevangenis een woonplaats te regelen, vinden veel mensen na detentie tijdelijk opvang bij vrienden of familie, of komen ze terecht in de opvang voor dak- en thuislozen. Dat betekent dat velen van hen in een **tijdelijke of precaire woonsituatie** verblijven. Logeren bij familie en vrienden is vaak geen duurzame oplossing. In de praktijk leidt dat meestal tot conflicten, waardoor ze (moeten) vertrekken. Maar door hun beperkte financiële middelen is het voor deze groep van mensen niet evident om aan een kwalitatieve woning te komen. Er heersen hoge huurprijzen op de private huisvestingsmarkt en verhuurders zijn niet altijd bereid om te verhuren aan mensen die een waarborg of leefloon krijgen via het OCMW.

Wat de **financiële situatie** betreft, geven mensen aan dat een inkomen hen in staat moet stellen om meer te doen dan louter 'overleven'. Mensen zonder werk en met hun officiële adres bij een partner of een andere persoon uit het informele netwerk krijgen een vervangingsinkomen als samenwonende. Dat bedrag is volgens onze respondenten te laag om rond te komen. Ook hebben ze vaak af te rekenen met een opgestapelde schuldenberg. Die schulden hebben betrekking op de periode van

voor of tijdens de detentie, maar ook op de gerechtskosten of geldboetes die betaald moeten worden na een veroordeling. Evenzeer gaat het over achterstallige huur, onderhoudsgeld voor kinderen of nog niet afbetaalde leningen. Veel kosten lopen door tijdens de detentie, waardoor de schuldenberg nog groter wordt.

Het vinden van **een job na detentie** wordt door mensen beschouwd als dé uitweg uit de moeilijke financiële situatie waarin ze zich bevinden. Werk hebben en het bijbehorende inkomen helpt hen om te (over)leven en schulden af te betalen. Het is dikwijls ook een voorwaarde om een huurcontract te kunnen aangaan. Tevens geeft werk mensen een bezigheid en het gevoel mee te tellen in de samenleving. Toch blijken mensen na detentie moeilijke toegang te vinden tot de arbeidsmarkt. Het stigma dat samenhangt met detentie, maakt dat werkgevers eerder weigerachtig staan tegenover mensen met een detentieverleden. Voor veel jobs moet een blanco strafregister voorgelegd worden. Maar werk vinden is niet het enige probleem. Een deel van deze mensen kampt met een **verslaving**, anderen missen bepaalde **vaardigheden of competenties** die noodzakelijk zijn om een job uit te oefenen. Soms specifieke competenties gerelateerd aan die ene job, maar het kan ook gaan om meer algemene vaardigheden, zoals op tijd komen, kunnen omgaan met conflicten, communicatieve vaardigheden ... Dat ze die vaardigheden en competenties niet hebben, bemoeilijkt de zoektocht naar een job. En als iemand dan werk heeft gevonden, is het vaak moeilijk om dat te behouden.

De mensen die wel een job vinden, blijken vaak terecht te komen in tijdelijke of interim-arbeid. Dergelijke statuten bemoeilijken de toegang tot de huisvestingsmarkt, aangezien verhuurders eerder de voorkeur geven aan mensen met een vast inkomen.

2.1.3. Een brede waaier aan noden

Een inkomen, een job, een woonplaats ... het zijn klassieke en voor de hand liggende aspecten van het leven die voor elk van ons belangrijk zijn om stabiliteit te vinden. Daarbovenop zien we dat mensen na vrijlating uit de gevangenis nog met tal van andere noden geconfronteerd worden. We lichten dat toe aan de hand van het verhaal van Klaas.

Klaas - alleen op de wereld

Klaas is 27 en zat een korte straf uit, voor de derde keer. Hij kampt met een verslavingsproblematiek. In de gevangenis vernam hij dat zijn broer

binnenkort papa wordt. Klaas wil graag het contact met zijn familie herstellen, zeker nu hij weet dat hij oom wordt. Maar zijn broer wil niet dat Klaas contact heeft met het kind. Er is te veel gebeurd, Klaas heeft zijn familie al vaak ontgoocheld en veel verdriet aangedaan door zijn druggebruik en gedrag. Klaas begrijpt de beslissing van zijn broer. Hij is vastberaden om het deze keer goed te doen na zijn vrijlating. Een leven van dealen en druggebruik wil hij achter zich laten. Hij weet dat hij daarbij hulp nodig zal hebben. Momenteel wordt hij ambulantly opgevolgd en hij staat op de wachtlijst voor een residentiële begeleiding. Klaas woont voorlopig in bij een vriend en heeft werk gevonden in de bouw.

In het weekend en 's avonds verveelt hij zich. Zijn familie wil nog altijd geen contact met hem. Door zijn jarenlange drugsverslaving kent hij naast zijn familie enkel mensen die drugs gebruiken. Zijn vrienden van vroeger zijn verslaafd en kan hij niet vertrouwen. Hij weet dat hij hen beter mijdt, omdat het risico op herval anders te groot is. Hij vermijdt zijn oude vrienden en de plaatsen waar hij voor zijn detentie kwam. Hij voelt zich eenzaam en wil graag een normaal leven uitbouwen, maar heeft het gevoel alleen op de wereld te zijn. Hij weet niet hoe en waar hij 'gewone' mensen kan leren kennen. Wat moet hij zeggen tegen hen? Hij is ook bang voor hun reactie als ze horen over zijn verleden. Hij wantrouwt mensen, hij werd al zo vaak bestolen en bedrogen.

Mensen na detentie hebben, net als Klaas, na een vrijlating uit de gevangenis tal van noden om hun leven duurzaam uit te kunnen bouwen. Een eerste is de **nood aan ondersteunende sociale contacten**. De meeste mensen die we spraken, stellen dat ze bij het buitenkomen iemand nodig hebben die hen steunt, iemand bij wie ze terecht kunnen, op wie ze kunnen rekenen en vertrouwen. Ze verwijzen daarbij naar de mogelijk belangrijke rol die (ex-)partners, kinderen, familie, vrienden, imams, priesters, vrijzinnige consultants en vrijwilligers kunnen opnemen. De meesten geven echter aan dat ze niemand hebben. Vaak durven ze geen beroep meer te doen op mensen die ze wel vertrouwen. Ze schamen zich of zijn bang om hen opnieuw teleur te stellen. Ze ervaren dat ze er alleen voor staan. Heel wat mensen benadrukken dat ze tijdens de detentie weinig bezoek kregen, dat ze vrienden verloren en dat bestaande contacten van buiten de gevangenis verwaterden.

Bij velen speelt de angst om na hun vrijlating 'foute' vrienden weer tegen te komen, of familie met wie ze een getroebleerde relatie hebben. Sommigen maken een duidelijk onderscheid tussen het ondersteunend netwerk dat ze nodig hebben en het netwerk dat ze beter mijden. Ze stellen

dat de zogenaamde 'slechte contacten' een negatieve invloed kunnen uitoefenen. Zo leggen verschillende personen uit dat ze door een vriend of een familielid begonnen zijn met het verkopen of gebruiken van drugs. Telkens als ze vrijkomen uit de gevangenis, komen ze terecht bij diezelfde mensen, waardoor ze niet uit de vicieuze cirkel geraken. Ze vrezen in het oude gedrag te hervallen en vermijden daarom liever deze contacten, wat in realiteit vaak moeilijk blijkt te zijn.

Daarnaast hebben veel mensen na detentie **behoefte aan professionele hulpverlening**. Mensen geven aan dat ze te maken hebben of hadden met psychische problemen en/of een verslavingsproblematiek. Laat ons eerst stilstaan bij de psychische problemen. De respondenten verwoorden die op uiteenlopende manieren: een minderwaardigheidscomplex, een zware depressie, automutilatie, suïcidale gedachten, zichzelf verstoppen, psychische mishandeling of agressieproblemen ... Mensen halen aan dat deze problemen gelinkt zijn aan negatieve ervaringen uit hun verleden. Voorbeelden daarvan zijn psychisch of fysiek misbruik, geweld – al dan niet in de thuissituatie – en negatieve ervaringen die gelinkt zijn aan een verblijf in een instelling of de gevangenis. Ze zeggen dat de periode van opsluiting ervoor zorgt dat ze niet meer aangepast zijn aan de vrijheid buiten de gevangensmuren, waardoor het vrijkomen uit de gevangenis vaak gepaard gaat met gevoelens van stress.

Als we inzoomen op de verslavingsproblematiek, dan horen we vaak dat personen bang zijn om te hervallen in hun gebruik. Isolement, geconfronteerd worden met zichzelf en eenzaamheid blijken belangrijke redenen voor problematisch middelengebruik. Zowel voor hun psychische problemen als hun verslavingsproblematiek geven personen aan dat ze professionele hulp nodig hebben.

Door de verhalen komt vaak naar boven dat personen die de gevangenis verlaten hebben, niet alleen behoefte hebben aan professionele begeleiding voor hun psychische problemen en verslavingen, maar ook voor tal van andere sociale problemen. Ze vragen om administratieve ondersteuning, hulp bij de zoektocht naar een geschikte woonst, een job of dagbesteding, of ze hebben behoefte aan schuldhulpverlening, hulp bij financiële problemen of hulp bij de contacten met hun kinderen.

2.2. DREMPELS TOT DE HULP- EN DIENSTVERLENING

Mensen na een periode in de gevangenis doen om uiteenlopende redenen een beroep op hulp- en dienstverlening. Soms zijn die redenen van erg praktische en administratieve aard, andere keren gaat het om algemene ondersteuningsnoden of erg gespecialiseerde hulp. Maar uit de verhalen van mensen na detentie blijkt dat er heel wat drempels zijn die de toegankelijkheid van diensten bemoeilijken. In het onderstaande stuk belichten we de drempels voor mensen na detentie.

2.2.1. Een georganiseerde samenleving

Onze samenleving biedt diverse vormen van hulp- en dienstverlening aan. Gelukkig maar! Bij diensten of organisaties kan je ofwel een afspraak maken, ofwel binnenlopen tijdens de openingsuren. We spraken verschillende personen die zich beter voelen bij een systeem met afspraken. Dat creëert duidelijkheid. Mensen weten dat er op dat moment tijd voor hen gemaakt wordt. Voor hen maakt een afspraak (al dan niet verkregen via doorverwijzing van een andere dienst) de stap naar hulp zoeken kleiner. Afspraken scheppen dus duidelijkheid, maar voor een groep mensen blijkt het moeilijk om zich aan een afspraak te houden. Soms vergeten ze de afspraak, komen ze op een verkeerd uur, hebben ze geen vervoer ... Hun leven typeert zich vaak door een grote mate aan chaos. Dat kan verklaren waarom een aantal andere mensen aangaven dat het maken van een afspraak voor hen niet werkt. Zij verkiezen een systeem waarbij ze gewoon kunnen binnenlopen, ook al betekent dat soms lange wachttijden.

Een ander aspect dat vaak meespeelt in de toegankelijkheid, betreft de openingsuren van hulpverleningsorganisaties en diensten. Mensen die werken, hebben het vaak moeilijk om een beroep te doen op een dienst. Dat geldt zowel voor diensten die op afspraak werken als diensten met een vrije inloop. Hun jobs vragen om veel flexibiliteit. In de horeca weet je dikwijls slechts één dag op voorhand of en wanneer de volgende werkdag zal starten. Ook de uurroosters van koeriers zijn gewoonlijk erg flexibel. In de bouwsector hangt het dan weer sterk af van de locatie van de werf wanneer mensen 's avonds weer thuis zullen zijn. Dergelijke flexibiliteit maakt het moeilijk om afspraken te plannen en een beroep te doen op hulp- en dienstverlening.

2.2.2. Een digitale samenleving

Onze samenleving raakt meer en meer gedigitaliseerd. De toegang tot hulp- en dienstverlening gaat alsmaar meer gepaard met procedures waarvoor digitale vaardigheden nodig zijn. Mensen worden voor informatie doorverwezen naar een website of moeten online een aanmeldingsformulier invullen of downloaden, nog voor de eerste afspraak. Deze manier van werken is niet voor iedereen met een detentieverleden weggelegd. Veel mensen beschikken niet over de digitale competenties noch over de taalvaardigheid om zich op die manier te behelpen. Tijdens de detentie zijn er nauwelijks oefen- of leeransen. Tevens hebben veel mensen na detentie geen toegang tot een computer, smartphone of internetverbinding, waardoor ze op heel wat drempels botsen. Het onderstaande verhaal van Jason verheldert dat.

Jason – Roeien met korte riemen

Jason woont in bij zijn oom. Hij is blij dat hij daar kan verblijven, omdat het zonder vast adres heel moeilijk is om aan werk te geraken. Anderzijds mag hij zijn adres niet officieel bij zijn oom zetten, omdat anders zijn werkloosheidsuitkering zou verminderen. Gelukkig kon Jason via het OCMW een referentieadres krijgen. Maar bij het OCMW zeggen ze dat dit slechts tijdelijk is: hij krijgt vier maanden de tijd om een woonst te zoeken. Het risico dat zijn referentieadres wordt geschrapt, hangt als een zwaard van Damocles boven zijn hoofd, en dat bezorgt Jason stress. Hij ging al op zoek naar kleine appartementen en studio's om te huren, maar dat blijkt moeilijk.

Jason wil graag werk vinden, zodat hij vooruit kan. Hij meldde zich aan bij de VDAB om op zoek te gaan naar vacatures. Daar moet hij een profiel aanmaken van werkzoekende, een cv opmaken en een mail opstellen. Er staan computers ter beschikking, maar Jason is het niet gewoon om daarmee te werken. Eigenlijk heeft hij dat nog nooit gedaan. Hij maakte ook nog nooit een cv op. Vroeger had hij wel een mailadres, maar daarvan is hij het wachtwoord vergeten. Bij de VDAB zeggen ze dat hij een opleiding kan volgen om te leren hoe hij een cv moet opmaken. Hij schrijft zich in en besluit om ook bij een aantal interimkantoren langs te gaan.

Bij het eerste interimkantoor heeft hij al meteen geluk. Hij kan morgen beginnen in een sorteercentrum. Het gaat om een dagcontract. Hij vraagt aan de bediende van het interimkantoor hoe zo'n dagcontract werkt. Ze zegt dat je dat contract gewoon dagelijks moet ondertekenen en doorsturen. "Ik ben mijn wachtwoord van mijn mail vergeten en ik

heb geen computer of zo,” zegt Jason. “Oh, maar dat mag gewoon een foto met je smartphone zijn,” zegt de bediende. “Ah oké,” zegt Jason, “maar waar moet ik die dan printen om het contract te ondertekenen? En ik heb geen belwaarde meer.” “Anders moet je dat gewoon in de bibliotheek gaan doen,” zegt de bediende. “Elke dag?”, vraagt Jason. “Euh ja”, zegt de bediende.

2.2.3. Een hulp- en dienstverlening onder druk

Een ander aspect dat mensen belemmert, is de hoge werkdruk in veel organisaties en diensten. Hulpzoekenden worden dat goed gewaar, want de hulp- en dienstverleners kunnen maar weinig tijd vrijmaken voor hen. Ze voelen zich een nummer, wat een persoonlijke aanpak in de weg staat. Personen met een detentieverleden blijken behoefte te hebben aan een professional die de tijd voor hen kan nemen om voldoende uitleg te geven en vragen te beantwoorden. Dat geldt voor de meer administratieve dienstverlening, maar ook voor de hulpverlening bij sociale problemen. De levenssituatie van deze mensen is vaak complex. Het vraagt dan ook tijd om de knopen te ontwarren en een antwoord te zoeken. Het gebrek aan tijd bemoeilijkt de opbouw van een vertrouwensrelatie tussen de hulpvrager en hulp- of dienstverlener. Mensen blijven dan ook achter met heel wat onbeantwoorde vragen en niet ingeloste verwachtingen.

Naast de hoge werkdruk geven mensen aan dat ze hun verhaal vaak opnieuw moeten doen. Dat komt doordat verschillende diensten kampen met een (groot) personeelsverloop, de aanmeldprocedure door iemand anders wordt opgenomen dan degene die de begeleiding zal doen, of mensen worden doorverwezen naar een andere (meer geschikte) organisatie. Hun levensverhaal is echter getekend door allerhande kwetsuren en ervaringen van persoonlijk falen waar ze liever niet te koop mee lopen. Mensen ervaren het dan ook als zeer moeilijk als hen steeds wordt gevraagd om hun verhaal opnieuw te vertellen.

Daarnaast blijkt dat gespecialiseerde hulp door de beperkte middelen werkt met wachtlijsten. Daardoor krijgen mensen niet tijdig de hulp die ze nodig hebben. Dat leidt regelmatig tot ongewenste effecten.

Jeremy – er zijn nog vele wachtenden voor u

Jeremy zat zes weken in voorhechtenis na een stevig uit de hand gelopen ruzie met zijn vriendin. Er kwam een politietussenkomst aan te pas en Jeremy werd opgesloten in de gevangenis vanwege het geweld dat hij gebruikte tegen zijn vriendin. Het is de eerste keer dat hij in de gevangenis zit en het komt binnen als een schok. Hij wordt vrij snel weer vrijgelaten in afwachting van het proces en op voorwaarde dat hij geen contact opneemt met zijn vriendin, zijn werk en woonst behoudt en hij gespecialiseerde hulp zoekt voor zijn agressieproblematiek. Jeremy besefte in de gevangenis dat hij hulp nodig heeft. Hij meldt zich aan bij een gespecialiseerde dienst. Daar geeft men aan dat ze hem kunnen helpen maar dat er een wachtlijst is. Het zal ongeveer zes maanden duren vooraleer de begeleiding kan opstarten. Een paar weken na de vrijlating heeft Jeremy nog steeds woonst en werk, maar hij is niet meer zo overtuigd van het feit dat hij begeleiding nodig heeft. Hij raakt er meer en meer van overtuigd dat hij eigenlijk niet zo'n probleem heeft ...

2.2.4. Een aanbodgerichte hulp- en dienstverlening

Als vierde punt blijkt het aanbod van hulp- en dienstverlening niet altijd te beantwoorden aan de hulpvragen van personen met een detentieverleden. Zo werken sommige organisaties met instapvoorwaarden waar deze mensen niet aan kunnen voldoen. Bijgevolg kunnen ze niet bij de dienst terecht. Mensen weten niet altijd goed waarom zij geen beroep kunnen doen op bepaalde hulp- of dienstverlening, wat tot ontgoocheling en tot afhaken kan leiden. Soms krijgen personen na detentie een andere vorm van hulpverlening aangeboden, zoals een voedselpakket in de plaats van financiële steun. Die alternatieve hulp komt niet altijd tegemoet aan hun werkelijke noden. De aangeboden hulp blijkt dan ontoereikend te zijn. Met het voedselpakket kan men immers geen kleding of schoolmateriaal kopen. De aangeboden hulp of ondersteuning schiet tekort en dekt niet de gehele levenssituatie van mensen.

2.2.5. Een hulp- en dienstverlening gericht op individuele verantwoordelijkheid

Er wordt van mensen een zeker engagement of inzet verwacht. Mensen moeten zelf stappen zetten om hun situatie aan te pakken. Rechten komen met bepaalde plichten. Als men om wat voor reden dan ook niet of onvoldoende aan die plichten tegemoet komt, wordt er getwijfeld aan hun inzet of motivatie. De leefwereld van de mensen die net vrijkomen uit de gevangenis, met de hele context van problemen en de drempels die ze ervaren, wordt te weinig in beschouwing genomen. Bepaald gedrag of handelen wordt dan foutief geïnterpreteerd als een gebrek aan inzet of motivatie, en dat heeft tot gevolg dat mensen niet geholpen worden, geen hulpvraag meer stellen, berispt of zelfs gesanctioneerd worden. Mensen gaan dan nog minder een beroep doen op hulp- en dienstverlening en glijden verder af in de samenleving.

2.3. ONDERSTEUNING OP MAAT: EEN TYPOLOGIE

Tijdens het onderzoek werden heel wat interviews afgenomen van mensen met een detentie-ervaring. Zij mogen dan wel dezelfde noden en drempels delen, toch blijken ze onderling zodanig te verschillen dat ze behoefte hebben aan een ondersteuning op maat. De heterogeniteit van deze groep valt niet te onderschatten. We maken ze inzichtelijk met behulp van een typologie die is gebaseerd op inzichten uit de interviews.

Een belangrijke kanttekening is dat een typologie altijd een pragmatische reductie is van de realiteit vanuit de verkregen data. Op basis van die interviews construeren we een typologie van mensen met detentie-ervaring en hun ondersteuningsbehoefte. Een dergelijke typologie geeft nooit de dagelijkse praktijk in haar zuivere vorm weer. Het is bovendien geenszins de bedoeling om mensen te reduceren tot één kenmerk. Dat betekent dat hét type hulpvrager niet bestaat.

De typologie kan als richtlijn dienen om te bekijken wie welke ondersteuning nodig heeft. Ze brengt een reflectie op gang over het belang van ondersteuning en hulp- en dienstverlening op maat. Deze typologie kan niet gelezen worden als een rigide kader, eerder als een houvast waar de praktijk op kan terugvallen. De onderstaande typologie dient dus ter verduidelijking en kan verhelderen hoe ondersteuning op maat geboden kan worden. Door gestructureerd te kijken naar de doelgroep, kan er immers beter gekeken worden naar een passende manier van on-

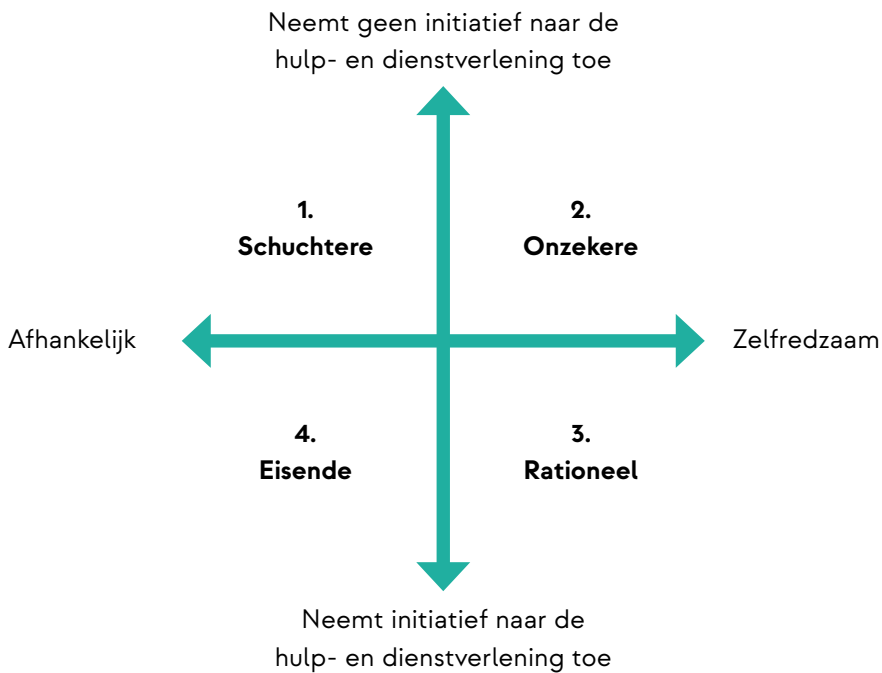
dersteuning (Machielse, 2011). Belangrijk is ook dat we op basis van deze typologie geen enkel waardeoordeel uitspreken over hoe mensen zich horen te gedragen. Onze resultaten laten vooral zien dat personen na detentie een zeer heterogene groep zijn en dat een aanpak en ondersteuning op maat noodzakelijk is.

2.3.1. Twee assen

De typologie vertrekt vanuit twee assen. De horizontale as toont het continuüm van afhankelijkheid tot zelfredzaamheid. Mensen aan het linker uiterste van dit continuüm zijn sterk afhankelijk van anderen om opnieuw grip op hun leven te krijgen. Aan de tegenovergestelde zijde van het continuüm staan mensen die zelfredzaam zijn. Zelfredzaamheid begrijpen we als het vermogen van mensen om grip te krijgen op het eigen leven (Mast et al., 2014).

De verticale as gaat over de mate waarin mensen zelf het initiatief nemen om hulp- en dienstverlening te contacteren. Aan het ene uiterste weerspiegelt deze as mensen die nooit zelf contact opnemen, vanwege bijvoorbeeld gevoelens van angst of schaamte. Schaamte over hun strafblad, hun stigma als 'crimineel', hun gepleegde feiten, hun verslavingsproblematiek, hun armoede of hun isolement. Die elementen verhinderen mensen om de cruciale eerste stap naar hulp- en dienstverlening te zetten. Ze zijn bang voor wat mensen zullen denken over hen. Tevens is de bandbreedte van mensen in de transitieperiode na hun vrijlating beperkt. We toonden eerder aan dat personen na detentie veel administratieve zaken in orde moeten brengen. Ze hebben diverse noden tegelijk. Bovendien zitten ze met veel frustraties en hebben ze de nodige teleurstellingen te verwerken gekregen, wat hun weerbaarheid en bandbreedte sterk inperkt (Mullainathan & Sharif, 2013). Dat alles maakt dat ze de stap naar hulp- en dienstverlening uit zichzelf niet gemakkelijk zullen zetten. Op het andere uiteinde van de verticale as bevinden zich mensen die zelf makkelijk en frequent contact opnemen met hulp- en dienstverlening.

Indien we beide assen gebruiken om een matrix te vormen, dan komen we tot vier segmenten waarbinnen we een typologie van mensen met detentie-ervaring construeren: schuchtere, onzekere, rationeel hulpzoekende en eisende mensen.

We lichten die vier types van mensen hierna uitgebreid toe.

2.3.2. Vier types mensen met een ondersteuningsnood

2.3.2.1. De schuchtere

In het eerste segment (linksboven) zien we mensen wiens gedrag zich typeert door afhankelijkheid. Ze nemen zelf geen contact op met hulp- en dienstverlening. Kijken we naar de horizontale as, dan zien we mensen die zich eerder afhankelijk en passief lijken te gedragen. Dit type van mensen heeft het moeilijk om hun leven te regelen. Om een leven na detentie weer op te bouwen, moeten tal van acties ondernomen worden, zeker op het gebied van sociale administratie. Zonder ondersteuning komen deze mensen niet toe aan het oppakken van deze urgente zaken. Tevens valt op dat de ondersteuningsnoden de actuele crisissituatie overstijgen en eerder langdurig van aard zijn.

Het is bovendien typerend voor mensen binnen dit segment dat ze zelf geen contact opnemen met de hulp- en dienstverlening, zelfs al hebben ze tal van ondersteuningsnoden. Sterker nog, sommigen gaan zelfs niet of weinig in op de aangeboden hulp- en dienstverlening. Dat kan verklaard worden door gevoelens van schaamte of door eerdere negatieve

ervaringen met hulpverlening. Anderen hebben het gevoel dat ze het niet waard zijn om hulp te krijgen of zijn bang om (opnieuw) afgewezen te worden. Deze mensen willen niemand tot last zijn. Ze stellen nauwelijks een vraag en geven (te) snel aan dat alles oké is. Deze mensen geven in gesprekken vaak sociaal wenselijke antwoorden, zoals:

“Ik ga niemand zijn goedheid misbruiken.”

“Ze heeft het druk, ik wil haar niet storen.”

2.3.2.2. De onzekere

In een volgend segment in de matrix (rechtsboven) vinden we mensen met een vrij hoge zelfredzaamheid. Ze beschikken over voldoende vaardigheden om opnieuw grip op hun leven te krijgen. Ze nemen geen of weinig initiatief om contact op te nemen met hulp- en dienstverlening, maar gaan wel in op het aanbod dat hen wordt voorgesteld. Het type mensen in dit segment benoemen we als de onzekere.

Mensen binnen dit segment weten van geen hout pijlen maken en komen er zelf niet toe om gepaste ondersteuning te zoeken of stappen te zetten die hun weer grip op hun leven geeft. Die houding heeft vaak te maken met onzekerheid over wat er nodig is en met de omvang van de sociale problemen. De complexiteit van hun situatie werkt verlamdend. Dit type vindt geen antwoorden op vragen zoals: Welke organisaties of diensten bestaan er? Welke hulpverlening bieden organisaties aan? Op welke rechten kunnen mensen na detentie aanspraak maken? Aan welke voorwaarden moeten wij voldoen?

Het tekort aan adequate informatie maakt dat mensen niet goed weten wat ze moeten doen en daardoor niet tot actie overgaan. Dit type van mensen beschouwen we toch als zelfredzaam omdat de vaardigheden om opnieuw grip op het eigen leven te krijgen, aanwezig zijn. Door de juiste ondersteuning kan er op relatief korte termijn opnieuw stabiliteit in het leven van deze mensen komen. Een woonst en werk zijn daarbij belangrijke pijlers.

“Ja, waar moet je beginnen?”

***Dus in het begin heeft die mij heel goed geholpen.
Maar eenmaal ik ben vertrokken, dan kan ik blijven gaan.”***

“Ik heb iemand nodig die mij op gang trekt.”

2.3.2.3. De rationeel hulpzoekende

Het segment rechtsonder in de matrix toont mensen die vrij zelfredzaam zijn en makkelijk initiatief nemen om naar de hulp- en dienstverlening toe te stappen. Zij zijn rationeel hulpzoekenden. Deze mensen bezitten de vaardigheden om het eigen leven weer op orde te krijgen. Ze hebben een of meerdere specifieke en vrij afgelijnde ondersteuningsvragen, die vaak praktisch van aard zijn. Ze ontbreken bepaalde informatie over diensten, organisaties en procedures, maar nemen daarvoor contact op met de hulp- en dienstverlening die ze kennen. De behoefte aan emotionele of relationele ondersteuning is minder.

“Ik wou eigenlijk vooral hulp bij het zoeken naar een appartement. Ik heb nu iets dus eigenlijk was het voor mij dan niet verder meer nodig.”

2.3.2.4. De eisende

Linksonder in de matrix bevindt zich het segment van mensen die zich afhankelijk opstellen ten aanzien van de hulp- en dienstverlening en zelf gemakkelijk contact opnemen. Hier vinden we het type van mensen dat zich eerder eisend opstelt. Deze mensen vragen en verwachten dat de hulp- en dienstverlener hun problemen voor hen oplost of hen ten minste in de juiste richting stuurt.

“Ik kan dat niet, mijn hulpverlener moet dat voor mij doen.”

2.4. CONCLUSIE - HET BELANG VAN ONDERSTEUNING OP MAAT

Mensen die de gevangenis verlaten, worden geconfronteerd met noden op verschillende levensdomeinen. Om dat toe te lichten vertrokken we in dit hoofdstuk vanuit de leefwereld van deze doelgroep. We belichtten het onderscheid tussen erg urgente noden vlak na vrijlating, de noden die na een paar dagen of weken meer op de voorgrond treden en vervolgens een breed gamma aan ondersteuningsnoden om tot meer stabiliteit in het leven te komen. Daarna stonden we stil bij de drempels naar hulp- en dienstverlening. De bestaande hulp- en dienstverlening is door de wijze waarop die georganiseerd is voor een groep mensen niet vol-

doende toegankelijk. Daarnaast toont de typologie aan dat ook schaamte, onwetendheid over of slechte ervaringen met hulp- en dienstverlening mensen tegenhouden om naar gepaste ondersteuning te zoeken. Die bevindingen komen overeen met resultaten uit eerder onderzoek van Goijaerts et al. (2022).

De respondenten van dit onderzoek delen dan wel dezelfde noden en drempels, toch blijken ze onderling te verschillen. Ondersteuning op maat dringt zich op. De heterogeniteit van deze groep is namelijk niet te onderschatten. We maakten ze inzichtelijk met behulp van een typologie, gebaseerd op inzichten uit de interviews. Op basis van de zelfredzaamheid en de mate waarin ze zelf het initiatief nemen om naar hulp- en dienstverlening toe te stappen, construeerden we een typologie van mensen met een ondersteuningsnood na detentie. De typologie kan als richtlijn dienen om te bekijken wie welke ondersteuning nodig heeft. Ze kan ook een reflectie op gang brengen over het belang van ondersteuning en hulp- en dienstverlening op maat.

Het is belangrijk om te erkennen dat een aanzienlijk deel van de mensen met een detentieverleden weinig initiatief neemt en weinig zelfredzaam is. Daarom pleiten we ervoor om alert te zijn en te blijven, en indien nodig ondersteuning actiever en laagdrempeliger aan te bieden, in die zin dat er minder wordt gerekend op hun eigen zelfredzaamheid. Deze groep van mensen heeft vaak hulp nodig om tot actie te komen.

Vanuit de bovenstaande bevindingen pleiten we voor een ondersteuning op maat. Daaronder begrijpen we een aanpak die zich typeert door tegemoet te komen aan de specifieke noden van het individu. Een ondersteuning op maat kan een vertrouwensrelatie doen groeien en zo drempels, wantrouwen of schaamte overwinnen, waardoor mensen (verdere) stappen kunnen zetten. Mensen krijgen het duwtje in de rug dat dikwijls nodig blijkt. Het is daarbij essentieel dat mensen positieve ervaringen opdoen om zelf verder te kunnen en de moed niet te verliezen.

3. EEN BUDDYWERKING ALS ONDERSTEUNING NA DETENTIE

Liesbeth Naessens,
Peter Raeymaeckers
& Sylvie Van Dam

Uit de voorgaande paragrafen blijkt inmiddels dat mensen na detentie kampen met heel wat sociale problemen en dat hulp en ondersteuning vanwege tal van redenen vaak moeilijk bereikbaar is. Daardoor is het voor hen niet vanzelfsprekend om (opnieuw) aansluiting te vinden bij de samenleving en om grip te krijgen op hun eigen leven. In dit hoofdstuk belichten we hoe een buddy daarbij een wezenlijke ondersteuning kan bieden. Voor we concreet toelichten wat een buddywerking is en we de werkzame principes belichten, staan we eerst stil bij de maatschappelijke context waarbinnen buddywerkingen plaatsvinden.

3.1. BUDDYPROJECTEN BINNEN HUN MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

We stellen vast dat organisaties en beleid de afgelopen jaren almaar vaker een beroep doen op de inzet van vrijwilligers ter ondersteuning van kwetsbare doelgroepen (Wilson, 2012; Fehsenfeld & Levinsen, 2019). Die evolutie wordt gestimuleerd door een beleid dat gericht is op wat we de ‘vermaatschappelijking van de zorg’ noemen. Enerzijds verwijzen we daarmee naar de plaats waar zorg wordt verleend, namelijk in de maatschappij zelf. Op die manier wil men de zorg inbedden in het leven van alledag, zo dicht mogelijk bij de mensen. Daarmee sluit vermaatschappelijking aan bij het begrip ‘extramuralisering’: het afbouwen van de residentiële zorg ten voordele van ambulante zorg of zorg dicht bij huis (Steyaert, 2011). Anderzijds houdt de vermaatschappelijking van de zorg verband met de vraag wie welke zorg opneemt. Daarbij zien we een steeds grotere rol weggelegd voor informele netwerken zoals burens, vrienden en familie, maar ook voor vrijwilligers en buddy’s in de zorg voor kwetsbare burgers. Typisch voor de vermaatschappelijking van de zorg is dus dat het beleid wijst op de meerwaarde van informele zorg en dat het probeert om informele actoren te mobiliseren. De talrijke buddywerkingen waarbij vrijwilligers ondersteuning bieden aan kwetsbare mensen, zijn een voorbeeld van die tendens.

Er komt echter veel kritiek op de vermaatschappelijking van de zorg, omdat het wordt gezien als een poging van de overheid om haar verantwoordelijkheid af te wentelen op de burgers. Zo wijzen zowel sociaal werkers als onderzoekers erop dat vermaatschappelijking meer verantwoordelijkheid op de schouders van individuen legt en problemen daardoor individualiseren. Daarnaast werd al door verschillende auteurs aangehaald dat de draagkracht van vrijwilligers en het informele netwerk

van mensen in kwetsbare posities beperkt is. Onderzoek toont namelijk aan dat vrijwilligers en mantelzorgers gevoelig zijn voor burn-outs en andere psychische klachten als ze geconfronteerd worden met complexe problemen en zorgtaken (De Koker et al., 2019).

Dat neemt niet weg dat de inzet van vrijwilligers voor de ander als waardevol wordt beschouwd. Vrijwilligers werken vaak zeer laagdrempelig en vanuit vertrouwen, en hebben soms ook een specifieke expertise, waardoor ze een echte meerwaarde binnen een organisatie kunnen betekenen. Op die manier worden vrijwilligers ingezet als een aanvulling op de bestaande professionele ondersteuning. Concreet wil dat zeggen dat vrijwilligers en professionals verantwoordelijk zijn voor andere taken en diensten (Skinner et al., 2019; Dahlberg, 2005). Vrijwilligers en professionals zijn complementair, ze vullen elkaar aan. Een dergelijke complementariteit gaat ervan uit dat net de combinatie van vrijwilligers en professionelen tot een betere dienstverlening en een verhoging van het welzijn van kwetsbare doelgroepen leidt (Faulkner & Davies, 2005; Van Bochove et al., 2018).

Ondanks dat complementariteitsidee staan nogal wat onderzoeksresultaten eerder kritisch tegenover een harmonieuze samenwerking tussen vrijwilligers en professionals (Kreutzer & Jäger, 2011; Trappenburg & Van Beek, 2019). Zo bestaat het risico dat vrijwilligers niet aanvullend maar eerder ter vervanging van professionals worden ingezet (Trappenburg & Van Beek, 2019; Skinner et al., 2019). Onderzoek toont aan dat professionals die kampen met een hoge werkdruk en stress, erg blij zijn met de inschakeling van vrijwilligers die een aantal specifieke taken en functies op zich nemen (Van Bochove et al., 2018). Je kan dat zien als een logische bevinding. Maar als vrijwilligers ingezet worden als antwoord op een structureel tekort aan professionele krachten, dan baart dat zorgen. Het gevolg is niet alleen een gebrekkige kwalitatieve en professionele ondersteuning, maar ook een groot verloop bij vrijwilligers omdat de verwachtingen te hoog zijn (Nelson et al., 2004). Op die manier komt de complementariteit tussen vrijwilligers en professionals onder druk te staan.

Net doordat vrijwilligers met heel wat uitdagingen geconfronteerd worden bij de ondersteuning van kwetsbare doelgroepen, is een professionele omkadering van de vrijwilligers essentieel. Dat betekent, ten eerste, dat professionals de tijd en ruimte moeten hebben om vrijwilligers op maat te ondersteunen in hun opdracht (Singh et al., 2019). Ten tweede dat professionals steeds vaker nieuwe taken op zich zullen

moeten nemen, zoals het werven, selecteren, opleiden én coachen van vrijwilligers (McGonigle, 2002; Verhoeven & Van Bochove, 2018). Inhoudelijk is dat helemaal iets anders dan zelf de doelgroep ondersteunen. Dit vraagt bijgevolg om andere professionele competenties.

Wat er precies van professionals verwacht wordt en hoe we tot een optimale samenwerking tussen professionals en vrijwilligers kunnen komen, diepen we verder uit in hoofdstuk 3. Eerst gaan we dieper in op wat een buddywerking precies is en wat de meerwaarde kan zijn.

3.2. WAT IS EEN BUDDYWERKING?

Een buddy is een vrijwilliger die bijna letterlijk als medeburger naast een persoon met een bepaalde kwetsbaarheid staat. De buddy biedt een luisterend oor en zoekt mee naar oplossingen voor allerlei problemen waarmee mensen kampen in het dagelijkse leven. In een buddywerking of *befriending* biedt een vrijwilliger dus zowel sociale als emotionele ondersteuning aan mensen met specifieke noden. In Vlaanderen zijn al tal van die zogenaamde buddywerkingen of duowerkingen actief. Denk maar aan buddywerkingen gericht op de schoolloopbaan van kwetsbare kinderen en jongeren, op inburgering en taalontwikkeling van nieuwkomers, op ondersteuning van mensen in armoede enzovoort (Van Robaeyns & Lyssens-Danneboom, 2018). Met de inzet van buddy's hoopt men de maatschappelijke participatie te verhogen, samen met de levenskwaliteit en het individuele welbevinden van de betrokkenen (Balaam, 2015; McGowan, Saintas, & Gill, 2009).

De vrijwillige buddy biedt gedurende een bepaalde periode ondersteuning en gezelschap aan mensen die zich in een kwetsbare situatie bevinden. Buddy's nemen ook vaak een aantal (praktische) zaken over, waar een professionele kracht geen mogelijkheid toe heeft door een gebrek aan tijd en een te hoge caseload.

De inzet van vrijwilligers binnen een strafrechtelijke context is niet nieuw. Sinds jaar en dag worden vrijwilligers ingezet om bijvoorbeeld activiteiten of lessen te organiseren of om als bezoeker-vrijwilliger gezelschap aan te bieden aan mensen in detentie. Net binnen de context van de gevangenis blijkt dat gedetineerden vrijwilligers als erg waardevol beschouwen, omdat het een burger is die zich belangeloos inzet voor hen en dat doet binnen een context van vertrouwen en gelijkwaardigheid (Schuhmann, Kuis & Goossensen, 2018). Zeker dat laatste punt is

iets wat binnen een gevangeniscontext eerder uitzonderlijk is. Daarnaast vertegenwoordigen vrijwilligers de samenleving, waardoor mensen zich opnieuw aanvaard voelen door de samenleving waarvan ze letterlijk uitgesloten werden (Van Dam & Raeymaeckers, 2019). De mensen met wie we gesprekken voerden en die een buddytraject doorliepen, geven dan ook aan dat een buddy echt een verschil kan maken voor hen. We schetsen dit aan de hand van het verhaal van Mike.

Mike – onrust in het hoofd

Mike is net vrij uit de gevangenis. Hij is alles kwijt: zijn appartement, zijn werk, zijn vriendin. Hij moet allerhande papieren in orde brengen, maar heeft er niet echt zicht op. Het wordt hem allemaal wat veel. Hij weet dat hij nog een huurachterstand heeft van zijn vorige woonst en hij betaalt ook al lang geen onderhoudsgeld meer voor zijn twee kinderen. Eigenlijk zou hij ook wel opnieuw contact met hen willen. Hij moet naar de gemeente om zijn nieuwe adres door te geven, naar de RVA voor zijn papieren ... Het is veel. Mike weet eigenlijk niet goed waar te beginnen. Al die dingen bezorgen hem heel veel stress, hij wordt er erg zenuwachtig van. Zelf zegt hij dat hij een kort lontje heeft als het hem te veel wordt. Gelukkig is Tom er, dat is zijn buddy. Tom zegt dan: "Geen probleem. We gaan dat samen eens bekijken." Tom doet dat dan ook. Daardoor wordt Mike rustiger. Hij heeft eindelijk het gevoel dat hij er niet alleen voor staat. Als het hem in het verleden allemaal te veel werd, liet hij gewoon alles liggen en stortte hij zich in het nachtleven. Hij besepte wel dat dat een soort vlucht was om de problemen te vergeten en het geen oplossing op lange termijn was. Integendeel, meestal werden zijn problemen zo alleen maar erger. Hij raakte meer dan eens betrokken in een vechtpartij als hij gedronken had. Nu hij de steun van Tom ervaart, is het makkelijker voor hem om de dingen ook echt aan te pakken.

De relatie tussen de buddy en de persoon in een kwetsbare situatie lijkt een beetje op een vriendschap (McGowan et al., 2009). Maar dat is niet het geval, aangezien een buddy altijd vanuit een bepaalde organisatie werkt. Die organisatie zorgt voor de selectie en training, de matching met de hulpvrager en de ondersteuning en opvolging van de buddy.

3.3. WERKZAME PRINCIPES VAN DE BUDDY

Een buddy kan voor mensen dus een wezenlijk verschil maken. Dat bewees de case van Mike al. Nu willen we de werkzame principes achter een buddywerking identificeren. Met die principes willen we concreet

de meerwaarde capteren die door buddy's in samenwerking met professionals wordt gerealiseerd voor mensen na detentie. Die analyse kwam tot stand op basis van interviews met mensen die ondersteuning kregen van een buddy. Uit die gesprekken blijkt dat de werkzame principes op verschillende niveaus spelen. We lichten dat toe aan de hand van het verhaal van Ishane en Veerle.

Ishane en Veerle – Stap voor stap

Ishane is 33, hij kon na zijn vrijlating terecht bij zijn vader. Zijn vader woont in een studio, maar die is erg krap voor twee personen. In afwachting van een betere oplossing slaapt Ishane op de sofa. Hij krijgt sinds kort ondersteuning van een buddy, Veerle. Elke week spreekt hij met Veerle af. Ze gaan dan een koffie drinken. Veerle vraagt Ishane altijd hoe het met hem gaat en of hij vragen heeft. Dat is iets wat hij heel erg waardeert, want hij is het niet gewoon dat mensen echt geïnteresseerd zijn in hem.

Ishane is Franstalig. Dat maakt het moeilijk voor hem om de brieven die hij ontvangt, te begrijpen. Veerle stelt voor dat ze samen zijn post bekijken. Vanaf dan brengt hij elke week zijn post mee. Veerle vertaalt wat er in de brief staat, waardoor Ishane weet of iets belangrijk is of niet. Ze helpt hem ook om documenten in te vullen. Zo moest hij papieren voor het ziekenfonds invullen, maar zelf begreep hij er niets van. Hij moet ook bij allerlei diensten langs, maar hij stelt dat wat uit omdat hij geen Nederlands spreekt. Vaak heeft hij ook geen zin, omdat hij toch niet begrijpt wat er gezegd wordt. Veerle zegt hem dat ze wel wil meegaan zodat ze, indien nodig, kan vertalen. Ze kan dan ook de vragen stellen waarmee hij zit maar die hij niet durft of kan stellen. Dat stelt Ishane gerust, hij gaat in op het aanbod. Veerle gaat met hem mee naar het gemeentehuis, het OCMW en de politie. Het geeft Ishane moed dat er dingen in orde komen en hij weet dat hij een beroep kan doen op Veerle als hij iets niet begrijpt. Dat stelt hem gerust en het geeft hem energie om door te gaan.

Veerle vraagt hem regelmatig hoe het thuis loopt. Ishane is dankbaar dat hij bij zijn vader mag verblijven, maar hij beseft, net zoals zijn vader, dat dit niet kan blijven duren. De studio is gewoonweg te klein. Veerle bracht Ishane in contact met een sociaal werker van het CAW. Hij had een intakegesprek en dat verliep goed. Daardoor zal hij binnenkort terechtkunnen in de opvang voor dak- en thuislozen. Ishane kijkt ernaar uit om opnieuw een stap vooruit te kunnen zetten.

Het verhaal van Ishane en Veerle, maar ook dat van Mike, toont aan dat de werkzame principes van een buddywerking zich in de eerste plaats op relationeel niveau bevinden en dat ze daarnaast een brug slaan naar organisaties en diensten. Op beide zoomen we nu verder in.

3.3.1. Werkzame principes op relationeel niveau

Met 'relationeel niveau' doelen we op de werkzame principes in de relatie tussen de buddy en de persoon na detentie, met anderen woorden de manier waarop de buddy zich opstelt ten opzichte van die persoon en een relatie met hem of haar uitbouwt. Een eerste set werkzame principes zet in op het realiseren van nabijheid, een tweede op het helpen zoeken naar oplossingen voor concrete problemen.

3.3.1.1. Realiseren van nabijheid

Complementair aan persoonlijk netwerk

Mensen geven aan dat de buddy complementair is aan hun eigen persoonlijk netwerk. Het eigen netwerk bestaat voornamelijk uit personen die zich in een soortgelijke situatie bevinden als zij. Wat ze missen in hun bestaande netwerk varieert van persoon tot persoon. Misschien missen ze iemand bij wie ze terecht kunnen, iemand die een luisterend oor biedt of met concrete hulp komt. De ondersteuning van mensen na detentie die onvoldoende taalvaardig zijn, vormt een mooi voorbeeld van die complementariteit. Noch zichzelf noch iemand in hun omgeving blijkt het Nederlands voldoende te beheersen. Een Nederlandstalige buddy biedt daarom een belangrijke meerwaarde bij het regelen van een aantal praktische en administratieve problemen. Zo'n Nederlandstalige buddy kan ook veel betekenen tijdens contacten en gesprekken met de verschillende relevante ondersteuningsdiensten. En er is nog een reden waarom buddy's als complementair worden gezien met het eigen netwerk: zij zijn niet betrokken geweest bij het leven voor de detentie. Voor veel van onze respondenten worden persoonlijke relaties vaak gekenmerkt door wantrouwen of misbruik, of er is sprake van een historiek die niet als positief wordt ervaren. We merken dat veel mensen na detentie bang zijn dat ze via hun oude netwerk in hun oude gewoontes zullen hervallen. Ze aarzelen daarom om hun oude netwerken weer op te zoeken. Ook durven ze vaak geen contact meer op te nemen met hun familie. Ze schamen zich, stelden

hen in het verleden al meermaals teleur ... Om al die redenen zijn mensen vaak minder geneigd om een beroep te doen op hun eigen netwerk. Ze missen binnen hun eigen netwerk iemand zoals een buddy, die ze omschrijven als 'een goed persoon', 'normale mensen' of 'geen gebruiker'. Een buddy vult hier een hiaat in het leven van mensen in.

Flexibiliteit en beschikbaarheid

Hoe en waar de relatie tussen de persoon en de buddy vorm krijgt, varieert. Afhankelijk van de mogelijkheden en interesses van beiden spreekt men bijvoorbeeld af om samen iets te gaan drinken of komt de buddy bij de persoon thuis langs. Een man die zelf erg sportief is, vertelde bijvoorbeeld dat hij elke week samen met zijn buddy ging sporten. Het is ook belangrijk dat de contacten via telefoon of per sms kunnen verlopen. Dat geeft een zekere flexibiliteit aan de manier waarop de persoon na detentie aan de buddy vragen kan stellen. Bij veel trajecten is er immers sprake van intens sms-verkeer. Net de flexibiliteit in het contact blijkt een meerwaarde voor mensen, omdat het de buddy is die zich aanpast aan wat de persoon na detentie het beste uitkomt. Op die manier wordt een erg laagdrempelige ondersteuning mogelijk.

Daarnaast blijkt de beschikbaarheid van de buddy erg belangrijk te zijn. Respondenten geven aan dat ze het erg waarderen dat de buddy zich beschikbaar opstelt wanneer ze geconfronteerd worden met een probleem. Zo gaven verschillende geïnterviewden aan dat ze contact opnemen (vaak via sms) met hun buddy als ze met een vraag zitten of een probleem hebben. Vaak gaat het dan bijvoorbeeld om vragen over de post die ze ontvingen. De buddy schat dan de situatie in en maakt in een van de volgende dagen tijd vrij voor een ontmoeting waarbij ze samen de vraag bekijken. Naast een aanspreekpunt voor het bespreken van praktische vragen wordt de buddy ook omschreven als iemand die *echt* tijd kan maken. Mensen ervaren in contacten met professionals vaak de tijdsdruk waar professionals onder staan. Dat gevoel krijgen ze niet bij de buddy. Die beschikbaarheid wordt erg gewaardeerd door de mensen die het buddytraject doorliepen.

De buddy is dus erg flexibel, zowel wat het opnemen van contact betreft, de plaats waar het contact plaatsvindt als de momenten waarop men afspreekt. Kortom, de buddy stelt zich beschikbaar op en past zich aan de noden en mogelijkheden van de persoon in kwestie aan.

Proactiviteit en interesse

Proactiviteit wordt in enkele studies als het tegenovergestelde beschouwd van reactief zijn (Banks, 1999). Reactief zijn verwijst naar het inspelen op gebeurtenissen, omstandigheden of vragen van mensen na detentie. Proactief zijn betekent initiatief nemen om problemen voor te zijn. In de literatuur worden proactieve praktijken vaak beschreven als professionals of vrijwilligers die telefonisch, schriftelijk of persoonlijk contact opnemen met mensen om informatie te verstrekken of hen te wijzen op de steun waar ze recht op hebben (Daigneault et al., 2012; Boost et al., 2021). Proactiviteit verhoogt het gebruik van rechten en de toegankelijkheid van diensten (Boost et al., 2021; Raeymaeckers & Boxstaens, 2022).

Deze bevindingen worden bevestigd in onze onderzoeken naar Brug Binnen Buiten. Onze resultaten tonen eerst en vooral aan dat het belangrijk is dat de buddy het initiatief tot contact neemt. Een aanzienlijk deel van de doelgroep wil niemand tot last zijn, schaamt zich, had in het verleden negatieve ervaringen met de hulpverlening ... en stelt bijgevolg geen ondersteuningsvragen. Daarom mag de buddy niet afwachten, wel moet hij proactief de stap naar de persoon toe zetten om te horen hoe het met hem of haar gaat. Niet de vraag van de persoon is de trigger tot contact, maar het proactief bespreekbaar maken van problemen of uitdagingen.

In het licht daarvan is het noodzakelijk dat het proactieve contact een vaste frequentie vertoont. Minstens wekelijks, zeker in de beginfase van het traject. Die frequente contacten vormen een belangrijke basis voor de relatie tussen de hulpvrager en buddy. Ze zijn bij voorkeur persoonlijk, om een vertrouwensband op te kunnen bouwen. In onze gesprekken was er iemand die aangaf dat hij niet veel aan de buddy gehad heeft. Uit zijn verhaal bleek dat er weinig persoonlijk contact geweest was tussen de man en zijn buddy.

Ten slotte waarderen mensen het heel erg dat de buddy oprechte interesse toont. Die oprechtheid komt het sterkst tot uiting in het verlangen naar iemand die luistert naar de betekenis die mensen na detentie zelf hechten aan hun problemen en verwachtingen. Een mooie illustratie daarvan is dat vele van onze respondenten het belangrijk vonden dat hun buddy telkens vroeg hoe het met hen ging. De vraag 'Hoe gaat het?' blijkt een vraag te zijn die de doelgroep niet vaak krijgt. Het gesprek dat daaruit voortvloeit, staat voor mensen symbool voor een

oprechte interesse in hen als persoon. De vrijheid die met deze vraag gepaard gaat om onderwerpen en thema's aan te reiken die men zelf wil bespreken, wordt als zeer positief en ondersteunend ervaren.

Luisterbereidheid

De buddy wordt ervaren als iemand met wie mensen kunnen praten. Een goede buddy is iemand die luistert naar zowel emotionele als praktische problemen. Afhankelijk van de noden zal ofwel het emotionele ofwel het praktische wat meer aandacht krijgen, maar vaak zijn beide erg belangrijk in de ondersteuning door de buddy.

Steve en Mieke – samen nadenken

Steve zat een tijd in de gevangenis vanwege zedenfeiten. Hij ging na zijn vrijlating in een andere regio wonen dan de regio waar hij voordien woonde. Dat betekent voor hem echt wel van nul herbeginnen. Meteen na zijn vrijlating had hij een plaats in een centrum voor dak- en thuislozen en volgde hij een verplichte therapie. Daarnaast kreeg hij ondersteuning van een buddy, Mieke. Steve werd door de professionals van de opvang en zijn daderbegeleiding goed begeleid. Toch is het voor hem belangrijk dat hij geregeld met Mieke kan spreken. Zijn familie en vrienden willen voorlopig geen contact met hem vanwege de feiten die hij pleegde. Zijn persoonlijke situatie zorgt ervoor dat Mieke voor hem niet zozeer de praktische zaken moet helpen opvolgen, dat doet zijn begeleider uit de opvang, ze is vooral belangrijk als klankbord. Hij zegt dat ze vaak samen met hem 'helpt na te denken'. Als hij de opvang wil verlaten en op het punt staat om een studio te huren, dan toetst hij toch graag even bij haar af wat zij van dat idee vindt. Wat denkt ze van de ligging van de studio? De staat? De prijs? Is het niet te vroeg om de opvang te verlaten? Als hij op zoek gaat naar werk, denkt ze mee na over hoe hij moet omgaan met nieuwe collega's. Moet hij het zeggen dat hij in de gevangenis zat? De feiten vertellen? Het is niet zo dat zij zegt wat hij moet doen, maar het van gedachten wisselen doet Steve veel deugd.

Het voorbeeld van Steve en Mieke illustreert dat mensen het belangrijk vinden om een klankbord te hebben bij wie ze een idee kunnen aftoetsen of met wie ze kunnen nadenken over de juistheid van een keuze. Ze doen dat op regelmatige basis met hun buddy. Ze wisselen van gedachten over allerhande kleine tot meer ingrijpende beslissingen die personen dagelijks nemen. Onderwerpen die besproken worden, variëren van de keuze van een woonst, job of gsm-abonnement, maar evengoed kan het gaan over de vraag of ze een therapie zouden starten of

afbouwen. Veel respondenten hebben immers weinig tot geen mensen in hun netwerk met wie ze dergelijke gesprekken kunnen voeren.

3.3.1.2. Aanpakken urgente noden en concrete problemen

Het is inmiddels duidelijk dat mensen die de gevangenis verlaten hebben, geconfronteerd worden met heel wat urgente noden en concrete problemen. Uit het onderzoek blijkt dat het voor mensen erg betekenisvol is als iemand hen ondersteunt bij de aanpak van die problemen.

Praktische oplossingen zorgen voor meer stabiliteit en rust

Het verhaal van Mike illustreert dat mensen na het verlaten van de gevangenis met veel verschillende emoties kampen. Uit de gesprekken blijkt dat ze behoorlijk wat angst, onzekerheid en stress ervaren, ook al omdat er heel wat praktische zaken geregeld moeten worden. Met hun buddy kunnen ze die angsten delen. Naast het feit dat mensen ervaren dat hun buddy bereid is om te luisteren en tijd te maken voor hun verhaal, ervaren ze ook dat de buddy hen ondersteunt bij het vinden van oplossingen. De buddy neemt een belangrijke rol op bij acute vragen of noden. Het hoofdstuk 'De draad opnemen na detentie' schetst al de veelheid aan zaken die aangepakt moeten worden. Dat blijkt niet evident te zijn. Mensen weten vaak gewoon niet waar en hoe te beginnen. Ze geven aan dat er heel wat zaken op hen afkomen na hun vrijlating. Dan helpt het dat er een buddy is: het geeft hen het gevoel er niet alleen voor te staan. De buddy brengt structuur in de chaos en zet mee stappen bij praktische zaken. Dankzij die ondersteuning komen mensen tot meer stabiliteit in het eigen leven.

Escalatie vermijden door dingen aan te pakken

De ondersteuning door de buddy zorgt er tevens voor dat de situatie niet escaleert. Er worden afspraken gemaakt met schuldeisers, de sociale administratie wordt opgevolgd enzovoort. Mensen ervaren dat ze voor tal van concrete problemen een beroep kunnen doen op de buddy. Ze ondervinden dat er een buddy is op wie ze kunnen terugvallen en die ervoor zorgt dat 'stommiteiten' vermeden worden. De buddy is ook degene die door de nabije ondersteuning snel potentiële problemen detecteert en kan signaleren, waardoor er naar een oplossing kan worden gezocht voordat de situatie escaleert. Zo komen mensen niet verder in een negatieve spiraal terecht en wordt erger voorkomen.

3.3.2. Werkzame principes die de brug slaan naar organisaties en diensten

Naast de werkzame principes op relationeel niveau zijn er ook die aansluiten bij bestaande diensten en organisaties. In het hoofdstuk 'De draad opnemen na detentie' kwam al aan bod dat mensen op verschillende levensdomeinen ondersteuning nodig hebben. Jammer genoeg merken we dat de diensten door tal van redenen, die we in hoofdstuk 2 uitgebreid opsomden, niet voldoende toegankelijk zijn voor mensen na detentie. De buddy's kunnen daarbij een rol spelen, in diverse hoedanigheden: als toeleider, informateur of bemiddelaar.

3.3.2.1. De buddy als toeleider

Heel wat mensen hebben na hun detentie de moed verloren. Ze weten niet goed hoe of waar te beginnen en zijn de hulpverlening moe. Vaak ervaren ze schaamtegevoelens of zien ze ertegenop om telkens opnieuw hun verhaal te vertellen aan een nieuwe hulpverlener. Al die aspecten maken de stap naar organisaties groot. In dergelijke situaties spelen buddy's een belangrijke rol bij het toeleiden van mensen naar diensten en organisaties.

Mensen halen aan dat hun buddy hen erg motiveert om door te zetten en niet op te geven bij een tegenslag of moeilijkheden. Het is vaak de buddy die hen aanzet om contact op te nemen met een organisatie of hen ondersteunt bij het maken van een afspraak, die vervolgens in herinnering brengt en hen vergezelt indien nodig ... Dat alles blijkt erg ondersteunend te werken voor mensen na detentie, die vaak de energie of de kracht verloren zijn om de stappen te zetten die nodig zijn om hulp of diensten aan te vragen.

Mensen weten vaak ook gewoon niet hoe ze bepaalde zaken moeten aanpakken. Ze missen soms een aantal cruciale competenties, zoals de technische vaardigheden om met een computer te werken of de organisatorische skills om een bepaalde situatie aan te pakken. Hoewel ze wel stappen willen ondernemen, komen ze er niet echt toe. De actiegerichtheid van de buddy komt dan erg gelegen en wordt als erg ondersteunend ervaren.

3.3.2.2. De buddy als informateur

Als je met een vraag zit, moet je weten waar je daarmee terecht kunt. Voor veel mensen na detentie is dat niet het geval. Ze kennen het bestaande aanbod van hulp- en dienstverlening niet. Evenmin kunnen ze inschatten of ze in aanmerking komen voor een specifiek aanbod of zijn ze vertrouwd met de procedure om zich daarvoor aan te melden. De buddy – gesteund door de professional – kan in die gevallen de nodige informatie verschaffen over zowel diensten als organisaties en de te volgen procedures. Vervolgens kan de buddy samen met de persoon de stap naar die diensten en organisaties zetten.

De rol van informateur bestaat in het informeren over de bestaande hulp- en dienstverlening, maar ook, mits toestemming wel te verstaan, in het schetsen van de context van de cliënt ten aanzien van de andere organisatie of dienst, zodat de cliënt daar toegang toe krijgt. Mensen ervaren dat ze sneller geloofd worden als een vrijwilliger hen bijstaat. De buddy zal de rol van informateur voornamelijk opnemen wanneer hij de persoon vergezelt naar de dienst in kwestie. Dat helpt enorm, aldus mensen na detentie.

3.3.2.3. De buddy als bemiddelaar

Uit de verhalen blijkt ook dat de vrijwilligers bemiddelen bij organisaties waar een mogelijk conflict is. De aangehaalde voorbeelden gaan dikwijls over het verkrijgen van een afbetalingsplan voor de schulden die de respondent heeft. Iets wat door deze mensen opnieuw erg gewaardeerd wordt. Dat komt ook duidelijk naar voren in het verhaal van Idriss.

Het verhaal van Idriss

Idriss heeft sinds een aantal weken een buddy, Frank. Als Idriss op een bepaald moment post krijgt die hij niet begrijpt, stuurt hij een sms naar Frank. “Geen probleem,” stuurt Frank dan, “wanneer spreken we af?”. Idriss kreeg blijkbaar een brief naar aanleiding van een openstaande schuld van meer dan € 3000 bij de energieleverancier van zijn vorige woning. Die dreigt ermee een deurwaarder te sturen als Idriss niet binnen de 15 dagen betaalt. Idriss is in paniek. Hij heeft het geld niet, hij weet niet wat hij moet doen. Frank stelt voor om samen naar de energieleverancier te bellen en hem te vragen een afbetalingsplan op te stellen. Ze hopen dat dat aanvaard zal worden. Ze zetten de telefoon op luidspreker. Minutenlang krijgen ze een wachtmuziekje te horen. Idriss

zegt dat als hij alleen was geweest, hij al lang de telefoon zou dichtgegooid hebben. Frank blijft gelukkig geduldig. Als ze uiteindelijk een medewerker aan de lijn krijgen, zegt Idriss dat hij een afbetalingsplan wil hebben en dat zijn vrijwilliger hem zal helpen bij het op orde houden van zijn papieren. Frank bevestigt dat aan de medewerker van de energieleverancier. Er wordt mee ingestemd! Nadat de lijn verbroken werd, zegt Idriss dat ze hem nooit zouden hebben geloofd en ze het afbetalingsplan nooit hadden goedgekeurd als zijn buddy er niet bij was geweest. Hij vindt dat Frank echt veel voor hem doet.

3.4. BESLUIT

Dit hoofdstuk begon met de maatschappelijke context waarbinnen de huidige buddywerkingen vorm krijgen. Die context van vermaatschappelijking van de zorg is belangrijk om mee te nemen in de reflectie op en uitbouw van buddywerkingen. De context schetst immers een aantal valkuilen. Daarnaast zagen we dat er verschillende werkzame principes bestaan die er allemaal toe bijdragen dat een buddywerking betekenisvol is.

Die werkzame principes bevinden zich ten eerste op het relationele niveau. Op dat niveau is het creëren van nabijheid een eerste werkzaam principe. De buddy is daarbij complementair aan het bestaande netwerk van mensen. Met andere woorden, het profiel en de expertise van de buddy ontbraken tot dan toe binnen het sociale netwerk van de persoon na detentie. Daarnaast zijn de flexibiliteit en beschikbaarheid van de buddy belangrijk om nabijheid te realiseren. Een derde aspect is dat de buddy proactief werkt en geïnteresseerd is. Ten slotte creëert de buddy nabijheid door zijn of haar luisterbereidheid. Naast de creatie van nabijheid heb je op het relationele niveau nog een tweede werkzaam principe: de ondersteuning bij het aanpakken van concrete problemen en urgente noden. Zo zien we dat als er gewerkt wordt aan praktische oplossingen, de professional en buddy escalatie vermijden en er meer stabiliteit is.

We vinden ook werkzame principes die betrekking hebben op het slaan van de brug naar organisaties en diensten. Hier is een eerste werkzaam principe dat de buddy's fungeren als informateur. Dat betekent dat ze bijkomende informatie geven om de toegankelijkheid van een dienst of organisatie te verhogen. Als tweede werkzaam principe neemt de buddy, bij een specifiek probleem, de rol op van bemiddelaar tussen een

organisatie en de persoon in kwestie. Een laatste werkzaam principe, en eentje dat erg vaak terugkeert, is dat van de buddy als toeleider naar organisaties en diensten. Dat gebeurt bijvoorbeeld door de begeleide persoon te helpen bij het maken van een afspraak, die in herinnering te brengen en hem of haar te vergezellen tijdens de afspraak.

De bovenstaande bevindingen zijn erg waardevol maar schetsen slechts een deel van wat buddywerking inhoudt. In het volgend hoofdstuk staan we stil bij de belangrijke rol van de professional in dit verhaal.

4. DE SOCIAAL WERKER BINNEN EEN BUDDYWERKING

Liesbeth Naessens
& Peter Raeymaeckers

We pleitten in het hoofdstuk 'De draad opnemen na detentie' voor een ondersteuning op maat van mensen. In het voorgaande hoofdstuk kwam aan bod hoe buddy's daarbij een zinvolle ondersteuning kunnen bieden, enerzijds op het individuele niveau van de persoon na detentie, anderzijds als een brug naar organisaties toe. Toch liggen er nog belangrijke vragen voor ons. Is er een rol weggelegd voor een professionele sociaal werker binnen een dergelijke ondersteuning? Wat houdt die rol dan in? Welke benadering ligt ten grondslag aan een ondersteuning op maat? Hoe kan men tot een kwalitatieve ondersteuning komen door professionals en vrijwilligers te laten samenwerken? In dit hoofdstuk gaan we dieper in op deze vragen. We staan stil bij het belang van een generalistische benadering voor deze doelgroep (Raeymaeckers, 2014; 2016). Daarna belichten we de rol van een generalistische professional in samenwerking met specialistische hulpverleners en bekijken we de ondersteunende rol die de generalist opneemt ten aanzien van de vrijwillige buddy's.

4.1. EEN GENERALISTISCHE SOCIAAL WERKER

Vooraleer we ingaan op wat de sociaal werker kan betekenen voor zowel de buddy als de persoon na detentie, is het belangrijk om in een eerste paragraaf te benadrukken dat sociaal werkers in het forensisch welzijnswerk zich eerst en vooral een generalistische benadering moeten eigen maken.

We doorbreken hier een alomtegenwoordige misvatting in de perceptie van wat mensen die strafrechtelijke feiten plegen of een detentieperiode hebben uitgezeten, nodig hebben. We grijpen terug naar het eerste hoofdstuk en tonen aan dat mensen na detentie een combinatie van specialistische en generalistische begeleiding en ondersteuning nodig hebben. Onderzoek toont immers aan dat deze mensen vaak behoefte hebben aan een gespecialiseerde behandeling vanwege specifieke problemen zoals verslaving, agressie, seksueel deviant gedrag enzovoort (Green et al., 2005). Een specialistische aanpak richt zich op één bepaald probleem (Blom, 2004; Ellem et al., 2012; Raeymaeckers, 2014; 2016).

In het hoofdstuk 'De draad opnemen na detentie' toonden we uitgebreid aan dat deze doelgroep vaak met heel wat problemen geconfronteerd wordt, op verschillende levensdomeinen. Hun situatie kenmerkt zich met andere woorden niet enkel door strafrechtelijke problemen,

maar ook door een laag opleidingsniveau, verslaving, financiële problemen, thuisloosheid, relatieproblemen ... Ze kampen met wat we benoemen als *wicked problems* (Ferlie et al., 2011; Rittel & Webber, 1973). Concreet betekent dit dat ze te maken hebben met een combinatie van problemen op verschillende levensdomeinen, die elkaar ook onderling beïnvloeden. Zo worstelen mensen bijvoorbeeld op hetzelfde moment met een schuldenproblematiek bovenop een verslavingsproblematiek. Beide problemen kunnen elkaar versterken.

Precies omdat ze op verschillende levensdomeinen ondersteuning nodig hebben, is een generalistische benadering onontbeerlijk wanneer sociaal werkers aan de slag gaan met mensen die kampen met *wicked problems*. Onder een generalistische aanpak verstaan we sociaalwerkpraktijken die gericht zijn op de brede waaier van problemen die kenmerkend is voor de doelgroep, op alle levensdomeinen (Blom, 2004; Raeymaeckers, 2014; 2016). Daarbij benadert de sociaal werker de leefsituaties van mensen in een kwetsbare positie in de samenleving vanuit een integrale kijk. Generalisten bekijken dus niet elk probleem afzonderlijk. In de plaats daarvan hebben ze aandacht voor de verwevenheid van levensdomeinen. De interventies van de generalist zijn daarom gericht op het volledige kluwen van problemen. Het onderstaande verhaal van Sofie is daarvan een goede illustratie. Belangrijk is dat Sofie aangeeft dat ze niet afwacht tot iemand vragen stelt of problemen aankaart. Integendeel, ze maakt diverse levensdomeinen zelf bespreekbaar, want mensen na detentie weten vaak niet waarvoor ze bij de sociaal werker allemaal terecht kunnen. Door op actieve wijze een generalistische benadering van bij het eerste gesprek in praktijk te brengen, geeft ze duidelijk aan dat ze voor problemen op alle levensdomeinen aanspreekbaar is.

Het verhaal van Sofie

Sofie werkt al jaren als trajectbegeleider bij de dienst Justitieel Welzijnswerk. Als je haar vraagt wat ze dan precies doet, zegt ze: "Het hangt af van de vraag van mensen. Dat gaat van het in orde brengen van administratieve zaken die te maken hebben met het ziekenfonds, tot het zoeken van een verblijfplaats wanneer iemand de gevangenis mag verlaten ... het loopt echt heel uiteen. Vaak komen mensen met een dringende of erg specifieke vraag, maar al vlug merken we dat het probleem groter is. Dan is het belangrijk om een breder beeld te krijgen en te kijken naar wat er al gedaan is en wat er in die situatie nog moet gebeuren." Als je Sofie vraagt hoe ze precies te werk gaat, zegt ze: "Ik heb eigenlijk bij de eerste gesprekken een vast stramien in mijn hoofd. Hoe was de situatie voor die persoon hier terecht kwam op vlak van de

deeldomeinen tewerkstelling, opleiding, begeleiding? Als die dingen er al waren, tenminste. Ik vraag dan: 'Hoe ben je hier terechtgekomen?' Ik peil ook naar de woonsituatie: 'Was je eigenaar of huurder? Moet er iets geregeld worden op dat vlak? Wat zijn je noden?' Op al die domeinen ga ik dus met de cliënt aan de slag."

Dit pleidooi vóór een generalistische benadering mag niet begrepen worden als een pleidooi tégen een specialistische aanpak. We bekijken dit niet als een of-ofverhaal. Een specialistische aanpak is bijzonder zinvol voor specifieke problemen. Wie met een verslaving kampt, heeft behoefte aan een begeleiding met specifieke kennis over en ervaring met die problematiek. Het risico bestaat wel dat een louter specialistische benadering leidt tot een beperkt en fragmentair beeld van de leefsituatie. Mensen worden dan bijvoorbeeld louter als verslaafde gezien. Ook kan de nadruk op specialisatie leiden tot een versnipperde aanpak waarbij elke gespecialiseerde dienst zich vooral richt op de eigen specialisatie. Daardoor dreigen een aantal noden van mensen niet beantwoord te worden, omdat ze buiten de expertise en scope van het gespecialiseerde aanbod vallen.

Vanwege deze redenen pleiten we voor een combinatie van specialistisch en generalistisch sociaal werk, een sociaal werk dus dat tegemoetkomt aan alle noden van deze doelgroep. Het gaat er niet over of de generalistische dan wel de specialistische aanpak de beste is, meestal is het een en-enverhaal. Beide vormen van sociaal werk zijn cruciaal om kwetsbare doelgroepen met complexe problematieken vooruit te helpen. Net door de samenwerking tussen generalistisch en specialistisch sociaal werk kan men tot een meer kwalitatieve hulpverlening komen ten aanzien van kwetsbare doelgroepen (Raeymaeckers, 2016; Dingenen & Raeymaeckers, 2023).

Gegeven het grote belang voor deze doelgroep van werken op maat en de samenwerking tussen specialistisch en generalistisch sociaal werk, zijn twee vragen cruciaal. Ten eerste: hoe krijgt zo'n generalistische benadering binnen het forensisch welzijnswerk vorm? Het forensisch welzijnswerk wordt immers gekenmerkt door een specialistisch aanbod. En ten tweede: waarin bestaat een generalistische aanpak dan binnen deze context? In wat volgt, gaan we daar dieper op in. We putten uit eerder onderzoek van Naessens & Raeymaeckers (2020).

4.2. HOE SAMENWERKEN MET SPECIALISTEN?

We weten dat generalisten aandacht hebben voor de gehele situatie van mensen. Dat betekent dat ze oog hebben voor de verschillende noden op de diverse levensdomeinen en voor de context waarin personen zich bevinden. Met de context bedoelen we niet enkel het informele netwerk van mensen, maar ook andere professionele hulpverleners. Die brede kennis over de leefsituatie levert de generalist belangrijke informatie en expertise op, die benut kan worden om afstemming tussen het aanbod van specialistische organisaties en de vraag van de doelgroep te bewaken. Al te vaak werken verschillende diensten immers naast elkaar, ondanks het feit ze voor dezelfde persoon in de weer zijn. Eerder onderzoek maakte concreet wat een generalistische benadering omvat binnen het forensisch welzijnswerk (Naessens & Raeymaeckers, 2020). Binnen dat onderzoek werden generalistische sociaal werkers in het forensisch welzijnswerk bevraagd over de manier waarop ze samenwerken met meer gespecialiseerde diensten.

Een eerste belangrijke vaststelling is dat het zelden gebeurt dat elke hulpvraag doorverwezen wordt (Naessens & Raeymaeckers, 2020). Het is dus de generalistische sociaal werker die zelf de meer algemene vragen opneemt. Is er behoefte aan een meer gespecialiseerde begeleiding, dan wordt er samengewerkt met specialistische organisaties. Binnen die samenwerking nemen generalisten verschillende rollen op: informatieverstrekker, bemiddelaar, sleutelfiguur, vangnet en belangenbehartiger (Naessens & Raeymaeckers, 2020). We gaven eerder al aan dat een buddy, naast het bieden van relationele ondersteuning, ook een brugfiguur kan zijn naar organisaties. Daarbij kan de buddy de rol van toeleider, informatieverstrekker en bemiddelaar opnemen. Om dat op een kwalitatieve manier te kunnen doen, is ondersteuning van een professional essentieel. We zullen in punt 4.4 uitgebreid aantonen hoe de professional de buddy bij die taken ondersteunt. Maar eerst gaan we dieper in op de verschillende rollen die de generalistische sociaal werker opneemt in de samenwerking met specialistische diensten.

4.2.1. Informatie verstrekken

Een eerste rol die een generalistische sociaal werker opneemt binnen het forensisch welzijnswerk en samenwerkingsverband, is de rol van informatieverstrekker. Deze rol splitsen we op in twee aspecten.

Ten eerste hebben mensen vaak geen of slechts beperkte informatie over de organisaties waarop ze een beroep kunnen doen. Dat is zeker zo voor de gespecialiseerde hulpverlening, die vaak niet zomaar toegankelijk is. Door de mensen te informeren over het bestaande aanbod, de specifieke werkwijze en procedures, krijgen ze zicht op de mogelijkheden. Generalistische sociaal werkers gaan dus informatie verstrekken over andere organisaties.

Ten tweede is het voor mensen soms moeilijk om de eigen situatie onder woorden te brengen. Dat is nochtans erg belangrijk om toegang tot het aanbod te krijgen. De generalistische sociaal werker kan dan, mits akkoord, de hulpvraag en de context van mensen schetsen voor de specialistische organisatie. Op die manier worden die organisaties makkelijker toegankelijk. Het probleem van een beperkte toegankelijkheid valt trouwens niet alleen toe te schrijven aan het feit dat mensen hun vraag onvoldoende kunnen toelichten. Deze doelgroep wordt vaak gereduceerd tot de feiten die ze gepleegd hebben. Daardoor dreigt hun eigenlijke hulpvraag naar de achtergrond te verdwijnen en ligt de focus eerder op het daderschap en de strafrechtelijke feiten dan op de noden van de persoon in kwestie. Niet zelden bemoeilijkt ook dat de toegang tot bepaalde diensten. Op die momenten zal de generalistische sociaal werker de bredere levenssituatie, de noden en de behoeften toelichten. Door de situatie te contextualiseren proberen de sociaal werkers de vooroordelen waarmee mensen geconfronteerd worden, te neutraliseren en zo bestaande barrières weg te nemen.

4.2.2. Bemiddelen

Een volgende rol die een generalistische sociaal werker opneemt in de samenwerking met meer specialistische organisaties, duikt op bij conflicten tussen een organisatie en een persoon. De generalist neemt de rol van bemiddelaar op om beide partijen naar elkaar toe te brengen en te vermijden dat het conflict verder escaleert (Raeymaeckers, 2016). In tegentelling tot de rol van informateur gaat het hier niet louter om het schetsen van een hulpvraag of het verschaffen van informatie. Omdat er sprake is van een conflict tussen de persoon en een andere organisatie, zal de generalistische sociaal werker in zijn rol van bemiddelaar de boodschap van de verschillende actoren als het ware moeten vertalen van de ene partij naar de andere. De verwachtingen en de mogelijkheden van beide actoren worden verduidelijkt, om zo tot een oplossing te komen voor het conflict. Daarbij probeert de generalist een

verdere escalatie te voorkomen, zoals een uithuiszetting of een bijkomende boete.

4.2.3. De sleutelfiguur bij een veelheid aan betrokken organisaties

Vervolgens neemt de generalist vaak de rol van centraal aanspreekpunt voor andere betrokken organisaties op zich. Deze rol benoemen we als de sleutelfiguur (Abbott et al, 2005). Als gevolg van de vele problemen waarmee de mensen geconfronteerd worden, zijn er vaak veel diensten betrokken. Dankzij een integrale benadering heeft de generalist een overzicht van de verschillende levensdomeinen. Een dergelijk breed perspectief is noodzakelijk, omdat mensen en hun problematiek niet zomaar onderverdeeld kunnen worden in een aantal deelproblemen zoals werkloosheid, geestelijke gezondheid enzovoort. De sociale problemen bestaan niet los van elkaar. De generalist behoudt naast de persoon in kwestie het overzicht: hij kent de problemen op de respectievelijke levensdomeinen en weet welke hulpverlenende instanties daarbij betrokken zijn. De generalistische sociaal werker is in die zin de centrale aanspreekfiguur voor de andere diensten. Het feit dat de generalistische sociaal werker ook het gevangeniswezen, de strafrechtelijke procedures en de strafuitvoeringsmodaliteiten kent, is bij het opnemen van deze rol en het werken met deze doelgroep erg belangrijk. De combinatie van de generalistische benadering, het zicht op de verschillende betrokken diensten en de specifieke forensische kennis is een vrij uniek gegeven, maar ze is wel essentieel om de toegang tot hulp- en dienstverlening te verzekeren.

4.2.4. Een vangnet bij gaten in het systeem

Door de moeilijkheden in de concrete werkpraktijk is de generalistische sociaal werker ook genooddaakt om de rol van vangnet op te nemen. Een generalistische sociaal werker biedt ondersteuning aan een persoon in het geval die niet of niet onmiddellijk een beroep kan doen op een meer gespecialiseerde organisatie. Dat is bijvoorbeeld zo als men geconfronteerd wordt met bepaalde drempels of wachtlijsten, men niet past binnen een specifieke doelgroep of wanneer het aanbod ontoereikend is. De generalistische sociaal werker houdt zich dus ook bezig met vragen die eigenlijk eerder voor een meer gespecialiseerde hulpverleningsorganisatie bestemd zijn, mocht dat specifieke aanbod

toegankelijker zijn en men zou kunnen doorverwijzen. De generalist fungeert in die gevallen als vangnet om, in afwachting van een geschikte doorverwijzing, een antwoord te bieden op effectieve noden van personen die anders in de kou zouden blijven staan. Door het opnemen van deze rol vermijdt de generalistische sociaal werker dat mensen tussen de mazen van het hulpverleningsnetwerk vallen.

4.2.5. Een belangenbehartiger

In weerwil van het voorafgaande is het niet mogelijk dat generalistische sociaal werkers telkens de rol van vangnet opnemen. Dat is trouwens ook niet wenselijk, want het komt neer op het dichtrijden van gaten die het gevolg zijn van een ontoereikend aanbod, vooroordelen of wachtlijsten. Vandaar de rol van belangenbehartiger. Die is nodig omdat ook de middelen en mogelijkheden van generalistische hulpverleners beperkt zijn, maar vooral omdat mensen behoefte hebben aan meer gespecialiseerde hulp en ondersteuning. Wat houdt die rol dan in? Het overtuigen van andere organisaties om hun aanbod aan te passen aan de concrete nood van mensen. De generalist wijst andere organisaties op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid ten aanzien van deze doelgroep. Als belangenbehartiger ijvert de generalistische sociaal werker bij de andere organisatie om alsnog een antwoord te formuleren op de aanwezige hulpvraag. Daartoe spreekt hij de individuele sociaal werker aan. En als hij daar geen gehoor vindt, stapt hij naar de verantwoordelijke van de organisatie, in de hoop die ofwel te overtuigen van de hoge urgentie van de situatie ofwel te overhalen de persoon toch een kans te geven, ook al past de hulpvraag niet helemaal in het vooropgestelde aanbod. Die laatste rol duidt op de noodzaak om verder te gaan dan de individuele hulpvraag en te blijven ijveren voor structurele veranderingsprocessen. Het is duidelijk dat er op het vlak van belangenbehartiging op casusniveau een belangrijke rol is weggelegd voor het forensisch welzijnswerk. Deze rol moet men echter ook opnemen ten aanzien van de gehele doelgroep, wat belangenbehartiging impliceert op het structurele niveau (Naessens & Raeymaeckers, 2020).

4.3. DE SOCIAAL WERKER ALS ONMISBARE SCHAKEL

In de voorgaande alinea's gaven we aan wat een generalistische sociaal werker kan betekenen in de specifieke forensische context. Maar daarmee hebben we nog altijd geen antwoord op de vraag of de professional een

rol heeft binnen de buddymethodiek, en welke rol dat dan is. Eerst staan we stil bij de noodzaak aan professionele ondersteuning.

Een belangrijke bevinding uit internationaal onderzoek is dat buddy's de participatie aan de samenleving kunnen bevorderen, op voorwaarde dat ze goed geselecteerd en getraind worden en dat ze voldoende ondersteuning krijgen (Hucklesby & Wincup, 2014). De ondersteuning van vrijwilligers binnen een strafrechtelijke context is om verschillende redenen van belang. Om te beginnen worden ze geconfronteerd met traumatiserende verhalen en moeilijke levenssituaties van mensen (Tomczak & Quinn, 2020). Die verhalen zijn emotioneel belastend voor vrijwilligers. Daarnaast is de leefsituatie ook vaak complex. Net omdat vrijwilligers zelf over onvoldoende kennis beschikken of niet goed geplaatst zijn om sommige problemen aan te pakken, rekenen vrijwilligers op de begeleiding en expertise van professionele medewerkers (Van der Tier & Potting, 2015; Singh et al., 2019; Van Dam & Raeymaeckers, 2019). Nog een andere vaststelling: professionals interveniëren soms ook zelf, ondanks de aanwezigheid van een buddy. Ze zoeken naar oplossingen wanneer ze vaststellen dat er specifieke problemen opduiken waar vrijwilligers geen antwoord op kunnen bieden (Hucklesby & Wincup, 2014).

Al deze bevindingen illustreren dat ondanks hun meerwaarde, capaciteiten en vaardigheden, de vrijwillige ondersteuning altijd gecombineerd moet worden met professionele ondersteuning (Schinkel & Whyte, 2012). Supervisie en ondersteuning door professionals is dus essentieel om het welzijn van de vrijwilligers te garanderen en om ervoor te zorgen dat mensen de meest passende ondersteuning krijgen (Tomczak & Quinn, 2020). Bij het inzetten van vrijwilligers binnen dit specifieke werkveld is er dus een duidelijke behoefte aan professionele omkadering, opvolging en ondersteuning. In wat volgt, staan we stil bij hoe de generalistische professional de buddy's ondersteunt.

4.4. PROFESSIONELE ONDERSTEUNING VAN DE BUDDY

We toonden uitgebreid aan hoe een generalistische benadering vorm krijgt in de samenwerking met meer gespecialiseerde diensten. Buddy's nemen echter ook een belangrijke ondersteunende rol op voor mensen na detentie. In het komende deel tonen we aan hoe de generalistische sociaal werker zich moet opstellen om buddy's te ondersteunen in hun opdracht.

De professionele omkadering door een sociaal werker blijkt belangrijk om vrijwilligers te rekruteren, te selecteren, op te leiden én om de persoon te koppelen aan de juiste buddy (Hucklesby & Wincup, 2014). Daarnaast weten we dat vrijwilligers het belangrijk vinden dat de sociaal werkers beschikbaar zijn om op terug te vallen (Van der Tier & Potting, 2015; Singh et al., 2019; Van Dam & Raeymaeckers, 2019). Tevens is het duidelijk dat de sociaal werker ingrijpt tijdens het buddytraject als dat nodig blijkt te zijn (Hucklesby & Wincup, 2014; Van Dam & Raeymaeckers, 2019). De professionele sociaal werker heeft met andere woorden naast het managen van de vrijwilligers, ook een belangrijke rol te spelen op casusniveau. Concreet gaat het dan over de inhoudelijke ondersteuning aan vrijwilligers en de inhoudelijke opvolging van individuele dossiers.

We bevroegen generalistische sociaal werkers en vrijwilligers over hoe zij samenwerkten om tot een kwalitatieve ondersteuning en hulp- en dienstverlening te komen voor mensen na vrijlating uit de gevangenis. We staan eerst stil bij wat benoemd wordt als de 'backoffice-rol' van sociaal werkers. Backoffice wil concreet zeggen dat sociaal werkers meer op de achtergrond een ondersteunende rol vervullen en enkel als het nodig is direct contact leggen met de persoon na detentie en met de noodzakelijke instanties. Vervolgens belichten we de verschillende vormen van ondersteuning die sociaal werkers bieden aan een buddy. Deze ondersteuning ten aanzien van vrijwillige buddy's varieert afhankelijk van de specifieke situatie. Meer bepaald gaat het om emotionele ondersteuning, het verstrekken van informatie, coachen, contact opnemen met de persoon na detentie en contact opnemen met andere organisaties.

Nesrin en Roman

Roman is sinds kort vrij uit de gevangenis en heeft heel wat medische zorgen. Een groot probleem is dat hij niet kan onthouden hoeveel medicatie hij moet nemen. Hij heeft een buddy gevraagd om hem daarbij te helpen. Hij heeft papieren van zijn neuroloog en huisarts, maar slaagt er niet in om echt te begrijpen wat hij moet doen. Hij spreekt niet goed Nederlands, wat het voor hem extra moeilijk maakt. Doordat hij zijn medicatie niet goed inneemt, krijgt hij dikwijls een epileptische aanval. Nesrin wordt Romans buddy. Ook in de gesprekken met Nesrin geeft Roman aan dat hij nog steeds epileptische aanvallen heeft en dat hij eigenlijk niet goed weet welke medicatie hij precies op welk moment moet nemen. Nesrin bespreekt dat met Joke, de sociaal werker verantwoordelijk voor de buddywerking. Ze denken dat het een goed idee is

dat Nesrin Roman vergezelt naar de huisarts, om zo zicht te krijgen op wat nodig is. Nesrin vraagt Roman of ze eens mee mag gaan naar de huisarts en Roman heeft geen bezwaar. Na dat huisartsbezoek weet ze precies wat Roman moet innemen en ze gaat met hem een pillendoosje kopen. Roman ordent, met steun van Nesrin, de medicatie per dag in het doosje. Daardoor verloopt het innemen van zijn medicatie een stuk vlotter. Al snel blijkt dat er naast de medische problemen nog heel wat zaken zijn waar Roman ondersteuning bij kan gebruiken. Zijn papieren van de FOD Volksgezondheid moeten verder in orde gebracht worden. Nesrin doet daarvoor opnieuw een beroep op Joke. Zij weet welke documenten er verzameld moeten worden en weet ook dat Roman langs moet gaan bij een controlearts. Daarnaast vertelde Roman aan Nesrin dat hij in het verleden gewerkt had en dat een sociaal werker hem daarbij hielp. Roman weet de naam van de sociaal werker niet meer, noch de naam van de dienst. Hij kan wel aangeven in welke straat die dienst zat. Nesrin begrijpt zijn verhaal niet helemaal, maar zegt dat ze eens zal horen bij Joke, de sociaal werker. Als Joke hoort in welke straat de dienst gehuisvest is, weet ze dat Roman in het verleden ondersteuning kreeg van GTB (Gespecialiseerd Team Bemiddeling). Dat is een dienst, zo legt ze aan Nesrin uit, die mensen in kwetsbare situaties, in het bijzonder mensen met een beperking of een gezondheidsprobleem, helpt om werk te vinden en dat te behouden. Het zou erg interessant zijn om dat contact te herstellen. Nesrin en Roman nemen contact op met GTB en zij zijn bereid om Roman opnieuw te begeleiden.

Binnen deze specifieke buddywerking gaat de vrijwilliger samen met de cliënt op zoek naar oplossingen voor de problemen waarmee die laatste geconfronteerd wordt. De professionele sociaal werkers zijn in backoffice beschikbaar en hebben een ondersteunende rol ten aanzien van de vrijwilligers. Dat betekent dat zij de situatie opvolgen via de buddy's. De sociaal werker komt zelf niet tussenbeide maar is wel vlot bereikbaar en beschikbaar. De sociaal werkers vinden het soms een uitdaging om zelf niet actief in te grijpen in het traject tussen vrijwilliger en buddy. Ze voelen soms een spanning tussen aan de ene kant het opnemen van een actieve rol als professional die in dienst staat van een persoon met specifieke noden, en aan de andere kant het ondersteunen van vrijwilligers in hun groeiproces als buddy van mensen na detentie.

De resultaten van de interviews tonen aan hoe professionals met die spanning omgaan. Ze vertolken daarvoor verschillende rollen ter ondersteuning van zowel de vrijwilligers als de doelgroep: aan de vrijwillige buddy's bieden professionele sociaal werkers emotionele ondersteuning

aan, ze verstrekken ook informatie, coachen hen en nemen indien nodig contact op met de persoon na detentie. Of met andere professionals, als het gaat om complexe situaties. In wat volgt, lichten we toe wat deze verschillende ondersteuningsvormen in de praktijk inhouden.

4.4.1. Emotionele ondersteuning van buddy's

Een terugkerend thema bij heel wat gesprekken met vrijwilligers is het gebrek aan ervaring met het werken met mensen die de gevangenis hebben verlaten. Bovendien geven veel van de geïnterviewde vrijwilligers aan dat ze voor het eerst kennismaken met schrijnende en onrechtvaardige situaties. Door hun gebrek aan ervaring twijfelen ze over hun aanpak, handelen en relatie met de persoon die ze begeleiden, of hun relatie met professionals. Daarom benadrukken de vrijwilligers het belang van emotionele steun door een sociaal werker. De leefomstandigheden van mensen na detentie, het gebrek aan perspectief en de verscheidenheid aan problemen zijn niet zelden emotioneel belastend voor vrijwilligers. Als ze op zulke moeilijke momenten iemand hebben om hun gevoelens mee te delen, geeft dat vrijwilligers het gevoel dat ze er niet alleen voor staan. Het feit dat sociaal werkers de doelgroep en hun problematieken kennen, vormt daarbij zeker een meerwaarde. De sociaal werkers bieden de vrijwillige buddy's een luisterend oor, ze zijn benaderbaar en betrokken bij de situatie van de persoon na detentie. Bovendien voelen vrijwilligers zich gesterkt door positieve bevestiging die ze van professionele sociaal werkers krijgen.

4.4.2. Informatie verstrekken aan buddy's

Een tweede vorm van ondersteuning komt tot uiting in het delen van professionele kennis en expertise. Vrijwilligers worden geconfronteerd met uiteenlopende problemen, wat specifieke vragen oproept over bijvoorbeeld uitkeringen, huisvestingsproblemen, verslaving, werkloosheid, strafrechtelijke interventies ... Vrijwilligers hebben daardoor vaak het gevoel dat ze niet over de juiste kennis beschikken om mensen te ondersteunen bij het omgaan met die problemen.

De sociaal werker voorziet de vrijwilligers van specifieke informatie om hen te helpen bij het vinden van de juiste organisaties, diensten, wetgeving of procedures die moeten worden gevolgd. Bijvoorbeeld wanneer een persoon een uitkering wil aanvragen. Verder geeft de sociaal werker

informatie over meer complexe zaken, zoals verslaving of psychiatrische aandoeningen. Deze professionele expertise en kennis is niet alleen belangrijk om de vrijwilliger te ondersteunen, ze draagt ook bij aan het realiseren van de rechten van de persoon in kwestie, want zowel de vrijwilligers als de betrokkenen ontbreken vaak de kennis daarvoor. Neem het voorbeeld van een vrijwilliger die een persoon na detentie helpt bij het aanvragen van een uitkering. Meestal weet de vrijwilliger niet dat de persoon die hij helpt, ook op andere sociale voorzieningen aanspraak kan maken, zoals een huursubsidie, een verhoogde tegemoetkoming van het ziekenfonds of een verminderd tarief voor gas en elektriciteit. In dergelijke situaties maakt de professional de vrijwilliger daarop attent. De professionele sociaal werker deelt dus informatie die de initiële vraag van de persoon en de vrijwilliger overstijgt. Op die manier zorgt de professional ervoor dat beide partijen beter geïnformeerd zijn over de rechten en hoe ze die moeten realiseren.

4.4.3. Coaching van buddy's

Vrijwilligers geven aan dat ze de sociaal werker geregeld contacteren met de vraag om samen over iets na te denken, meestal op momenten dat ze zelf niet goed weten hoe ze met een bepaalde situatie moeten omgaan. Professionals gaan dan verder dan het louter informeren van de vrijwilligers, maar treden op dat moment op als coach.

Mark

Mark is erg gedreven als buddy. Hij wil een goede buddy zijn en vindt het schrijnend hoe mensen soms aan hun lot worden overgelaten. Hij begeleidt Bjorn al een tijdje. Bjorn doet veel beroep op Mark. Meerdere keren per dag stuurt hij berichten naar Mark met allerlei vragen. Mark voelt zich wat verantwoordelijk en belt dan telkens of spreekt 's avonds nog met hem af. Als ze afspreken, dan duurt zo'n gesprek gemakkelijk twee uur. Telkens Mark aanstalten maakt om te vertrekken, heeft Bjorn nog een bijkomende vraag of nog een document dat hij niet begrijpt, of overtuigt hij Mark om nog een koffie te drinken. Als Mark dat bespreekt met de sociaal werker van de buddywerking vraagt die of het op die manier niet wat te intensief is voor hem. Gaat hij niet over zijn eigen grenzen? Eigenlijk vindt Mark dat ook, maar hij weet niet goed hoe hij dat moet zeggen tegen Bjorn. Bovendien heeft Bjorn weinig andere mensen op wie hij kan rekenen.

Mark en de sociaal werker bekijken hoe de ondersteuning van Bjorn wel haalbaar kan zijn. De sociaal werker wil immers niet dat Mark ermee ophoudt omdat het te intensief wordt. Ze bespreken waarom Mark zich zo verantwoordelijk voelt? Moét hij zich wel verantwoordelijk voelen? Hoe kan hij Bjorn ondersteunen zonder over zijn eigen grenzen te gaan? Hoe kan hij dat ter sprake brengen? Mark leert door de ondersteuning van Bjorn niet alleen veel over de leefsituatie van mensen na detentie, maar ook veel over zichzelf.

Uit het bovenstaande voorbeeld blijkt dat onder coachen het geven van advies valt, maar ook het laten nadenken van buddy's over het eigen handelen, de manier waarop ze iets aanpakken, hun eigen referentiekader ... De professionals bespreken issues die betrekking hebben op het handelen en de houding van de vrijwilliger ten opzichte van het gedrag van de persoon na detentie. Ze hebben het ook over de verscheidenheid aan maatschappelijke problemen, de samenwerking met een andere organisatie enzovoort.

De professionals wijzen erop dat zij buddy's vaak adviseren over de gepaste mate van nabijheid in hun relatie met de persoon na detentie. Ze merken dat vrijwilligers soms te emotioneel betrokken raken of omgekeerd, te afstandelijk zijn. In andere gevallen zijn vrijwilligers te passief of zouden ze net op een paternalistische manier zaken overnemen van mensen. De sociaal werker ondersteunt de vrijwilligers door middel van advies, opdat ze een evenwichtige relatie kunnen uitbouwen met de persoon na detentie.

De professionals geven ook aan dat ze proberen een buddy te laten reflecteren over zijn of haar aanpak wanneer die niet handelt in lijn met de visie van het project. Sociaal werkers zullen de vrijwillige buddy's dus ook coachen om krachtgericht, op maat van elke persoon en met respect voor diens tempo actie- en doelgericht te werken. In de praktijk vormen deze uitgangspunten van de buddywerking voor veel vrijwilligers een uitdaging, aangezien ze geneigd zijn om vanuit hun eigen referentiekader te vertrekken in de benadering van mensen.

4.4.4. Contact in complexe situaties

Om de vrijwilliger en de persoon na detentie in staat te stellen een vertrouwensrelatie op te bouwen, zoekt de sociaal werker na de matchingsfase weinig of geen contact op met de persoon na detentie.

Uit verschillende getuigenissen leren we dat de mensen na detentie door de vele 'slechte' of faalervaringen in relatie met officiële en/of professionele instanties, een groot wantrouwen koesteren tegenover professionele sociaal werkers. Daarom vinden vele professionals (en buddy's) het belangrijk dat de relatie tussen buddy en de persoon na detentie zich kan ontwikkelen buiten het kantoor, organisatie of bereik van de professional om. De buddy wordt immers gepercipieerd als iemand die vanuit een vrijwillig engagement zich inzet voor de persoon na detentie, en is bijgevolg niet of weinig verbonden aan een organisatie of aan de gevangenis.

Uit de interviews blijkt echter dat wanneer de relatie tussen de persoon na detentie en de vrijwilliger als 'moeilijk' wordt omschreven, de sociaal werker toch vaak contact opneemt met de hulpvrager. Een 'moeilijke' relatie doet zich bijvoorbeeld voor als de persoon na detentie niet reageert op de vrijwilliger of wanneer de vrijwilliger en de persoon na detentie andere verwachtingen hebben. Op die momenten plant de professional een gesprek in met de vrijwilliger, zichzelf en de hulpvrager.

Souleyman en Vicky

Vicky is sinds een paar weken de buddy van Souleyman. Het eerste contact liep goed, ze hadden een fijn gesprek en spraken de week daarna opnieuw af. Op het einde van de tweede ontmoeting plannen ze niet meteen een nieuwe afspraak in. Vicky stelt voor om via berichtjes verder af te spreken om elkaar te ontmoeten. Vanaf dan ervaart Vicky dat het contact met Souleyman stroef verloopt. Hij antwoordt niet op haar berichten, ze moet hem telkens opbellen om af te spreken. Als ze elkaar zien, dan is Souleyman wel erg hartelijk. Toch blijft Vicky wat gefrustreerd achter. Door het gebrek aan initiatief en reactie van Souleyman twijfelt ze aan zijn motivatie. Ze bepreekt dit met de sociaal werker. Ze besluiten om met z'n drieën samen te zitten om na te gaan wat het contact bemoeilijkt. In dat gesprek geeft Souleyman aan dat hij niet graag berichten stuurt. Hij kan eigenlijk niet lezen of schrijven, geeft hij toe. Hij schaamt zich daarvoor en durfde dat niet te zeggen. Vicky had er nooit bij stilgestaan dat dat de achterliggende reden van het moeilijke contact kon zijn. Vanaf dan laten ze de berichtjes achterwege.

Vrijwilligers gaven aan dat ze nog om een andere reden graag een beroep te doen op de professionele sociaal werker voor een gesprek met drie: ter voorbereiding van een afspraak bij een bepaalde dienst waarbij men moeilijkheden verwacht.

4.4.5. Contacten met andere professionals

Ten slotte tonen de resultaten aan dat in sommige specifieke situaties de sociaal werker contact heeft met andere organisaties of professionals. Die situaties worden gedefinieerd als complex of moeilijk. Zo kan een complexe en tijdrovende sociale administratie te veel vragen van een vrijwilliger. Bovendien kan de situatie waarin mensen leven, naast de praktische besognes, ook emotioneel zwaar zijn voor de vrijwilliger. Wanneer de vrijwilliger dat signaleert, neemt de sociaal werker het over. Soms helemaal, maar evengoed kan het gaan om slechts één aspect van de begeleiding, namelijk dat aspect dat te complex is. De buddy blijft dan betrokken bij de andere vormen van ondersteuning.

Daarnaast zijn zowel professionals als vrijwilligers het erover eens dat wanneer iemand na een periode van detentie verschillende sociale problemen ervaart, waardoor meerdere hulpverleners betrokken zijn, er iemand het overzicht moet bewaren. Die rol is weggelegd voor een professionele generalistische sociaal werker, niet voor een vrijwilliger. In de onderstaande situatie is het duidelijk dat de buddy heel veel vormen van praktische en socio-emotionele ondersteuning combineert. Tegelijkertijd heeft de sociaal werker in dit verhaal een zeer belangrijke rol te spelen telkens de problemen voor Sofie te complex worden en er diverse instanties tegelijkertijd gecontacteerd moeten worden.

Lucas en Sofia

Lucas is 62 jaar en wordt ondersteund door zijn buddy Sofia. Zij werd ingeschakeld omdat Lucas een openhartoperatie heeft ondergaan. Dat bracht onder meer heel wat sociale administratie met zich mee, iets waar Lucas ondersteuning bij nodig heeft. Sofia helpt hem met het invullen van de documenten. Hij wil zich ook inschrijven voor lessen Nederlands. De sociaal werker geeft aan Sofia door waar dat kan en hoe hij zich moet inschrijven. Samen met Lucas brengt Sofia zijn inschrijving in orde. Sofia begint zich echter zorgen te maken. Ze merkt dat Lucas eigenlijk niet in staat is om alleen te wonen, zeker gezien zijn medische toestand. Hij heeft geen netwerk waar hij een beroep op kan doen. Wel heeft hij heel wat schulden, die hij momenteel nauwelijks afbetaalt. De situatie begint wat boven het hoofd van Sofia te groeien. Bij een recent doktersbezoek blijkt bovendien dat het niet de goede kant opgaat met de gezondheid van Lucas. Hij herstelt niet zoals verwacht van de operatie aan zijn hart. De artsen vermoeden dat Lucas zichzelf niet goed verzorgt en besluiten om hem voorlopig op te nemen in het ziekenhuis. Als Sofia dat vertelt aan de sociaal werker van de buddywerking, besluit

zij, in overleg met Sofia, om contact op te nemen met de sociale dienst van het ziekenhuis. Gezien de ervaringen van Sofia denkt ze dat het wenselijk is dat zij samen met de sociale dienst van het ziekenhuis een alternatieve oplossing zoeken voor die man. Die veelheid aan problemen is te zwaar voor een buddy, de sociaal werkers bekijken wat een meer gepaste oplossing voor die man kan zijn.

Verder blijkt uit de resultaten dat het de kans op het realiseren van rechten verhoogt wanneer professionals andere diensten contacteren. Een sociaal werker kan namelijk terugvallen op zijn netwerk én status als professional. Daarnaast kan hij of zij overtuigender argumenteren dankzij een betere kennis. De resultaten laten zien dat specifieke kennis van wet-, regelgeving, procedures en jargon, in combinatie met het hebben van een professioneel netwerk, ervaring en een gezonde dosis assertiviteit, hulpverleners doortastender maakt in het verkrijgen van toegang tot bepaalde diensten en de realisatie van rechten. Professionele interventies maken om die redenen het verschil.

Tot slot wijzen hulpverleners erop dat ze ook ingrijpen als ze ervaren dat meerdere vrijwilligers en personen na detentie op dezelfde drempels stoten. In die gevallen contacteert men een andere instantie of beleidsmakers om dat specifieke probleem te bespreken en aan te pakken.

4.5. BESLUIT

In dit hoofdstuk toonden we aan wat de rol van een professional is binnen een buddywerking in het forensisch welzijnswerk. We beargumenteerden dat een generalistische benadering belangrijk is voor deze doelgroep vanwege de vele sociale problemen waar mensen mee kampen. De inzet van generalistische sociaal werkers kan fragmentatie vermijden. Generalisten zorgen ervoor dat mensen na detentie niet door de mazen van het net glijpen. Hun vaak complexe problematieken zorgen ervoor dat generalistische sociaal werkers in heel wat gevallen samenwerken met gespecialiseerde sociaal werkers. Daarbij neemt de generalist verschillende rollen op om ervoor te zorgen dat mensen hun rechten kunnen effectueren: die van informateur, bemiddelaar, sleutelfiguur, vangnet en belangenbehartiger.

Vanuit een generalistische benadering kan ook een buddy een belangrijke vorm van ondersteuning bieden. De inzet van vrijwilligers en professionals kan de kwaliteit van de ondersteuning voor kwetsbare mensen

aanzienlijke verhogen. Het maakt een breder scala aan ondersteuning mogelijk dan wanneer professionals of vrijwilligers alleen zouden werken (McGonigle, 2002). Buddy's zijn voor mensen na detentie van belang op het relationele niveau en als brug naar organisaties. We toonden aan dat daarvoor een nauwe samenwerking tussen vrijwilligers en professionals wel essentieel is. Professionals delen informatie, om ervoor te zorgen dat vrijwilligers op de hoogte zijn van de relevante rechten en ook weten hoe ze die moeten realiseren. Verder fungeert de professional als coach door de vrijwilliger te voorzien van advies of door hem of haar te laten reflecteren over het gestelde handelen en de attitude die wordt aangenomen bij het ondersteunen van mensen. Ten slotte toont het onderzoek aan dat een professionele sociaal werker actief ingrijpt in situaties die worden gedefinieerd als moeilijk en complex (Hucklesby & Wincup, 2014; Singh et al., 2019).

Al deze bevindingen bevestigen dat ondersteuning op maat door professionals onontbeerlijk is en leidt tot een verbetering van de leefsituatie van mensen, net als tot de realisatie van hun rechten (Singh et al., 2019). Daarnaast wordt door de interviews duidelijk dat in complexe situaties sociaal werkers een actieve rol opnemen in het contact met de persoon na detentie. Niet elke taak ligt immers binnen de capaciteit, vaardigheden of expertise van de vrijwilliger, zelfs wanneer die advies, informatie en emotionele steun krijgt van professionals (Singh et al., 2019). De professional is ook essentieel als blijkt dat vrijwilligers merken dat de rechten van degene die ze ondersteunen, ten onrechte niet worden gerealiseerd. Vaak voelen ze zich als vrijwilliger te onzeker om daar tegenin te gaan. In dergelijke situaties maken professionele interventies het verschil door de combinatie van hun specifieke kennis van wet-, regelgeving en jargon, hun professionele netwerk of status en hun ervaring met het strafrecht. Het is belangrijk dat vrijwilligers bestaande barrières signaleren aan de professionals. Zo verkrijgen sociaal werkers de informatie die ze nodig hebben om te pleiten voor structurele verandering en om de toegankelijkheid van diensten te vergroten (Naessens & Raeymaeckers, 2020).

Dit hoofdstuk beschrijft wat een generalistische benadering inhoudt binnen dit specifieke werkveld, zowel in de samenwerking met meer gespecialiseerde diensten als in de ondersteuning van buddy's. Het toont ook aan dat de generalistische sociaal werker een bijzonder goede kennis moet hebben van de specifieke problemen eigen aan deze context. Kennis hebben van het strafrechtelijk systeem en de specifieke problemen waar mensen in en na detentie op botsen, is essentieel als je met deze doelgroep wil werken.

Ten slotte kaartten we aan dat een beleid dat het inschakelen van vrijwilligers als buddy genegen is, rekening moet houden met het belang van een professioneel kader waarbinnen vrijwilligers floreren en de nodige ondersteuning bieden aan kwetsbare doelgroepen. Buddy's inschakelen kan met andere woorden niet gezien worden als een besparing. Integendeel, het vergt professionele knowhow en intensieve ondersteuning om van dergelijke projecten een succes te maken. In het volgende hoofdstuk sommen we de randvoorwaarden op die noodzakelijk zijn om een buddywerking uit te bouwen.

5. RANDVOORWAARDEN VOOR HET KWALITATIEF UITBOUWEN VAN EEN BUDDYWERKING

Liesbeth Naessens
& Peter Raeymaeckers

Hoe kunnen we een buddywerking binnen het forensisch welzijnswerk opstarten? Veel professionals hebben interesse in een buddywerking, maar zijn onzeker over welke randvoorwaarden er vervuld moeten zijn om dat kwalitatief uit te bouwen. Het verhaal van Inge en Sabine schetst de zoektocht en de vele vragen die dit met zich meebrengt.

Inge en Sabine – Van goed idee naar robuuste praktijk

Inge en Sabine hebben al vele jaren op de teller als beleidscoördinator in de gevangenis en als coördinator van Justitieel Welzijnswerk. Ze zoeken samen met het beleidsteam hoe ze de hulp- en dienstverlening op maat van de doelgroep kunnen vormgeven. In de praktijk valt op dat heel veel mensen terugkeren naar de gevangenis, ondanks hun goede voornemens en de inspanningen van professionals. Het beleidsteam van de gevangenis beslist om dat nader te laten onderzoeken. Het behoefte-onderzoek in de gevangenis legt bloot dat mensen ondersteuning willen na hun vrijlating. Eenmaal uit de gevangenis lopen mensen verloren. Ze hebben het gevoel er alleen voor te staan, waardoor ze snel weer in de (strafrechtelijke) problemen komen. Het beleidsteam wil niet dat de bevindingen van het behoefte-onderzoek in de kast blijven liggen, het wil dat er iets mee gebeurt.

Maar wat? De bestaande diensten zijn overvraagd, de toegang tot diensten is niet vanzelfsprekend voor mensen die uit de gevangenis komen en veel mensen in de gevangenis zijn de hulpverlening moe. Misschien, zo denken ze, kan een vrijwilliger wel van betekenis zijn. Iemand die gewoon naast de cliënt staat en mee helpt zoeken naar een manier om het leven weer op te bouwen na detentie. Dat zou wel eens kunnen aanslaan bij de doelgroep, denken ze. Maar een goed idee is niet genoeg. Ze moeten het CAW, het team, de gevangenis ... meekrijgen in hun verhaal. Wat volgt, is een relaas van heel veel praten met mensen in een poging hen te overtuigen, financiering te vinden en wetenschappelijk onderbouwd te werken. Dit blijkt moeilijk. Vaak wordt er getwijfeld aan het idee: kan je daarvoor wel vrijwilligers inschakelen? Bovendien is niemand bereid om met geld over de brug te komen. Iedereen vindt het een goed idee, maar ze moeten het rooien met de middelen die ze hebben.

Desondanks blijven ze, samen met heel wat anderen, zoeken naar mogelijke partners en vooral naar financiering. Op het moment dat een filantropische organisatie gelooft in hun verhaal en hen financieel steunt, kunnen ze echt starten. Ze contacteren de universiteit om een

wetenschappelijk onderbouwde methodiek uit te bouwen en gaan op zoek naar een ervaren sociaal werker als projectmedewerker. Ze blijven proberen hun meest directe partners warm te maken voor het project. Iedereen weet dat er een hiaat is in de bestaande manier van werken. Toch moeten Inge en Sabine blijven uitleggen waarom ze denken dat een buddy zinvolle ondersteuning kan bieden.

In een eerste fase zetten ze erg in op de ontwikkeling van het project. Wat verwachten ze van een vrijwilliger? Waar en hoe kunnen ze vrijwilligers rekruteren? Hoe leiden we de vrijwilligers op? Wie komt in aanmerking voor de ondersteuning van een buddy? ... Het vraagt tijd en denkwerk om het project vorm te geven. Maar ze gaan van start en het project loopt. Soms loopt het wat moeilijker: een mogelijke hulpvrager haakt onverwacht af, een vrijwilliger handelt op eigen houtje, de financiering stopt bijna ... Het blijft ploeteren, en ondanks de inmiddels robuuste praktijk is het bij het schrijven van dit boek nog steeds hard zoeken naar manieren om dit project structureel te verankeren.

Het verhaal van Inge en Sabine schept al wat duidelijkheid over de soms moeilijke weg om van een goed idee een degelijke praktijk te maken. De ervaring en kennis van praktijkwerkers delen, is essentieel voor de verdere ontwikkeling van dergelijke projecten. Om de expertise en ervaring met het uitbouwen van een buddywerking in kaart te brengen, werden binnen het onderzoek verschillende stakeholders bevroegd. Dat betrof zowel mensen die dicht bij de uitbouw van het project betrokken waren, sociaal werkers van de psychosociale dienst van de gevangenis, het justitiehuis, als mensen met een coördinerende functie bij het CAW of een ondersteuningsdienst. In totaal werden tien mensen bevroegd over hun ervaringen met buddywerking, de randvoorwaarden om dat uit te bouwen en de mogelijke valkuilen van een dergelijk project. In het onderstaande zetten we onze bevindingen op een rijtje. Die zijn ook beknopt en overzichtelijk terug te vinden in de toegevoegde factsheet (bijlage 1). Die kan als leidraad dienen voor het implementeren van een buddywerking.

Uit de interviews blijkt dat er aan een aantal organisatorische randvoorwaarden voldaan moet worden om een kwalitatieve buddywerking uit te bouwen binnen het forensisch welzijnswerk. Die organisatorische randvoorwaarden bevinden zich op verschillende niveaus:

- het niveau van de vrijwilliger;
- het niveau van de professional;
- het niveau van de organisatie;

- het niveau van het project zelf;
- het niveau van de externe organisaties.

We spitten die verschillende niveaus verder uit.

5.1. RANDVOORWAARDEN OP HET NIVEAU VAN DE VRIJWILLIGER

Op het niveau van de vrijwilliger zelf moet je aan een aantal voorwaarden voldoen om tot een kwalitatieve buddywerking te komen. Die randvoorwaarden hebben te maken met tijdsinvestering, motivatie, persoonlijkheid en vrijwilligheid. De meeste van die punten kan je invullen door een goede selectie van de buddy's. Tijdens de selectieprocedure moet je dus goed naar die factoren peilen. Kan de potentiële buddy voldoende tijd investeren in het vrijwilligerswerk? Heeft hij of zij daartoe de motivatie? Is er bereidheid tot samenwerking? Beschikt de kandidaat over genoeg maturiteit? Allemaal belangrijke vragen waarop je een antwoord moet zoeken.

• Tijdsinvestering

Binnen de bestaande buddywerking wordt van vrijwilligers verwacht dat ze zich minstens vier uur per week vrij kunnen maken voor de ondersteuning van mensen. Uit onze resultaten komt dat vrijwilligers zich *voldoende* vrij moeten kunnen maken voor het opnemen van het engagement. Een exact aantal uren per week wordt niet naar voren geschoven. *Voldoende* tijd is belangrijk opdat de vrijwilliger op een laagdrempelige manier aanspreekbaar is.

• Motivatie

Potentiële buddy's, zo stellen de bevrageden, moeten vooral gemotiveerd zijn om een traject aan te gaan met de persoon na detentie. Het is belangrijk dat ze dat doen vanuit een basishouding van openheid en leergierigheid. In de selectie van de vrijwilligers moet daarmee rekening worden gehouden.

“Je moet die vrijwilligers alvast niet selecteren op een diploma. Wel belangrijk is hoe ze in de samenleving staan. Hoe kijken ze naar mensen? Je moet dus selecteren op attitude, motivatie, gespreksvaardigheden, op waarom ze dit willen doen. Je hebt mensen nodig die van betekenis willen zijn voor iemand anders.”

‘Wat je hebt uitgespookt, is voor mij niet belangrijk, ik ga met jou aan de slag met wat jij mij nu brengt.’ Mensen krijgen er energie van om mensen te ondersteunen. Daarop moet je ze selecteren, vanuit hun motivatie. Willen ze mensen vooruit helpen?’

- **Gericht op samenwerken**

Uit de resultaten blijkt ook dat vrijwilligers bereid moeten zijn om samen te werken met de professionals en goed met feedback om moeten kunnen gaan. Die voorwaarden zijn van belang om te vermijden dat vrijwilligers op eigen houtje, dus zonder overleg met de professionals, allerhande stappen ondernemen.

- **Persoonlijkheid**

De vrijwilliger moet een zekere persoonlijkheid hebben, in de zin van stevig in de eigen schoenen staan. Dat is belangrijk wegens de zwaarte van de leefsituaties en het feit dat de doelgroep met vele problemen geconfronteerd wordt. Bovendien kunnen mensen zich soms veeleisend opstellen, wat toch een zekere maturiteit vraagt van de vrijwilliger om daar tegenin te gaan.

- **Vrijwilligheid**

Een buddy moet tot slot binnen een vrijwillig kader kunnen werken. Hij of zij moet vanuit nabijheid en vertrouwen een relatie kunnen opbouwen met iemand. Volgens een respondent impliceert dit dat men aan vrijwilligers niet dezelfde verwachtingen kan stellen dan aan professionals, bijvoorbeeld op vlak van administratie en registratie. Tevens halen verschillende respondenten aan dat het vrijwillige karakter niet past binnen een gedwongen justitieel kader. Binnen een gedwongen kader zou de vrijwilliger sowieso een of andere vorm van meldingsplicht hebben. Het risico bestaat dat de buddy dan in een dubbele positie terechtkomt. Een dergelijke spreidstand is volgens de meeste bevroegden niet wenselijk. De meerwaarde van een buddyproject zit net in die vrijwilligheid.

“Kijk, vrijwillig is niet vrijblijvend. Als vrijwilligers zich willen engageren, dan denk ik dat mensen zelf ook meer gemotiveerd zijn om samen dat traject aan te gaan. Dat moet een mooie wisselwerking tussen de twee kunnen zijn.”

Tevens liggen bij een gedwongen kader het risico op het instrumenteel inzetten van buddy's en perverse neveneffecten op de loer.

“De SURB aanvaardt een vrijwillige begeleiding niet omdat zoiets niet in de voorwaarden kan worden opgenomen. Dan moeten we dus heel goed gaan beargumenteren waarom we wel voor een buddy gaan en niet voor een andere instantie. Bij een vorig dossier heb ik bijvoorbeeld echt wel moeten aantonen aan de SURB dat een bepaald persoon echt nergens anders terecht kon en dit dus de enige mogelijkheid was. Die persoon had namelijk bij alle andere instanties een ‘neen’ gekregen. We weten dat zoiets niet ideaal is, maar we hopen dat die stap naar een buddy toch nog iets of wat omkadering kan bieden. Maar dat blijft moeilijk voor de SURB, omdat ze op die manier geen controle hebben over wat er gebeurt.”

Het bovenstaande citaat duidt op een tekort aan mogelijkheden voor een (verplichte) begeleiding. De buddywerking wordt in deze situatie dus gebruikt om een bestaand hiaat op te vullen, bij gebrek aan een geschiktere oplossing. Gezien het grote belang van een intrinsieke motivatie, moet hier omzichtig mee omgesprongen worden. Het risico schuilt immers om de hoek dat mensen in het project zullen stappen louter en alleen omdat er geen andere mogelijkheden zijn en niet omdat ze dat écht willen. Bovendien is het niet ondenkbaar dat de man of vrouw in kwestie de rekening gepresenteerd krijgt als hij of zij zich niet houdt aan de voorwaarden van een ondersteuningsvorm waarvan bij meet af aan geweten was dat ze niet op maat van zijn of haar noden was. Dat is een bijzonder pervers neveneffect van een dergelijk gedwongen kader.

5.2. RANDVOORWAARDEN OP HET NIVEAU VAN DE PROFESSIONAL

Een eerste belangrijke randvoorwaarde op het niveau van de professional die uit de resultaten naar voren komt, is dat de professional twee functies opneemt: de coördinatie van vrijwilligers en het bieden van ondersteuning aan die vrijwilligers. Beide rollen blijken van belang te zijn in de kwalitatieve uitbouw van een buddywerking.

5.2.1. De coördinatie van vrijwilligers

Uit onze bevraging kwamen een aantal eigenschappen naar voren waar een vrijwilligerscoördinator bij voorkeur aan beantwoordt.

- **Vertrouwd met de doelgroep**

De resultaten tonen aan dat het belangrijk is dat de vrijwilligerscoördinator vertrouwd is met de doelgroep, hun noden en de zaken waar ze op vastlopen. Met die voorwaarde wil men erover waken dat de vrijwilligerscoördinator voldoende voeling heeft met de doelgroep en dus ook weet waar de vrijwilliger samen met de persoon na detentie tegenaan kunnen botsen. De bevroagden vrezen anders dat vrijwilligers zullen afhaken als ze vragen stellen aan de coördinator waar die niet echt mee vertrouwd is en waarop hij dus geen doorleefd antwoord kan geven. Kortom, de vrijwilligerscoördinator moet iemand zijn die de doelgroep en het terrein erg goed kent.

- **Deel van het team in de gevangenis**

Daarnaast geven respondenten aan dat de rol van vrijwilligerscoördinator bij voorkeur wordt opgenomen door iemand die ook deel uitmaakt van het team dat de mensen in de gevangenis begeleidt. De verbinding met het team in de gevangenis is belangrijk om een vlotte samenwerking en doorverwijzing te kunnen realiseren. Zodra er een vrijwilligerscoördinator is gekozen, moet er een pool van vrijwilligers worden samengesteld en opgeleid. Voor het vervolg van het project en de kwalitatieve uitbouw ervan, is dat een zeer belangrijk aspect.

We bespraken bij de randvoorwaarden op het niveau van de vrijwilligers al op welke criteria buddy's geselecteerd zouden moeten worden. Maar de stappen voor en na de selectie zijn ook belangrijk om over na te denken. We belichten hoe dat in de concrete praktijk in zijn werk gaat.

5.2.1.1. Werving van vrijwilligers

Voor de werving van vrijwilligers valt men terug op vrijwilligersdatabanken, de website van de organisatie en mond-tot-mondreclame. Binnen de buddywerking beoogt men een diverse groep van vrijwilligers aan te werven. Door bij de rekrutering van mensen oog tot hebben voor diversiteit op het vlak van leeftijd, opleidingsniveau, gender en afkomst, verhoogt de kans dat er een match op maat van de persoon kan worden gemaakt. De ene persoon is immers gebaat met een wat oudere buddy, terwijl een ander een voorkeur heeft voor een jonger iemand of een leeftijdsgenoot. Hetzelfde geldt voor het hebben van soortgelijke interesses, hobby's of humor. Op het belang van een goede matching komen we zo meteen terug.

5.2.1.2 Selectie en opleiding

Na de werving komen de potentiële vrijwilligers op intakegesprek. De selectie gebeurt op basis van hun beschikbare tijd, motivatie, houding en persoonlijkheid. Daarna voorziet de organisatie in een opleiding van vier halve dagen, waarbij vrijwilligers kennismaken met de visie en werkingsprincipes van het project, de deontologie, de gevangenis, de noden van mensen die de gevangenis verlaten en de drempels waar ze tegenaan lopen. Tevens worden een aantal basisgespreksvaardigheden ingeoeft. Het is een zeer bewuste keuze om de sociale kaart (het geheel van bestaande diensten en organisaties) niet toe te lichten aan de vrijwilligers, net omdat men hen als mede-compagnon wil inschakelen in de zoektocht van de cliënt.

5.2.1.3 De matching tussen de persoon na detentie en de buddy

Een buddywerking staat of valt met de relatie tussen buddy en hulpvrager. Een goede matching is dus essentieel. Om die reden gebeurt de matching door de professional rekening houdend met de noden en mogelijkheden van zowel de persoon na detentie als de buddy. We spreken met andere woorden over maatwerk. Om tot een goede matching te komen is het van groot belang dat de professional zowel de hulpvrager als de buddy goed kent. De professional kent de vrijwilliger dankzij het selectiegesprek, de opleiding of eerdere begeleidingen; de persoon na detentie leert hij kennen dankzij de verkregen informatie van de aanmelder en het intakegesprek, eventueel aangevuld met vraagverhelderende gesprekken.

Het matchen van een vrijwilliger met een persoon na detentie is mensenwerk. Een goede matching gebeurt op basis van:

- de vraag van de persoon;
- de vaardigheden van de vrijwilliger;
- het karakter van de hulpvrager en de vrijwilliger;
- hun leeftijd;
- de regio;
- de interesses van beiden.

Zo wordt bijvoorbeeld een persoon bij wie er veel praktische zaken in orde moeten worden gebracht, bij voorkeur gekoppeld aan een vrijwilliger die organisatorisch sterk is en daarbij graag ondersteuning biedt. Anderzijds kan het zijn dat een persoon na detentie aan een bepaalde

vrijwilliger werd gekoppeld vanwege een gemeenschappelijke factor, bijvoorbeeld eenzelfde soort van humor. Of beiden zijn vlotte babbelaars, zijn eerder rationeel ingesteld of ze hebben een gezamenlijke interesse.

5.2.2. Inhoudelijke ondersteuning van vrijwilligers

De professionele inzet kan zich echter niet beperken tot het coördineren van de vrijwilligerswerking. Een tweede belangrijke rol die door de professional moet worden opgenomen, is die van ondersteuner, met name op inhoudelijk vlak. Daarvoor moet de professional de doelgroep, hun noden en drempels goed kennen, zodat hij of zij weet waarover de buddy's spreken.

“Als je een vrijwilliger met een goed hart en goede bedoelingen in een burn-out wil doen belanden, dan moet je die vooral alleen met zo'n gast aan de slag laten gaan. Dat is niet fair. Je moet een buddy ondersteunen. Alle professionals worden ondersteund, krijgen intervisie, dus is dat ook voor vrijwilligers een randvoorwaarde: je moet hen ondersteunen.”

De vrijwilligerscoördinator staat in voor de organisatie en begeleiding van supervisies. Die zijn belangrijk omdat vrijwilligers op dergelijke momenten hun ervaringen en eventuele moeilijkheden kunnen delen met andere vrijwilligers. Zulke momenten werken ondersteunend, maar kunnen ook een leereffect creëren bij alle vrijwilligers. Een casus kan immers tot nieuwe inzichten leiden bij andere vrijwilligers.

Op inhoudelijk vlak worden van de vrijwilligerscoördinator een aantal dingen verwacht. We zetten ze even op een rijtje.

- **Individuele ondersteuning**

De ondersteuning binnen de supervisies blijkt een eerste belangrijke stap in de ondersteuning van vrijwilligers. Uit onze resultaten blijkt dat daarnaast ook een intensieve individuele opvolging van elk dossier en elke buddy noodzakelijk is.

- **Laagdrempelig bereikbaar**

Enmaal het project is gestart, moet de professional op een laagdrempelige manier en vlot bereikbaar zijn voor de vrijwilligers. Buddy's moeten het gevoel hebben dat ze er niet alleen voor staan.

Daarom moet de professional makkelijk te consulteren zijn in het geval van twijfels of vragen.

“Dat moet een duidelijke aansturing zijn. Die vrijwilliger moet altijd kunnen terugvallen op de professional, de hulpverlener. Die moet hem altijd kunnen bellen en de professional moet een coach zijn, die laagdrempelig te bereiken is voor de vrijwilliger. Er moet ook een structureel overleg zijn. Bijvoorbeeld om de twee weken eens polsen hoe het staat met het dossier enzovoort.”

- **Een generalistische benadering**

Verder halen respondenten aan dat zowel de professional als de buddy een generalistische benadering van de doelgroep moet hanteren. Mensen moeten door een vrijwilliger benaderd worden vanuit een brede humanistische aanpak. De professional verzekert een dergelijke aanpak door een nauwe opvolging en aansturing van de buddy's.

- **Een sterke netwerker**

Tot slot typeert men de professional in deze rol als iemand die sterk is in netwerken uitbouwen. Professionals moeten samenwerken met de vrijwilligers, maar moeten ook sterke relaties uitbouwen en onderhouden met andere organisaties.

“Ja, het is erg belangrijk dat de vrijwilliger ondersteund wordt door een professional. Die moet daar wel de tijd voor hebben, anders gaat het mis, denk ik. Dus dat gaat over middelen. Die professional moet met de vrijwilligers aan de slag kunnen gaan. In die zin heb je ook een coach nodig, dus dat is best wel een uitdagend profiel. Het zijn vaak witte raven in de hulpverlening die dat optimaal en efficiënt kunnen doen. Je moet mensen kunnen laten samenwerken, zonder hen voor het hoofd te stoten; je hebt echt iemand nodig met ervaring om mensen te laten samenwerken op een heel verbindende manier. In deze rol moet je voortdurend verbindingen leggen.”

5.3. RANDVOORWAARDEN OP HET NIVEAU VAN DE ORGANISATIE

Ook op het niveau van de organisatie worden randvoorwaarden naar voren geschoven om een kwalitatieve buddywerking uit te kunnen bouwen.

- **Een visie, beleid en kader**

Respondenten geven aan dat de organisatie waarbinnen een dergelijk project opgestart wordt, al een visie op buddywerking moet hebben, naast een beleid en kader hierrond. Een kwalitatieve vrijwilligerswerking opstarten en verder uitbouwen vraagt om specifieke kennis en beleid. Het is dan ook belangrijk om niet van nul te moeten starten en een dergelijk project te kunnen inbedden in een organisatie die dat kader al heeft.

- **Beschikken over personeels- en werkingsmiddelen**

De organisatie moet over de financiële middelen beschikken om in personeels- en werkingsmiddelen (gsm, kleine onkosten ...) te voorzien.

“Het lijkt mij ook wel een randvoorwaarde dat die vrijwilligers een budget hebben: dat ze samen een koffie kunnen drinken of zo. Anders is dat ook niet correct.”

- **Ervaring in het werken met de doelgroep**

Ook op dit niveau geven respondenten aan dat het belangrijk is dat de organisatie ervaring heeft met deze doelgroep en de drempels waar mensen na detentie op botsen. Een dergelijke kennis is voor de organisatie onontbeerlijk, wil ze een buddywerking die mensen na detentie ondersteunt, op een correcte manier uitbouwen. Zo voorkomt men immers dat de professionals op organisatieniveau op onbegrip stuiten.

- **Ingebed in een breder hulpverleningsnetwerk**

Ten slotte moet de organisatie al ingebed zijn in het bredere hulpverleningsnetwerk wegens de grote behoefte aan verbinding met andere organisaties. Enkel op die manier kan men tot duurzame oplossingen voor deze doelgroep komen, buddy's kunnen immers niet de essentiële professionele hulpverlening vervangen.

5.4. RANDVOORWAARDEN OP HET NIVEAU VAN HET PROJECT

Naast randvoorwaarden op het niveau van de vrijwilliger, professional en organisatie, geven de respondenten aan dat het project ook zelf aan een aantal voorwaarden moet voldoen om succesvol te zijn.

- **Starten binnen de muren**

Ten eerste stelt men dat het traject bij voorkeur al binnen de muren start. Dit betekent dat indien het aanbod pas na detentie start, er heel wat minder kans op succes is. Een meerwaarde van het huidige project is, zo stelt men, dat de dienst Justitieel Welzijnswerk al de eerste contacten legt binnen de gevangenis. Men screent tijdens de detentie al de mogelijke kandidaten. Bij die potentiële kandidaten zet men tijdens detentie in op vraagverheldering en het opbouwen van een vertrouwensband. Dat laatste blijkt belangrijk om de aansluiting bij het project na de detentie te bevorderen.

“Vanuit mijn ervaring is de gevangeniscontext behoorlijk specifiek. Het is niet evident om in dat systeem uw weg te vinden. JWW kan dat, heeft die traditie, de samenwerking met PSD is er, dus die zijn het best geplaatst. Ook voor die matching en zo.”

Dit specifieke project, bijvoorbeeld, werd in de gevangenis bekend gemaakt in aanwezigheid van de verschillende diensten. Mensen konden zich op eigen initiatief aanmelden of via de bestaande hulp- en dienstverlening. Een projectmedewerker ging vervolgens in gesprek met de potentiële kandidaat om inhoudelijk af te toetsen of hij of zij behoefte had aan ondersteuning en openstond voor de ondersteuning van een vrijwilliger. Men keek ook naar wanneer iemand vrij zou komen. Lag die datum in de verre toekomst, dan kwam men niet in aanmerking voor het project.

- **Vrijwilligheid**

Verschillende respondenten drukken op het belang van vrijwilligheid als vertrekpunt voor een buddywerking. Men geeft aan dat de band die vrijwilliger en hulpvrager kunnen uitbouwen, uniek is net omdat die start vanuit een intermenselijk contact, los van alle mogelijke verplichtingen die strafrechtelijke interventies met zich meebrengen. Op die wijze kan de vrijwilliger een medestander en vertrouwenspersoon worden.

“Ik vind het goed dat dat in de vrijwilligheid blijft. Er ‘moet’ al heel veel binnen de maatregelen. Het is ook voor een justitieassistent gewoon fijn om te kunnen zeggen: ‘Er bestaat een project dat jou kan ondersteunen, dat is vrijwillig, dat zou een meerwaarde zijn om wat stabiliteit in jouw leven te krijgen.’ Dat is ook bevorderlijk voor de samenwerking. Als het een voorwaarde is vanuit de strafuitvoeringsrechtbank, dan melden wij aan, maar dan is het een andere benadering. Terwijl het in se vertrekt vanuit dezelfde nood aan ondersteuning. Het lukt bij iemand niet, van daaruit doen wij een aanvraag. Als de aanvraag vanuit de strafuitvoeringsrechtbank opgelegd wordt, is dat een verschil. Je krijgt sneller weerstand. Ook voor de samenwerking maakt dat een verschil. Als die binnen de vrijwilligheid blijft, dan wordt de samenwerking gedeeld. De samenwerking tussen BBB en de justitieassistent is dan meer een gezamenlijke bekommernis om aan de stabiliteit te werken en niet omdat de strafuitvoeringsrechtbank zegt: ‘Jij hebt extra ondersteuning nodig’.”

- **Gericht op samenwerken**

Het project moet sterk gericht zijn op een samenwerking met andere (generalistische en specialistische) organisaties en diensten. Daardoor kan het streven naar continuïteit en duurzame oplossingen als doel bereikt worden.

5.5. RANDVOORWAARDEN OP HET NIVEAU VAN DE EXTERNE ORGANISATIES

Uit het bovenstaande bleek al de duidelijke noodzaak om vanuit de buddywerking linken te leggen met andere organisaties, zowel voor individuen als voor de gehele doelgroep. De respondenten halen expliciet aan dat externe organisaties moeten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van deze doelgroep.

“Als mensen mee worden genomen in een buddytraject, dan moeten ook de professionele voorzieningen daarvoor klaarstaan, want anders blijft die vrijwilliger ermee zitten. Er moet zicht zijn op progressie, op alle vlakken. Ik sprak daarnet over verslaving, maar dat gaat ook over tewerkstelling, en huisvesting natuurlijk. Dat zijn dingen die vooraf toch al wat besproken zijn geweest. Hoe ziet dat netwerk eruit, wat zijn de mogelijkheden? Een risico is immers dat organisaties niet meewillen. Dat moet je toch vooraf bekijken: is

er een plan van aanpak? Het is niet de bedoeling dat alles op de schouders van die vrijwilliger terechtkomt.”

Het bovenstaande citaat toont aan dat de toeleiding naar andere organisaties essentieel blijft. Maar de toegang tot diensten en organisaties kan niet alleen de verantwoordelijkheid zijn van de persoon na detentie, buddy of professional. De externe organisaties moeten zelf ook bereid zijn om met deze doelgroep aan de slag te gaan. In de praktijk vraagt dat een blijvende investering vanuit het project om externe organisaties aan te spreken op hun verantwoordelijkheid in deze.

5.6. BESLUIT

Het succesvol implementeren van een buddywerking is al langer voorwerp van onderzoek (Van der Trier & Potting, 2015). Het was echter niet duidelijk wat de randvoorwaarden zijn om tot een kwalitatieve en duurzame implementatie van de buddymethodiek binnen het forensisch welzijnswerk te komen. Uit ons onderzoek blijkt dat de randvoorwaarden zich bevinden op vijf niveaus.

Om te beginnen is er het niveau van de vrijwilliger. Die moet geselecteerd worden op een aantal criteria: de tijd die hij kan investeren, zijn motivatie, bereidheid tot samenwerken en persoonlijkheid. Daarnaast lijkt het belangrijk om de vrijwilliger niet op dezelfde manier te belasten met registratie en administratie als een professional. Ten slotte ziet men ook geen heil in vrijwilligers te laten opereren binnen een gedwongen kader, net om de specificiteit van de vrijwillige inzet niet te verliezen.

Voor het tweede niveau van randvoorwaarden moeten we naar de professional. Die moet voldoende tijd en ruimte hebben om zowel de coördinatie van de vrijwilligers op zich te nemen (werven, selecteren, opleiden, matchen) als de inhoudelijke ondersteuning van de vrijwilligers op casusniveau (individuele opvolging en supervisies organiseren).

Het derde niveau van randvoorwaarden is dat van de organisatie waar de buddywerking plaatsvindt. De organisatie moet een visie, beleid en kader hebben waarbinnen vrijwilligerswerk past én ze moet ervaring hebben met de doelgroep. Ze moet de noden kennen en ingebed zijn in een breder hulpverleningsnetwerk.

Ten vierde moet ook het project zelf aan een aantal randvoorwaarden voldoen. Idealiter start een buddywerking al binnen de muren van de gevangenis, is ze gericht op samenwerking met andere partners en gebaseerd op vrijwilligheid. Dat laatste omwille van de intrinsieke motivatie van mensen na detentie en wegens de meerwaarde van de vrijwillige inzet voor deze doelgroep.

Als laatste belangrijke randvoorwaarde wordt aangehaald dat ook andere organisaties hun verantwoordelijkheid ten aanzien van deze doelgroep opnemen en dat ze daar blijvend op worden aangesproken. Dit om te vermijden dat een buddywerking het vangnet wordt voor mensen die nergens anders terecht kunnen.

6. ENKELE SLOT- BESCHOUWINGEN

**Peter Raeymaeckers
& Liesbeth Naessens**

Dit boek bundelt de bevindingen van een participatief actieonderzoek naar een buddywerking bij mensen die de gevangenis verlaten hebben. Het actieonderzoek ontplooit zich als een intensief samenwerkingsverband tussen onderzoekers van de Universiteit Antwerpen, de sociaal werkers van de praktijken van Antwerpen en Turnhout, de beleidscoördinator(en) van de Vlaamse overheid en de coördinatoren van CAW Antwerpen en CAW Turnhout. In dit afsluitende hoofdstuk reflecteren we op de belangrijkste bevindingen vanuit dit onderzoek.

1. VERTREKKEN VANUIT DE LEEFWERELD

We begonnen het boek met de vaststelling dat schrijvers en filmmakers vaak een te rooskleurig beeld ophangen van het leven na de gevangenis. Ons eerste hoofdstuk levert daarvoor het zoveelste bewijs. Personen met detentie-ervaring worden vaak geconfronteerd met tal van problemen, op velerlei levensdomeinen: inkomen, (zoeken naar) werk, opleiding en onderwijs, en psychosociale of mentale problemen. Bijzonder verontwaardigend is dat onze bevindingen aantonen dat de periode tijdens de detentie verzwarend kan werken en de kloof met de rest van de samenleving nog groter maakt. De detentie blijft ook na de periode in de gevangenis deel uitmaken van iemands identiteit. Mensen vinden na detentie moeilijk toegang tot de noodzakelijke kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening, geschikte huisvesting of een plek op de arbeidsmarkt. Hoewel deze doelgroep heel wat gemeenschappelijke kenmerken heeft, zou volgens de resultaten zowel het beleid als de praktijk op maat moeten werken. Meer specifiek merken we dat het type van ondersteuning rekening moet houden met de mate waarin mensen hun leven zelf kunnen vastnemen en een traject voor zichzelf uit kunnen stippelen. We besluiten dat een generalistische benadering die diverse levensdomeinen omvat, noodzakelijk is (Raeymaeckers, 2014; 2016).

2. DE POSITIE VAN DE BUDDY

Het is de aandachtige lezer ondertussen al wel duidelijk geworden dat ons onderzoek een serieuze uitdaging heeft blootgelegd: mensen die uit de gevangenis komen, opnieuw een plek in onze samenleving geven. Een buddywerking waarbij vrijwilligers gekoppeld worden aan mensen in detentie, zou – naast vele andere beleidsingrepen – tot het vaste beleidsinstrumentarium kunnen behoren om de volwaardige (re-)integratie van

die mensen in de samenleving te realiseren. Dan is het wel belangrijk om na te gaan hoe en onder welke omstandigheden buddypraktijken positieve resultaten kunnen realiseren.

Onze analyse capteert enkele cruciale werkzame principes. Een eerste daarvan is nabijheid op het relationele niveau. Die nabijheid is deels het resultaat van de complementariteit van de buddy met het bestaande netwerk van de hulpvrager. Daarnaast heb je de flexibiliteit en beschikbaarheid die de buddy aan de dag legt. Dit in combinatie met zijn of haar proactieve houding, die wordt gekenmerkt door een oprechte interesse en bereidheid om te luisteren. Een tweede werkzaam principe op dit niveau is de ondersteuning die mensen na detentie krijgen bij het aanpakken van concrete problemen en urgente noden. Dat zorgt voor meer stabiliteit en de nodige rust bij mensen.

Een buddywerking kan ook de brug slaan tussen de hulpvrager aan de ene kant en ondersteunende organisaties en diensten aan de andere. Een werkzaam principe op dit niveau is de rol van informateur. Een buddy verschaft informatie om de toegankelijkheid van een dienst of organisatie voor die persoon te verhogen. Nog op dit niveau treedt de buddy, met name bij een specifiek probleem, op als bemiddelaar tussen een organisatie en de persoon. Een laatste werkzaam principe dat erg vaak terugkwam tijdens onze gesprekken, is de rol van toeleider naar organisaties en diensten. Een buddy zou die moeten opnemen door bijvoorbeeld te helpen bij het maken van een afspraak, die in herinnering te brengen en de persoon in kwestie daarna te vergezellen bij de afspraak.

3. GEEN SUCCES ZONDER PROFESSIONALS

Dit boek toont aan dat een nauwe samenwerking tussen vrijwilligers en professionals essentieel is om tot een kwalitatieve ondersteuning van mensen na detentie te komen. Dat vertaalt zich vooreerst in het delen van informatie met de vrijwilliger, om er zo voor te zorgen dat hij of zij geïnformeerd wordt over bijvoorbeeld de rechten van de hulpvrager en hoe je die kan realiseren. Verder fungeert de professional als coach door de vrijwilliger te voorzien van advies of door hem of haar te laten reflecteren op zijn of haar handelen en attitude bij het ondersteunen van mensen. Het onderzoek laat ook zien dat een professionele sociaal werker actief ingrijpt in situaties die worden gedefinieerd als 'moeilijk' en 'complex'. In dergelijke complexe situaties nemen de sociaal werkers

de ondersteuning gedeeltelijk of in zijn geheel over van de buddy. Ze doen dat omdat niet elke taak binnen de capaciteit, vaardigheden en expertise van de vrijwilliger ligt, zelfs wanneer die advies, informatie of emotionele steun krijgt van professionals. Ten slotte is de rol van een professional essentieel als blijkt dat vrijwilligers merken dat de rechten van mensen ten onrechte niet worden gerealiseerd. Vaak voelen vrijwilligers zich te onzeker om daar tegenin te gaan. In dergelijke situaties maken professionele interventies het verschil door de combinatie van hun specifieke kennis van wet- en regelgeving, hun professionele netwerk of status, de kennis van vakjargon en hun ervaring met en kennis van het strafrecht. Opmerkelijk is dat professionals dat niet alleen doen op individueel casusniveau. Als vrijwilligers bestaande barrières signaleren, pleiten professionals voor structurele verandering bij organisaties en diensten om zo hun toegankelijkheid te verhogen.

4. ORGANISATIE EN RANDVOORWAARDEN

In dit boek identificeren we ook de randvoorwaarden voor een duurzame implementatie van de buddymethodiek binnen het forensisch welzijnswerk. Uit ons onderzoek blijkt dat de randvoorwaarden zich op vijf niveaus bevinden: op het niveau van de vrijwilliger, de professional, de organisatie, het project en de andere organisaties.

Vrijwilligers worden geselecteerd op basis van de tijd die ze aan het project kunnen besteden, hun motivatie, bereidheid tot samenwerken en persoonlijkheid. Daarnaast moet ervoor worden opgelet dat de vrijwilliger niet te veel wordt belast met registratie en administratie. In ieder geval kunnen we op dat vlak van vrijwilligers niet hetzelfde verwachten als van professionals. Dat zou hen kunnen ontmoedigen. Daarnaast is de inzet van vrijwilligers in een gedwongen kader niet wenselijk, want zo gaat de meerwaarde van vrijwillige inzet verloren.

Op het niveau van de professional moet men er zeker van zijn dat hij of zij over voldoende tijd beschikt om zowel de coördinatie van de vrijwilligers op zich te nemen (werven, selecteren, opleiden, matchen) als de eerder toegelichte inhoudelijke ondersteuning op casusniveau (individuele opvolging en supervisies organiseren). Wil je dat op een kwalitatieve manier doen, dan moet daarvoor de nodige ruimte zijn.

Andere randvoorwaarden spelen zich af op het niveau van de organisatie waar een buddywerking plaatsvindt. De organisatie moet een visie,

beleid en kader hebben waarbinnen vrijwilligerswerk past én ze moet ervaring hebben met de doelgroep. Ze moet namelijk de noden van de doelgroep kennen. Idealiter is de organisatie ingebed in een breder hulpverleningsnetwerk.

Ook het project zelf moet aan enkele randvoorwaarden beantwoorden. Zo blijkt het belangrijk te zijn dat een buddywerking al start in de gevangenis, gericht is op samenwerking met andere partners en deelname vrijwillig is, zodat er niet geraakt wordt aan de intrinsieke motivatie van mensen met detentie-ervaring. Bovendien hecht de doelgroep veel waarde aan vrijwillige en belangeloze inzet.

Als laatste tonen de bevindingen aan dat ook andere organisaties blijvend aangesproken moeten worden op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van deze doelgroep. Want een buddywerking mag niet als een vangnet gaan fungeren voor mensen die nergens anders terecht kunnen.

5. TOT SLOT: EEN KRITISCHE KIJK OP RE-INTEGRATIE

Terugblikkend op het onderzoek dat aan de basis van dit boek ligt, stellen we vast dat er geen twijfel over bestaat dat een buddywerking een belangrijke bijdrage kan leveren aan de re-integratie van mensen na detentie. Het is daarbij essentieel dat de triadische relatie tussen vrijwilliger, professional en burger vooropstaat en dat de buddywerking voldoet aan alle organisatorische randvoorwaarden. Dit onderzoek laat zien hoe praktijkwerkers en vrijwilligers oplossingen zoeken om de volwaardige participatie van mensen na detentie aan de samenleving te realiseren. Maar we mogen niet uit het oog verliezen dat deze buddywerking, ter ondersteuning van mensen na een periode van detentie, ontstaan is als reactie op tekorten in de manier waarop onze samenleving is georganiseerd (Brosens et al., 2013). Mensen worden tijdens hun detentie nog te weinig voorbereid op een leven na detentie. Eenmaal buiten, blijkt er een gebrek aan ondersteuning te zijn, is kwaliteitsvolle huisvesting ontoegankelijk en botsen mensen op tal van wachtlijsten. De praktijk die geanalyseerd wordt in dit boek, mag dan wel een antwoord op concrete hiaten zijn, toch vraagt ze om reflectie en ze maakt ook een aantal kritische vragen los. Waar schieten we te kort als samenleving? Wat maakt dat mensen gedurende hun detentie te weinig voorbereid worden op een leven na detentie? Wat maakt dat er zoveel drempels naar de hulp- en dienstverlening zijn? Een dergelijke reflectie is cruciaal en wijst ons erop dat fundamenteel onderzoek over

sociaalwerkpraktijken niet enkel uitspraken kan doen over de praktijk zelf, maar ook de samenleving zelf kan analyseren.

Cruciaal in dit verband is de kritische reflectie op de term 'sociale integratie'. Ons onderzoek gaat over de manier waarop een buddywerking kan worden opgezet opdat mensen na detentie een plaats verwerven in de samenleving. We stelden, bij aanvang van het boek, al dat een individualistisch perspectief op integratie tekortkomt. Dat perspectief gaat uit van een individuele en responsabiliserende aanpak, waarbij mensen zichzelf moeten inpassen in de bestaande samenleving. Anders gezegd, deze benadering gaat ervan uit dat indien mensen zelf voldoende stappen ondernemen, ze een volwaardige plek in de samenleving kunnen veroveren. De resultaten van het hoofdstuk 'De draad opnemen na detentie' laten echter weinig aan de verbeelding over. We tonen aan dat ingrepen in de samenleving noodzakelijk zijn vooraleer er sprake kan zijn van re-integratie. Mensen worden na hun vrijlating geconfronteerd met diverse problemen op velerlei levensdomeinen. Die problemen zijn voornamelijk het resultaat van hoe de samenleving op diverse domeinen de integratie van mensen na detentie belemmert. We pleiten dus voor een structurele benadering van re-integratie. Deze structurele kijk verschuift de focus van een louter individuele verantwoordelijkheid van de persoon na detentie, naar een focus waarbij de verantwoordelijkheid van de samenleving in beeld komt. Om mensen toe te laten zich te integreren na detentie, moet de samenleving veranderen. Met andere woorden, de samenleving moet heringericht worden zodat mensen na detentie een volwaardige positie kunnen verwerven in de samenleving.

Geïnspireerd door Nancy Fraser (2008) besluiten we dat dit structurele perspectief op drie dimensies betrekking heeft.

Een eerste dimensie verwijst naar de herverdeling van hulpbronnen zoals een inkomen, werk of een geschikte huisvesting. Zo stelt Fraser vast dat mensen niet als gelijken kunnen participeren aan de samenleving omdat de economische structuren hen daartoe niet de middelen geven. Deze (economische) dimensie vraagt om herverdelingsmechanismen, bijvoorbeeld een sociaalzekerheidssysteem dat voldoende performant is voor mensen in kwetsbare posities, zoals mensen na detentie. Ons onderzoek toont aan dat mensen na detentie die hulpbronnen net ontberen. Ze hebben toegang nodig tot een menswaardig inkomen, een geschikte plek op de arbeidsmarkt, een kwaliteitsvolle huisvesting en een kwaliteitsvolle én toegankelijke hulp- en dienstverlening. Op al die gebieden schiet de samenleving tekort. Zonder in herhaling te vallen toont ons

eerste hoofdstuk zeer omstandig aan dat er op die dimensie nog veel werk aan de winkel is. Het realiseren van participatie op al die levensdomeinen is een noodzakelijke voorwaarde vooraleer duurzame integratie mogelijk kan worden gemaakt.

Een tweede dimensie die centraal staat in het rechtvaardigheidsdenken van Fraser, verwijst naar de erkenning die mensen moeten krijgen om participatie aan de samenleving mogelijk te maken. Mensen kunnen niet als gelijken participeren omdat de culturele status die ze toegevoerd krijgen, hen niet toelaat om als gelijken te interageren en te participeren aan de samenleving. Concreet betekent dit dat een sociaal gedefinieerde positie zoals vrouw, moslim, vluchteling en ex-gedetineerde of ex-gevangene, een status is waar diverse (eerder negatieve) verwachtingen aan gekoppeld worden. Sommige groepen hebben in de samenleving dus een hogere status dan anderen. Een dergelijke ongelijke status zorgt ervoor dat bepaalde groepen niet voldoende gewaardeerd worden, ondanks hun kwaliteiten. Ons eigen leefwereldonderzoek illustreert de relevantie van deze dimensie. Mensen na detentie krijgen immers te maken met vooroordelen als ze na vrijlating werk zoeken, een geschikte woonst zoeken of zelf een inkomen in de vorm van een uitkering proberen te verwerven. Die vaststelling wijst erop dat de periode die je hebt doorgebracht in de gevangenis, niet eindigt na vrijlating. Het stigma van een detentieverleden blijft lang kleven en zorgt ervoor dat – ook al zijn de hulpbronnen ter beschikking – mensen vaak met heel wat vooroordelen geconfronteerd worden die de toegang belemmeren. Mede om die reden pleiten we al bij aanvang van dit boek ervoor om over *mensen* te spreken en stigmatiserend taalgebruik te vermijden.

Fraser stelt ten slotte dat herverdeling en erkenning niet voldoende zijn om als gelijken te kunnen participeren in de samenleving. Ze voegt een derde dimensie toe, namelijk die van de vertegenwoordiging. Centraal staat hier in welke mate mensen als gelijken deel kunnen uitmaken van besluitvormingsprocessen in een samenleving. Het gaat om mensen die politiek gezien geen stem hebben, die niet in staat zijn om deel te nemen aan de democratische besluitvorming. Vaak wordt dit niveau verengd tot politieke representatie, maar volgens Fraser is het van belang om mensen te laten deelnemen aan besluitvorming op elk niveau dat een impact heeft op hun leven. Het is net daarom dat we de stem van de mensen na detentie centraal hebben geplaatst in alle cycli van dit actieonderzoek.

We eindigen met de aanbeveling dat verder onderzoek naar buddywerkingen niet enkel zou kijken naar wat buddy's voor mensen na detentie kunnen betekenen, maar ook naar wat hun bestaan en praktijk zelf zegt over de samenleving en hoe we omgaan met mensen die strafbare feiten pleegden. Het is essentieel om de individuele problemen waar mensen in kwetsbare posities mee kampen, zowel op individueel niveau aan te pakken als op het niveau van de samenleving. Als dat niet gebeurt, dan dreigt een buddywerking slechts een pleister op een houten been te blijven.

BRONNEN

- Abbott, D., Townsley, R., & Watson, D. (2005). Multi-agency working in services for disabled children: what impact does it have on professionals? *Health & Social Care in the Community*, 13(2), 155–163.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2005.00543.x>
- Balaam, M. C. (2015). A concept analysis of befriending. *Journal of Advanced Nursing*, 71(1), 24–34. <https://doi.org/10.1111/jan.12553>
- Banks, S. (1999). The social professions and social policy: proactive or reactive? *European journal of social work*, 2(3), 327–339.
- Blom, B. (2004). Specialization in social work practice: Effects on interventions in the personal social services. *Journal of Social Work*, 4(1), 25–46.
<https://doi.org/10.1177/1468017304042419>
- Boost, D., Raeymaeckers, P., Hermans, K., & Elloukmani, S. (2021). Overcoming non-take-up of rights: A realist evaluation of integrated rights-practices. *Journal of Social Work*, 21(4), 831–852.
- Bouverne-De Bie, M. (2002). Het forensisch welzijnswerk en de “sociale integratie”-doelstelling. In: Roose, R., Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., & Vanacker, J. (2002). *Handboek forensisch welzijnswerk*. Academia Press. *Handboek forensisch welzijnswerk*, 351–380.
- Brosens, D., De Donder, L., & Verte, D. (2013). *Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*. Digitale Drukkerij BZ - AFM.
- Cummins, I. (2016). Reading Wacquant: social work and advanced marginality. *European Journal of Social Work*, 19(2), 263–274.
- Dahlberg, L. (2005). Interaction between voluntary and statutory social service provision in Sweden: A matter of welfare pluralism, substitution or complementarity? *Social Policy & Administration*, 39(7), 740–763.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2005.00467.x>
- Daigneault, P. M., Jacob, S., & Tereraho, M. (2012). Understanding and improving the take-up of public programs: Lessons learned from the Canadian and international experience in human services. *International Journal of Business and Social Science*, 3(1).
- De Koker, B., De Stercke, N., Melis, B. & Steyaert, J. (2019), Vermaatschappelijking van de zorg: tussen droom en daad. In: Tirions, M., Raeymaeckers, P., Cornille, A., Gibens, S., Boxstaens, J. & Postma, Y. *#sociaalwerk*. Leuven: Acco.
- Dingenen, D., & Raeymaeckers, P. (2023). Combining generalist and specialist social work in activation policies: A participatory action research. *International Journal of Social Welfare*, 32(4), 442–454.
- Dingenen, D. (2023). De ‘meervoudige natuur van actieonderzoek’ : opportuniteiten en spanningsvelden van burgerparticipatie in sociaalwetenschappelijk onderzoek. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

- Dirkzwager, A. J. E., Nieuwbeerta, P., Beijersbergen, K. A., Bosma, A. Q., de Cuyper, R., Doekhie, J., & Palmen, H. (2018). Cohort Profile: the Prison Project—a Study of Criminal Behavior and Life Circumstances Before, During, and After Imprisonment in the Netherlands. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 4(1), 120-135. <https://doi.org/10.1007/s40865-017-0077-2>
- Dwyer, C. D. (2013). “They might as well be walking around the inside of a biscuit tin”: Barriers to Employment and Reintegration for ‘Politically Motivated’ Former Prisoners in Northern Ireland. *European Journal of Probation*, 5(1), 3-24.
- Ellem, K., Wilson, J., & Chui, W. H. (2012). Effective Responses to Offenders with Intellectual Disabilities: Generalist and Specialist Services Working Together. *Australian Social Work*, 65(3), 398-412. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2011.625433>
- Faulkner, M., & Davies, S. (2005). Social support in the healthcare setting: the role of volunteers. *Health & social care in the community*, 13(1), 38-45. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2005.00526.x>
- Fehsenfeld, M., & Levinsen, K. (2019). Taking Care of the Refugees: Exploring Advocacy and Cross-sector Collaboration in Service Provision for Refugees. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30, 422-435. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00097-5>
- Ferlie, E., Fitzgerald, L., McGivern, G., Dopson, S., & Bennett, C. (2011). Public Policy Networks and “wicked Problems”: A Nascent Solution? *Public Administration*, 89(2), 307- 324. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2010.01896.x>
- Fraser, N. (2008). *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. Polity.
- Gålnander, R. (2023). ‘The Anxiety of a Lifetime’—Dealing with Debt in Desistance from Crime. *The British Journal of Criminology*, 63(2), 461-476.
- Garrett, P. M. (2016). Confronting neoliberal penalty: Placing prison reform and critical criminology at the core of social work’s social justice agenda. *Journal of Social Work*, 16(1), 83-103.
- Goethals, J., Van Camp, T., Snacken, S., Tubex, H., Bouvernier-De Bie, M., Vanthuyne, T., Vettenburg, N. (2003). *Ontwikkeling van relevante beleidsindicatoren inzake de kwaliteit en de effectiviteit van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen*. Onderzoek in opdracht van de Vlaams minister van Welzijn, uitgevoerd door Ugent, VUB en KULeuven.
- Goijaerts, J., Vonk, R., & S Jongers, T. (2022). De realiteit van overleven: Inzichten uit vijftien levensverhalen over bestaansonzekerheid, gezondheid en de verzorgingsstaat. *TSG: Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen*, 100(1).
- Graffam, J., & Shinkfield, A. J. (2012). The Life Conditions of Australian Ex-Prisoners: An Analysis of Intrapersonal, Subsistence, and Support Conditions. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(6), 897-916.

- Green, G., Thorpe, J., & Traupmann, M. (2005). The sprawling thicket: Knowledge and specialisation in forensic social work. *Australian Social Work, 58*(2), 142–153. doi:10.1111/j.1447-0748.2005.00199.x
- Hucklesby, A., & Wincup, E. (2014). Assistance, support and monitoring? The paradoxes of mentoring adults in the criminal justice system. *Journal of Social Policy, 43*(2), 373–390. <https://doi.org/10.1017/S0047279413001013>
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2007). Communicative action and the public sphere. *The Sage handbook of qualitative research, 3*, 559–603.
- Kreutzer, K., & Jäger, U. (2011). Volunteering versus managerialism: Conflict over organizational identity in voluntary associations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 40*(4), 634–661. <https://doi.org/10.1177/0899764010369386>
- Machielse, A. (2011). Sociaal isolement bij ouderen: een typologie als richtlijn voor effectieve interventies. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice, 20*(4), 40–61.
- Maes, E., & Put, J. (2003). 'Armoede en vrijheidsberoving: een vicieuze cirkel?', in J. Vranken, K. De Boyser & D. Dierckx, *Jaarboek Armoede en Sociale uitsluiting*, Acco, Leuven. p. 187–208.
- Mast, J., Wijenberg, E., & Minkman, M. (2014). *Zo zelfredzaam. Een overzicht van instrumenten voor het meten van zelfredzaamheid*.
- McGonigle, T. (2002). The Contribution of Volunteers to Work with Children in a Criminal Justice Organisation. *Child Care in Practice, 8*(4), 262–272, DOI: 10.1080/1357527022000067878
- McGowan, B., Saintas, P., & Gill, K. S. (2009). On mentoring, social mentoring and befriending. *Ai & society, 23*(4), 613. <https://doi.org/10.1007/s00146-008-0184-z>
- Mullainathan, S., & Shafir, E. (2013). *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Amsterdam. Maven Publishing. Pp. 359.
- Naessens, L. (2023). *Forensic social work: a human rights perspective* (Doctoral dissertation, University of Antwerp).
- Naessens, L., & Raeymaeckers, P. (2020). A generalist approach to forensic social work: A qualitative analysis. *Journal of Social Work, 20*(4), 501–517. <https://doi.org/10.1177/1468017319826740>
- Nelson, H. W., Netting, F. E., Borders, K., & Huber, R. (2004). Volunteer attrition: Lessons learned from Oregon's long-term care ombudsman program. *Journal of Volunteer Ad Schinkel, M., & Whyte, B. (2012). Routes out of prison using life coaches to assist resettlement. The Howard Journal of Criminal Justice, 51*(4), 359–371. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2012.00724.x>
- Pardon, L., Mertens, A., & Beyens, K. (2022). Leefklimaat in Vlaamse gevangenissen: ervaringen van veroordeelden en beklaagden. *Fatik, (174)*, 5–17.
- Platteel, T., Hulshof, H., Ponte, P., van Driel, J., & Verloop, N. (2010). Forming a collaborative action research partnership. *Educational action research, 18*(4), 429–451.

- Pollack, S. (2004). Anti-oppressive social work practice with women in prison: Discursive reconstructions and alternative practices. *British Journal of Social Work*, 34(5), 693-707.
- Raeymaeckers, P. (2014). *Tussen centrum & periferie. Over de integratie van netwerken tussen hulpverleningsorganisaties*. Leuven: ACCO.
- Raeymaeckers, P. (2016). A specialist's perspective on the value of generalist practice: A qualitative network analysis. *Journal of Social Work*, 16(5), 610–626. <https://doi.org/10.1177/1468017316644693>
- Raeymaeckers, P., & Boxstaens, J. (2021). Op zoek naar nabijheid : sociaalwerkpraktijk in tijden van COVID-19. In. Coene J., e.a., *Armoede en sociale uitsluiting: jaarboek 2021* / Brussel, UPA, 2021, p. 276-285
Full text (open access): <https://repository.uantwerpen.be/docstore/d:irua:9513>
- Ramakers, A., van Wilsem, J., Nieuwbeerta, P., & Dirkwager, A. (2015). Down before they go in: A study on pre-prison labour market attachment. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(1), 65-82. <https://doi.org/10.1007/s10610-014-9234-x>
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Robaey, B., & Lyssens-Danneboom, V. (2018). *Kwetsbaar verbonden: de duomethodiek in Vlaanderen*. België: LannooCampus.
- Schinkel, M., & Whyte, B. (2012). Routes out of prison using life coaches to assist resettlement. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 51(4), 359-371. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2012.00724.x>
- Schuhmann, C., Kuis, E., & Goossensen, A. (2018). “Purely for you”: Inmates' perceptions of prison visitation by volunteers in the Netherlands. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(14), 4545-4564. <https://doi.org/10.1177/0306624X18764523>
- Shinkfield, A. J., & Graffam, J. (2009). Community reintegration of ex-prisoners: Type and degree of change in variables influencing successful reintegration. *International Journal of Offender Therapy and comparative criminology*, 53(1), 29-42.
- Singh, S., Cale, J., & Armstrong, K. (2019). Breaking the cycle: understanding the needs of women involved in the criminal justice system and the role of mentoring in promoting desistance. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 63(8), 1330–1353. <https://doi.org/10.1177/0306624X18818922>
- Skinner, M. S., Sogstad, M. K. R., & Tingvold, L. (2019). Voluntary work in the Norwegian long-term care sector: complementing or substituting formal services?. *European Journal of Social Work*, 22(6), 999–1011. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1462767>
- Steyaert, J. (2011). Sloop van psychiatrische instellingen: een reisje Raarhoek, Italië, Zwolle. En Vlaanderen. *Alert*, 37(5), 28-33.

- Sykes, G. 1958/2007. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tomczak, P., & Quinn, K. (2021). Practitioner emotions in penal voluntary sectors: Experiences from England and Canada. *The British Journal of Social Work*, 51(7), 2282-2300.
- Trappenburg, M., & Van Beek, G. (2019). 'My profession is gone': how social workers experience de-professionalization in the Netherlands. *European Journal of Social Work*, 22(4), 676-689. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1399255>
- Van Acker, K., Claes, E., Deleu, H., Gulinck, N., Naessens, L., Schrooten, M. & Moustatine, A. (2021). Participatory Action Research and urban social work: Strategies for navigating the challenges of participation and reciprocation. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 30(1), 3-21.
- Van Bochove, M., Tonkens, E., & Verplanke, L. (2014). Kunnen we dat (niet) aan vrijwilligers overlaten? Nieuwe verhoudingen tussen vrijwilligers en professionals in Zorg en Welzijn. Geraadpleegd op http://kks.verdus.nl/upload/documents/Eindrapport_Kunnen_we_dat_niet_aan_vrijwilligers_overlaten.pdf
- Van Bochove, M., Tonkens, E., Verplanke, L., & Roggeveen, S. (2018). Reconstructing the professional domain: Boundary work of professionals and volunteers in the context of social service reform. *Current Sociology*, 66(3), 392-411. <https://doi.org/10.1177/0011392116677300>
- Van Dam, S., & Raeymaeckers, P. (2017). *Brug binnen buiten. Inzetten op ondersteuningsnoden van ex-gedetineerden door vrijwilligers*. Vlaamse Overheid Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Van Dam, S., & Raeymaeckers, P. (2019). *Brug Binnen Buiten. Vervolgonderzoek naar de meerwaarde van vrijwilligers en sociale professionals in de ondersteuning van ex-gedetineerden*. Vlaamse Overheid Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Van der Tier, M., & Potting, M. (2015). *Een maatje voor iedereen? Een wetenschappelijke basis onder de methode van het maatjesproject*. Utrecht: Movisie.
- Van Regenmortel, M. R. F., Steenssens, K., & Steens, R. (2016). Empowerment onderzoek: Een kritische vriend voor sociaal werkers. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 25(3), 4-23. <https://doi.org/10.18352/jsi.493>
- Van Robaeyns, B., & Lyssens-Danneboom, V. (2016). *Duo-werkingen in Vlaanderen. Eerste tussentijds onderzoeksverslag*. Antwerpen: Karel de Grote Hogeschool.
- Verhoeven, I., & Van Bochove, M. (2018). Moving away, toward, and against: How frontline workers cope with substitution by volunteers in Dutch care and welfare services. *Journal of Social Policy*, 47(4), 783-801. <https://doi.org/10.1017/S0047279418000119>
- Wacquant, L. (2001). The penalisation of poverty and the rise of neo-liberalism. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9(4), 401-412.
- Wilson, J. (2012). Volunteerism research: a review essay. *Nonprofit Voluntary Sector Quarterly*, 41, 176-212. <https://doi.org/10.1177/0899764011434558>

BIJLAGE

TERUG NAAR DE SAMENLEVING

VRIJWILLIGE BUDDY'S TER ONDERSTEUNING
VAN MENSEN NA DETENTIE

Liesbeth Naessens
& Peter Raeymaeckers

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

VOORWOORD

Het project Brug Binnen Buiten ontstond in 2016 binnen de schoot van Justitieel Welzijnswerk van CAW Antwerpen. In dit project worden vrijwilligers als buddy ingezet bij mensen die de gevangenis verlaten. De vrijwilligers fungeren letterlijk als brugfiguren. Ze proberen zowel te helpen bij het overwinnen van drempels naar formele hulp- en dienstverlening buiten de gevangenis (OCMW, VDAB, schuldbemiddeling, verslavingszorg, woonbegeleiding ...), als naar persoonlijke sociale netwerken (Van Dam & Raeymaeckers, 2019). Daarnaast biedt de vrijwilliger een luisterend oor en motiveert hij mensen om niet bij de pakken te blijven zitten.

Met deze bundel willen we de ervaringen vanuit dit project delen. We geven weer wat een buddywerking precies is, we noemen de organisatorische randvoorwaarden waaraan voldaan moet zijn om het project succesvol uit te bouwen, vertellen hoe er concreet gewerkt wordt binnen een buddytraject en wat de rol van de professionele kracht is. We hopen op deze manier het project bondig maar helder voor te stellen en informatie te verstrekken.

INHOUD

Het inzetten van vrijwillige buddy's na detentie	115
Wat is een buddywerking?	
Waarom met mensen die de gevangenis verlaten?	
Wat is de meerwaarde van een buddywerking?	
Organisatorische randvoorwaarden	116
Werving, selectie en opleiding	118
Werving en selectie van kandidaat-vrijwilligers	
Opleiding aan de vrijwilligers	
Aanmelding	
Selectie kandidaten	
Matching	119
Wat gebeurt voor de matching?	
Hoe gebeurt de matching?	
Een triadische relatie	120
Wat doet een buddy concreet?	121
Wat doe je als buddy?	
Hoe intensief is een buddytraject?	
Hoe wordt de vrijwilliger ondersteund?	

Wat is een buddywerking?

Een buddywerking of befriending is het voorzien van sociale en emotionele ondersteuning aan mensen met specifieke noden om hun maatschappelijke participatie en levenskwaliteit te verbeteren (Balaam, 2015; McGowan, Saintas & Gill, 2009).

Waarom met mensen die de gevangenis verlaten?

De overgang van detentie naar een leven buiten de muren is voor velen moeilijk. Deze mensen hebben vaak een beperkt netwerk, ze vinden hun weg niet naar organisaties en diensten, ze verliezen de moed of schamen zich.

Een vrijwilliger biedt een luisterend oor, ondersteuning en hulp bij praktische zaken en gaat mee op pad. De vrijwilliger helpt de brug te slaan tussen het leven binnen en het leven buiten de muren.

Wat is de meerwaarde van een buddywerking?

- Vrijwilligers bieden een meerwaarde naast de professional, net omdat het gaat om een burger die zich belangeloos inzet voor een andere burger (Schuhmann, Kuis & Goossensen, 2018).
- Vrijwilligers kunnen een aantal (praktische) zaken opnemen waarvoor een professionele kracht geen tijd heeft door een te hoge caseload.
- Een context van vertrouwen en gelijkwaardigheid is belangrijk voor cliënten.
- Vrijwilligers vertegenwoordigen de samenleving, waardoor mensen zich opnieuw aanvaard voelen (Van Dam & Raeymaeckers, 2019).

“Ik geloof wel echt in de meerwaarde van die vrijwilligers. Ik denk dat het heel zinvol kan zijn voor mensen die wat zwakker staan in de maatschappij en waar niet altijd erg positief naar gekeken wordt. Als dan iemand vrijwillig, onvoorwaardelijk tijd wil vrijmaken voor hen ... ik denk dat dat erg zinvol kan zijn. Ook om mensen te motiveren, zo van ‘ach, die doet dat voor mij in zijn vrije tijd of die gelooft in mij. Ja dan kan ik ook in mezelf geloven’.” (justitieassistent)

ORGANISATORISCHE RANDVOORWAARDEN

Om een buddywerking succesvol uit te bouwen moet aan een aantal organisatorische randvoorwaarden voldaan worden op verschillende niveaus:

1. De vrijwilliger

- kan zich vier uur per week vrijmaken
- is geselecteerd op:
  - de motivatie om mensen te ondersteunen
  - een basishouding van openheid, leergierigheid, omgaan met feedback ...
  - persoonlijkheid: de vrijwilliger staat stevig in zijn of haar schoenen
- werkt binnen een vrijwillig kader.

2. De professional

- coördineert de vrijwilligerswerking:
  - voorzien in de werving, selectie, opleiding en de matching tussen cliënt en vrijwilliger
  - is op een laagdrempelig manier vlot bereikbaar voor de vrijwilligers en organiseert supervisies
  - kent de doelgroep, hun noden en drempels
  - maakt deel uit van het team dat de mensen in de gevangenis begeleidt
- voorziet in een inhoudelijke ondersteuning aan de vrijwilligers:
  - door intense opvolging van het dossier via overleg (zie p. 120)
  - is op een laagdrempelige manier vlot bereikbaar voor de vrijwilliger
  - hanteert een generalistische benadering van de doelgroep
  - is een sterke netwerker
  - kent de doelgroep, hun noden en drempels.

3. De organisatie

- heeft een visie, beleid en kader waarin het werken met vrijwilligers past
- heeft financiële middelen om in personeels- en werkingsmiddelen (gsm, kleine onkosten ...) te voorzien
- heeft ervaring met deze doelgroep en de drempels waar mensen op botsen na detentie
- is ingebed in het bredere hulpverleningsnetwerk.

4. Het project

- het traject wordt bij voorkeur al binnen de muren gestart
- vertrekt vanuit vrijwilligheid
- is sterk gericht op samenwerken met andere (generalistische) organisaties en diensten
- streeft naar continuïteit en duurzame oplossingen.

Gezien het bovenstaande, de aanwezige expertise en ervaring is een dienst voor justitieel welzijnswerk van een centrum algemeen welzijnswerk de meest aangewezen dienst om een dergelijk project te verwezenlijken.

5. De externe organisaties

- worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van deze doelgroep.

Gezien het bovenstaande, de aanwezige expertise en ervaring is een dienst voor justitieel welzijnswerk van een centrum algemeen welzijnswerk hiervoor het meest aangewezen.

WERVING, SELECTIE EN OPLEIDING

Werving en selectie van kandidaat vrijwilligers

- In de buddywerking beoogt men een diverse groep van vrijwilligers aan te werven. Door de rekrutering van mensen met uiteenlopende leeftijd, opleidingsniveau, gender, afkomst ... is er bij de koppeling een grotere kans dat men een geschikte match kan maken tussen de vrijwilliger en cliënt.
- De werving van vrijwilligers gebeurt via vrijwilligersdatabanken, de website van de organisatie en mond-tot-mondreclame.
- Potentiële vrijwilligers komen op intakegesprek. Daarbij wordt gepeild naar motivatie, houding en persoonlijkheid.

Opleiding aan de vrijwilligers

- De organisatie voorziet in een intensieve opleiding.
- In de opleiding maken vrijwilligers kennis met de visie en werkingsprincipes van het project, de deontologie, de gevangenis, de noden van mensen die de gevangenis verlaten en de drempels waar ze op stoten. Tevens worden een aantal basisgespreksvaardigheden ingeoefend.

Aanmelding

- Mensen worden aangemeld door hulp- en dienstverlening, al dan niet actief in de gevangenis.
- Het project wordt bekendgemaakt in de gevangenis. Daardoor kunnen mensen zich op eigen initiatief aanmelden voor Brug Binnen Buiten.

Selectie kandidaten

- Mensen komen binnen een relatief korte tijd vrij of werden recent vrijgesteld.
- Mensen zijn bereid zich in de regio te vestigen.
- Mensen hebben behoefte aan ondersteuning.
- Mensen staan open voor de ondersteuning van een vrijwilliger.

Wat gebeurt voor de matching?

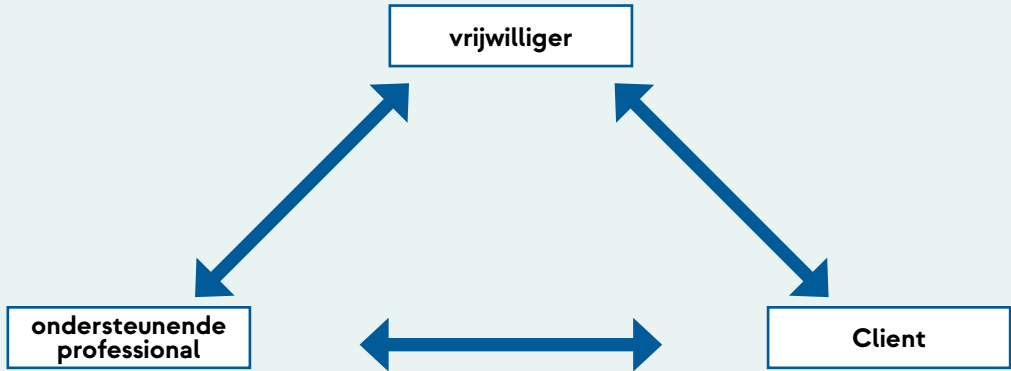
- De professional kent de vrijwilliger door het intakegesprek, de opleiding of eerdere begeleidingen.
- De professional kent de cliënt door de verkregen informatie van de aanmelder en het intakegesprek, eventueel aangevuld met vraagverhelderende gesprekken.

Hoe gebeurt de matching?

- Het matchen van de vrijwilliger en de persoon na detentie is mensenwerk. Een goede matching gebeurt op basis van:
  - de vraag van de persoon
  - de vaardigheden van de vrijwilliger
  - het karakter van de persoon en de vrijwilliger
  - leeftijd
  - regio
  - interesses.
- Enkele voorbeelden ter verduidelijking:
  - Een persoon waarbij er veel praktische zaken in orde moeten worden gebracht, matcht men bij voorkeur met een vrijwilliger die organisatorisch sterk is en dat graag mee ondersteunt.
  - Bij een matching tussen een persoon na detentie en een vrijwilliger zoekt men naar een gemeenschappelijke factor: eenzelfde soort van humor, beiden zijn vlotte babbelaars of eerder rationeel ingesteld, eenzelfde interesse ...

EEN TRIADISCHE RELATIE

Een cruciaal element in dit project is de triadische relatie tussen de persoon na detentie, de vrijwilliger en ondersteunende professional. Dat betekent dat er een sterke onderlinge verbinding is tussen deze drie actoren, ze vormen als het ware een driehoek.

De relatie vrijwilliger en ondersteunende professional

professional kenmerkt zich door een hoge betrokkenheid en wederzijdse uitwisseling. De vrijwilliger wordt ondersteund via supervisie en individuele ondersteuning. Hierbij biedt de professional:

- emotionele ondersteuning
- informatie op maat over organisaties, regelgeving, procedures ...
- adviseren en coaching omtrent houdingsaspecten
- de mogelijkheid om samen in gesprek te gaan met cliënt
- contact met andere organisaties bij complexe situaties.

De relatie cliënt en ondersteunende professional

kenmerkt zich als een gefaseerd ondersteunings-traject:

- Stap 1: Kennismaking met de ondersteunende professional, vertrouwen opbouwen via vraag-verheldering
- Stap 2: Kennismaking met de vrijwilliger, netwerkverkenning en analyse van de mogelijkheden
- Stap 3: Acties plannen en (indien mogelijk) netwerk activeren
- Stap 4: Uitvoering, opvolging en bijsturing acties
- Stap 5: Afronding en (eventuele) overdracht.

De relatie vrijwilliger en cliënt

wordt getypeerd doordat de vrijwilliger de volgende handelings-principes hanteert:

- op maat werken
- krachtgericht werken
- autonomie van mensen
- behoeftegericht
- positieve hulpverlening
- resultaatgericht
- generalistisch
- duurzaamheid ook na afronding.

WAT DOET EEN BUDDY CONCREET?

Wat doe je als buddy?

Na de matching ondersteun je de persoon om opnieuw aansluiting te vinden bij de maatschappij. Wat dat concreet inhoudt, hangt af van de noden van de betrokkene. We geven enkele voorbeelden:

- praktische zaken helpen in orde te brengen zoals een leefloon, identiteitskaart ...
- samen informatie zoeken over een gepaste organisatie of dienst.
- het vergezellen van de persoon bij een dienst of organisatie. Dit wordt als erg waardevol ervaren.
- helpen zoeken naar een sportclub of vrijetijdsbesteding.
- een aanspreekfiguur zijn bij zorgen en vragen.
- ...

Hoe intensief is een buddytraject?

- Elke vrijwilliger volgt slechts één iemand.
- De vrijwilliger moet zich 4 uur per week kunnen vrijmaken voor het project.
- Een traject loopt ongeveer zes maanden.

Hoe wordt de vrijwilliger ondersteund?

- Elke vrijwilliger krijgt een gsm en een mailadres van de organisatie.
- Elke maand organiseert en begeleidt de professional een supervisie met andere vrijwilligers.
- Intensieve individuele opvolging en coaching door de professional. (zie p. 120)

BIO

LIESBETH NAESSENS studeerde sociaal werk (Ba, Ma, Phd) en is verbonden als docent binnen de bacheloropleiding sociaal werk van de Odisee Hogeschool Brussel. Ze is als onderzoeker verbonden aan het onderzoekscentrum Sociaal Werk van Odisee Hogeschool Brussel en aan de onderzoeksgroep CRERSC van de Universiteit Antwerpen. Ze heeft praktijkervaring als sociaal werker binnen het forensisch welzijnswerk en doet onderzoek naar sociaalwerkpraktijken binnen deze context.

PETER RAEYMAECKERS is als professor sociaal werk verbonden aan het departement Sociologie en de master sociaal werk van de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Hij is verantwoordelijk voor opleidingsonderdelen over sociaalwerkonderzoek en beleidspraktijk. Hij verricht onderzoek naar de impactevaluatie van sociaalwerkpraktijken, de coördinatie van vrijwilligerswerkingen, governance en beleidspraktijk.

LEEN VANDEVELDE is als doctoraatsonderzoeker verbonden aan de onderzoeksgroep PArticipatie en Leren in Detentie aan de Vrije Universiteit Brussel en aan de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoek focust op behoeften voor re-integratie en maakt deel uit van het BRUG-onderzoek (voluit Behoeften voor Re-integratie en recidivebeperking bij Gedetineerden), in opdracht van het Agentschap voor Justitie en Handhaving.

DORIEN BROSENS is docent aan de Vrije Universiteit Brussel en een van de coördinatoren van de onderzoeksgroep PArticipatie en Leren in Detentie (PALD). Daarnaast is ze senior postdoctoraal onderzoeker bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Haar onderzoek richt zich op participatie en inspraak van mensen in detentie, innovatie in educatie, actief burgerschap en peerprogramma's.

SYLVIE VAN DAM is onderzoeker bij het Onderzoekscentrum Sociaal Werk aan Odisee Hogeschool en gastprofessor in de bachelor sociologie en de master sociaal werk aan de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoek richt zich voornamelijk op kwetsbare groepen, (informeel) sociaal werk, migratie en etnisch-culturele verenigingen, armoede en sociale uitsluiting.

